

ALMAN VE İTALYAN MODELLERİ BAĞLAMINDA FAŞİST DEVLET SİSTEMİ (1922-1945)

HAZIRLAYAN: Emre CON
DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Baran DURAL

Trakya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Kamu Yönetimi Anabilim Dalı İçin
Öngördüğü YÜKSEK LİSANS TEZİ Olarak Hazırlanmıştır.

EDİRNE
Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Aralık 2008

TEŞEKKÜR

Çalışmanın hazırlandığı süre boyunca; benden engin bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen, sabrı ve özveriyle her daim yanımda olan ve amaca ulaşmamda beni sürekli destekleyen hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Baran Dural'a;

Değerli jüri üyelerim Sayın Yrd. Doç. Dr. H. Sabri Çelikyay ve Sayın Yrd. Doç. Dr. Fahri Türk ve Sayın Yrd. Doç. Dr Berkan Demiral'a;

Ayrıca yüksek lisans eğitimimiz boyunca, bizlere bilgilerinden yararlanma imkânı sunan Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyelerine;

Son olarak; hem maddi hem manevi desteklerini benden hiç esirgemeyen ve sürekli yanımda olan aileme ve özellikle sürekli fikir alışverişinde bulunarak çalışmanın tamamlanmasına yaptığı önemli katkılarından dolayı kardeşime sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

ÖZET

Tezin Adı: Alman ve İtalyan Modelleri Bağlamında Faşist Devlet Sistemi (1922-1945)

Hazırlayan: Emre CON

20. yüzyılda ortaya çıkan faşizm, iki savaş arası dönemde, bu çalışmada da ele alındığı üzere İtalya ve Almanya'da iktidar şansı bulmuştur. Her iki ülkede de iktidara gelmesindeki ana faktörler birbirine çok yakınsa da, iki ülke uygulamasında birtakım farklar mevcuttur. Bu farklılardan en belirginini, İtalyan modelinin devleti bir amaç, Alman modelinin ise bir araç olarak görmesidir. Ayrıca ırk konusu da iki model arasında önemli farklılıklar yaratmaktadır.

Betimsel analiz yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen bu çalışma, iki sistem arasındaki farklılıkları esaslı bir şekilde ortaya koyabilmesi amacıyla üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde faşizm kavramının ortaya çıkışı, temel dayanakları ve ilişkide bulunduğu diğer ideolojilerle birlikte çalışmanın ana aktörleri olan Almanya ve İtalya modellerinin genel durumları ortaya konulmuş; ikinci ve üçüncü bölümlerde ise İtalyan ve Alman modellerinin detaylı bir incelemesi gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın sonunda, daha önceki bölümlerde ele alınan verilerin ışığında, faşist devlet sisteminin genel bir değerlendirmesini içermektedir.

Tezde Kullanılan Anahtar Sözcükler: İdeoloji, Faşizm, Nazizm, Devlet Sistemi

ABSTRACT

Subject: Fascist State Theory in the Cases of Germany and Italy (1922-1945)

Author: Emre CON

Fascism, which emerged in the 20th century, between the two war periods, found ground for power in Italy and Germany, as the study asserts. Although the reasons for being in power are so close to each other for two countries, there are some differences for applications of the system for these two countries. One of the most striking difference is that in Italian model, the state has been regarded as a purpose but in German model, the state is seen as the tool. Also the race issue is creating important differences between two models.

This study, which is made by using descriptive analysis methodology, is separated into three parts to make sure the differences are shown fundamentally. In the first part, the emergence of fascist concept, its basic principles, other ideologies which it's connected to and the general situations of Italian and German models are situated. In the second and third part, a detailed examination of Italian and German models are realized.

At the end of the study composes the general assessment of the fascist state system in the light of datas given in other parts.

The Keywords used in the study: Ideology, Fascism, Nazizm, State System

ALMAN VE İTALYAN MODELLERİ BAĞLAMINDA FAŞİST DEVLET SİSTEMİ (1922-1945)

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ	viii
PROBLEM	x
AMAÇ	x
ÖNEM	x
SINIRLAMALAR	xi
TANIMLAR	xi

I. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE ve TARİHSEL ARKAPLAN

1.1. Temel Kavramlar	1
1.1.1. İdeoloji	1
1.1.2. Faşizm	5
1.1.2.1. Faşizmin Tanımlanması Sorunsalı	5
1.1.2.2. İdeoloji Olarak Faşizm	7
1.1.2.2.1. Faşizme Uzak İdeolojiler	13
1.1.2.2.2. Faşizme Yakın İdeolojiler	15
1.1.2.3. Faşizmi Ortaya Çıkaran Nedenler: İtalya Örneği	16
1.1.3. Nasyonal Sosyalizm	25
1.1.4. Baskıcı Sistemler	30
1.1.4.1. Diktatörlük	33
1.1.4.2. Yetke ve Yetkecilik	37

1.1.4.3. Topyeküncülük	40
1.1.4.4. Baskıcı Sistemlerin Demokrasilerdeki Şansı: Almanya Örneği	45
1.2. Kıta Avrupası'nda Durum	52
1.2.1. Birinci Dünya Savaşı	52
1.2.2. Versailles Antlaşması	56
1.3. İtalya ve Almanya'da Genel Durum	58
1.3.1. İtalya	59
1.3.2. Almanya	62
II. BÖLÜM: İTALYA: TEORİDEN PRATİĞE	
2.1. Devlet, Yetke ve Siyasal Yapı	67
2.1.1. Faşist Devlette Lider: Duçe	68
2.1.2. Faşist Devletin Partisi	70
2.1.3. Faşist Devletin Siyasal Yapısı	73
2.1.3.1. Parlamento ve Korporasyonlar Ulusal Meclisi	74
2.1.3.2. Büyük Faşist Meclisi	76
2.1.3.3. Faşist Devlette Propagandanın Rolü	77
2.1.4. Faşist Devlette Birey ve Toplum Anlayışı	79
2.1.5. Faşist Devlette Birey ve Devlet Anlayışı	81
2.1.6. Faşist Devlette Eşitlik, Özgürlük ve Adalet Anlayışı	82
2.2. Sosyal Yapı	84
2.2.1. Kültür ve Sanat	84
2.2.2. Din	85
2.2.3. Nüfus	86
2.2.4. Kadın ve Aile	87
2.2.5. Ordu	88
2.2.6. Eğitim	88

2.2.7. Gençlik	89
2.3. Ekonomik Yapı	90
2.3.1. Tarım	91
2.3.2. Sanayi	92
2.3.3. Korporatizm	92
2.3.4. Sendikacılık	93
2.4. Sınıf İlişkileri	94
2.4.1. İşçi Sınıfı	94
2.4.2. Küçük Burjuvazi (Orta Sınıf)	95
2.4.3. Yönetici Sınıfı	96
2.4.4. Kırsal Sınıflar	96
2.4.5. Büyük Sanayiciler ve Toprak Sahipleri	97
III. BÖLÜM: ALMANYA: PRATİKTE TEORİYE	
3.1. Devlet, Yetke ve Siyasal Yapı	98
3.1.1. Nasyonal Sosyalist Devlette Irk Kavramı	98
3.1.2. Nasyonal Sosyalist Devlet ve Görevi	101
3.1.3. Nasyonal Sosyalist Devlette Propaganda	103
3.1.4. Siyasal İktidar: Führer	105
3.2. Sosyal Yapı	106
3.2.1. Kültür ve Sanat	107
3.2.2. Din	108
3.2.3. Nüfus	110
3.2.4. Kadın ve Aile	110
3.2.5. Kent-Kır Ayrımı ve Çiftçilik	113
3.2.6. Ordu	114
3.2.7. Gençlik	114

3.2.8. Eğitim	115
3.2.9. Yahudi Sorunu	116
3.3. Ekonomik Yapı	117
3.3.1. Tarım	119
3.3.2. Sanayi	120
3.3.3. Sömürgeler	120
3.3.4. İşgücü	121
3.4. Sınıf İlişkileri	121
3.4.1. İşçi Sınıfı	122
3.4.2. Küçük Burjuvazi (Orta Sınıf)	123
3.4.3. Yönetici Sınıfı (Seçkinler Sınıfı)	124
3.4.4. Kırsal Sınıflar	124
3.4.5. Büyük Sanayiciler ve Toprak Sahipleri	125
3.4.6. Hitler'in "Yeni Sınıfı" ve Kitleler	126

SONUÇ: SİSTEM DEĞERLENDİRMESİ

KAYNAKÇA

GİRİŞ

Bir 20. yy. ideolojisi olan Faşizm ve/veya Nasyonal Sosyalizm'in en önemli özelliği, şüphesiz ki, çağdaş siyasal ideolojiler içerisinde devleti yücelten bir ideoloji olma özelliğidir. Bir diğer önem arz eden özellik ise, adı geçen ideolojinin diğer ideolojiler ile olan ilişkilerinde kendini göstermektedir. Örneğin sosyalizmle olan ilişkisi incelendiğinde; sosyalizme hem en yakın hem de en uzak ideoloji olduğu görülmektedir. Her iki ideolojinin de bir ölçüde savaş sonrasında sorunları olan, ama bir ölçüde Batı toplumunun yapısındaki uyumsuzlukları anlatan toplumsal ve ekonomik moral yıkıntısı üzerinde güçlenmeleri; faşizm ve Nasyonal Sosyalizm'in siyasal diktatörlük olmaları; iki ideolojide de parlamentonun klasik Batı demokrasilerindeki kadar önemli bir yer tutmaması; her ikisinin de yalnız bir siyasal partiye ve bu partinin kendisine ait zorlayıcı bir aygıt bulunmasına hoşgörülü davranması ve yine faşizm ve Nasyonal Sosyalizm'in her ikisinin de dinsel bağnazlığa benzer bir düşünce yapısı geliştirmeleri vb. gibi benzerlikler bakımından birbirlerine yakındırlar. Yine bir farklılık olarak demokrasi unsuru örnek olarak verilebilir. Marxizm'in sonul amaçları doğrudan doğruya demokrasinin amaçlarıken; faşizm, sömürüyü görkemli bir ulusal ödevin duygusallığıyla yaldızlayan bir ekonomik emperyalizm düzeniydi (SABİNE, 2000: 123).

Sosyalizme hem en yakın, hem de en uzak ideoloji olmasının getirdiği önemin yanında; “*Faşizm hala neden önemli?*” sorusunun cevabı, faşizmin muhafazakârlıkla olan ilişkisinde, özellikle Almanya örneğinde, bulunabilir.

19. yüzyılın ikinci yarısında klasik Fransız ve İngiliz muhafazakârlığından farklı bir muhafazakâr bilinç ortaya çıkmaktadır. Bu muhafazakâr bilincin adı Alman muhafazakârlığıdır (DURAL, 2005: 37). Her ne kadar Anglo-Amerikan muhafazakârlığından farklı olsa da, faşist ideoloji de Fransız İhtilali'ne karşı çıkar. Öyle ki Almanya'da Nazist sloganlardan biri de “1789 öldü” olmuştur.

Muhafazakârlığın öğelerinden olan hiyerarşi ve otorite de iki ideoloji arasındaki ilişkinin açıklanmasına yardım eder. Faşizmdeki para-militer yapılanma ve İtalya'da “*Duçe*”ye, Almanya'da da “*Führer*”e koşulsuz bağlılık hiyerarşi ve otorite başlıkları altında incelenebilir. Otorite unsurunu daha da açmak gerekirse, neo-muhafazakâr akıma da bir göz atmak yerinde olacaktır. Çünkü neo-muhafazakâr akıma göre otorite; kültürel değerlere bağlılığı, toplumsal istikrarı ve toplum içinde saygıyı ve disiplini sağlayacak bir güç olarak görülür. Dolayısıyla bireye her türlü otorite karşısında kendi seçimlerini özgürce yapabilme

hakkını veren özgürlükçü düşünceler neo-muhafazakârlığın düşmanıdır. Aynı zamanda neo-muhafazâkar akım çok-kültürlü toplumsal yapılara da kaygıyla bakmaktadır ki, bu yönüyle milliyetçi ideolojiye son derece yakın bir ideolojidir.

Tüm bu sayılanlar dışında, “*Faşizm neden hala önemli?*” sorusunu bize en iyi yanıtlayacak olan nokta, faşizmin devrime yol açan özelliğinin muhafazakâr devrim başlığı altında incelenebilir olmasıdır. Küçük bir örnekle açıklamak gerekirse; tıpkı Aydınlanma gibi, Sanayi Devrimi’nin doğurduğu sonuçlar da muhafazakârlar açısından olumlanacak gelişmeler değildi. Modernizmin getirilerini ancak kendi denetimi altında kabullenen muhafazakâr öğretisi, Sanayi Devrimi’nin manevi, ahlaki ve entelektüel kazançları yıkıma uğrattığını düşünür. Bu bağlamda, Hitler’in Sanayi Devrimi’nin sonucu olan kentsel yaşam ve endüstrileşmeyi, yozlaşma ve çürüme araçları olarak gördüğünü hatırlayacak olursak, Almanya’daki Nazi Devrimi’nin muhafazakâr devrimle örtüştüğü rahatça söylenebilir.

Faşizm ve muhafazakâr devrim ilişkisini açıklayacak diğer bir nokta ise şudur. Muhafazakâr devrim, devrimi komünizmin elinden almak hedefiyle, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nasyonal-Sosyalizm’in özellikle sol kanadına yuvalanmıştır.

Muhafazakârlığın tüm yönelimleriyle yeniden değer kazandığı bir süreçte; nevi şahsına münhasır özellikleri ve diğer ideolojilerle olan ilişkileri bağlamında faşizm, şüphesiz ayrı bir önem kazanmaktadır. Çalışma da, yukarıda özetlenen önem ve özellikler paralelinde yürütülecek; faşist ideolojinin ve faşist devlet sisteminin öneminin ortaya konulmasına çalışılacaktır.

Faşist devlet sisteminin öneminin ortaya konması bağlamında; her iki ülke modeli, yani İtalya ve Almanya, siyasal yapıları ve devlet niteliği, sosyal yapıları, ekonomik yapıları ve sınıf ilişkileri başlıkları ve sair alt başlıklar altında karşılaştırılacaktır.

Faşist devlet sisteminin, dünya tarihinde derin izler bırakan en önemli uygulamaları olan İtalyan ve Alman devlet yapılarının, her iki devlet için birebir aynı başlıklar altında incelenmesi mümkün gözükmemektedir. Bunun başlıca sebepleri arasında, iki ülke liderlerinin görüşleri ve ülkelerin tarihsel gelişimlerinin arasındaki farklılıklar bulunmasıdır. Yine de çalışma, iki ülke örneği için de birbirine en yakın karşılaştırmalar bağlamında gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

PROBLEM

Faşist devlet sistemi ile ilgili yapılan çalışmalara göz atıldığında, çalışmaların daha çok devletin siyasal yapısına ilişkin incelemelerden oluştuğu görülmektedir. Fakat anılan devlet modelinin, salt siyasal yapıyla açıklanmaya çalışıldığı zaman sosyal ve ekonomik yapıları ve sınıf ilişkileri bağlamında eksik kaldığı ortadadır. Bu amaçla çalışmanın, İtalya ve Almanya örnekleri temel alınarak her iki devletin ve devlet sisteminin derinlemesine ve yine sosyal, ekonomik ve sınıf yapıları da göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmesi mevcut olan problemleri bir nebze de olsa azaltacaktır.

AMAÇ

Çalışmanın, Alman ve İtalyan modelleri bağlamında bir “*sistem incelemesi*” olma özelliği dolayısıyla, gerçekleştirilmesi amaçlanan hususlar aşağıda sayılmıştır:

1. “*Faşizm*” ve diğer ideolojilerin görüş ayrılıkları ve/veya benzerlikleri, özellikle devlet bağlamında incelenecek,
2. “*Faşizm*”, “*Nasyonal Sosyalizm*” ve “*Faşist Devlet*” tanımlamaları üzerinde durulacak,
3. “*Faşizm*”in ve “*Faşist Devlet Teorisi*”nin hayata geçirildiği ülke örneklerinden İtalya ve Almanya incelemeye tabi tutulacak,

Çalışma “*Faşist Devlet Sistemi*”ne ilişkin değerlendirme ile son bulacaktır.

ÖNEM

Faşist devlet sistemi uygulaması, iki dünya savaşı arasında varlık göstermiş ve dünya tarihinin seyrinde fazlasıyla etkili olmuş bir sistemdir. Öyle ki bu sistem, sadece İtalya ve Almanya örneklerinde sabit kalmamış, Kıta Avrupası’nın birçok ülkesinde ve hatta Japonya’da bile iktidara gelmiş bir sistemdir. Ağırlıklı olarak baskıya dayanan bir sistem olan faşizm ve onun devlet sisteminin bu denli geniş kitlelere ulaşması ve demokrasiyi bertaraf edip birçok ülkede iktidar olması büyük bir önem arz etmekte konuyu incelenmeye değer kılmaktadır.

SINIRLAMALAR

Çalışma zaman unsuru ve mekân unsuru bağlamında sınırlandırılacaktır. Zaman unsuru, Birinci Dünya Savaşı'ndan başlayıp İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar olan süreci içine alırken; mekân unsuru ise araştırmanın adından da anlaşılacağı üzere Almanya ve İtalya coğrafyalarını kapsamaktadır.

TANIMLAR

Şiddet içeren bir söyleme sahip olan faşizm; sloganlar, marşlar, görsel semboller, ayinsel ritüeller ile mitinglerde ruhani bir hava yaratarak, adeta “aklı” yok ederek, duygular ve içgüdüleri harekete geçirme amacı güder (ÖRS,2008: 495).

Faşizm, ilk ortaya çıktığı sıralarda yığınların desteğini sağlamak için, karanlık bir biçimde anti-anamalıcı (anti-kapitalist) propaganda yapmışsa da, gerçekte büyük burjuvazi, büyük toprak sahipleri, sermayedarlar ve endüstricilerce desteklenmiş ve beslenmiş bir rejimdir (SARICA ve AYBAY, 1965:27).

Nasyonal Sosyalizm, ırkçılık, sosyalizm ve milliyetçilik ve halk ve führer ilkelerini kendine taban kabul ederek vücuda gelmiş bir ideolojidir. Sayılan bu özellikleri nedeniyle de faşizmin özel bir çeşidi olarak adlandırılabilir (SARICA ve AYBAY: 71-72).

I. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE ve TARİHSEL ARKAPLAN

1.1. Temel Kavramlar

Bu başlık altında; ideolojinin doğuşu ve gelişimi, tezin ana konusunu oluşturan faşist ideolojinin tanımlanması ve tarihsel seyri, baskıcı sistem örnekleri, I. Dünya Savaşı tarihi ve savaş boyunca İtalya ve Almanya'nın içinde bulunduğu genel duruma ilişkin örneklemeler sunulacaktır.

1.1.1. İdeoloji

İdeoloji, bütün sosyal bilimlerin en kaygan ve en zor kavramlarından birisidir. Çünkü bu kavram en temel fikirlerimizin dayanaklarını ve geçerliliğini sorgular. Bu nedenle de, özü itibarıyla tartışmalı, yani bizzat tanım hakkında ciddi anlaşmazlıklar olan bir kavramdır. Öyle ki, Eagleton'ın da vurguladığı üzere, “*şimdiye kadar hiç kimse ideolojinin tek ve yeterli bir tanımını yapamamıştır*”. Buna rağmen, kavramın genel olarak belirli bir dünya görüşüne veya tek yanlı ya da yanlış fikirler sistemine işaret etmek için olumsuz bir anlamda kullanıldığı malumdur (TÜRK, 2003:106). McLellan'ın da belirttiği üzere, ideoloji kavramı, istisnai durumlar haricinde, sürekli olarak kötü bir çağrışıma sahip olmuştur (McLELLAN, 2005:1).

McLellan'ın “*istisnai durumlar*” olarak adlandırdığı olay, ideoloji kavramının icadı ve ilk kullanılış dönemlerine rastlar. Çünkü; ideoloji kavramının mucidi olan Fransız filozof Destutt de Tracy'nin kavrama yüklediği anlam ve kavramın içeriği pozitif bir özellik sergiler. Kavram bu ilk haliyle rasyonel düşünmeyi sağlayacak olan yeni bir bilim dalı yaratma projesi çerçevesinde “*fikirlerin bilimi*” olarak kullanılmış ve olumlu bir anlam yüklenmiştir.

Kavram; ilk kez , 1796-1797 yıllarında de Tracy tarafından, düşünce bilimini adlandırmak için kullanılmış olsa da; kökleri 1561-1626 yılları arasında yaşamış olan Francis Bacon'a kadar götürülebilir. Çünkü Bacon'ın felsefesi ve özellikle de “*İdol Öğretisi*”, Tracy'nin ideoloji anlayışı üzerinde önemli oranda etkili olmuştur.

İdoller doktrinine göre; insan aklının önünde onu çepeçevre saran bazı engeller vardır. Bu bağlamda Bacon, şu satırlarla doktrine açıklık getirmektedir:

“İnsan usunu işgal eden ve usta köklerini salan putlar ve yanlış kavramlar; gerçeğin insan usuna girmesine engel olmakla kalmayıp, aynı zamanda usa girmesine izin verilen gerçekleri, putlar ve yanlış kavramlar, insan bunlara karşı dikkatli olmadığı oranda ve olası karşı duruşta bulunmadığı sürece, bilimlerin yinelenmesinde geri geliyorlar ve gerçekleri engelliyorlar.” (ÖZBEK, 2000: 14)

İnsanın, hakikatin bilgisine ulaşmasını önleyen bu engelleri Bacon dört başlık altında toplamıştır. Birinci idol “*Idola Tribus*” yani soy putu ya da cins putudur. Soy putlarının kaynağı insan doğasındadır. Kökleri insan soyunun ya da cinsinin kendindedir. Bu idol, hakikate ulaşma konusunda tüm insanlarda olan yetersizlik durumuna işaret etmektedir. İkinci idol “*Idola Specus*”, mağara putudur. Mağara putları tek tek insanların önyargılarıdır. Bu put insanların izole olmuşluğuna ve dünyayı yalnızca kendi konumlarından hareketle gördüklerine atıfta bulunur. Bu iki idol tüm insanlarda ortaktır. Bacon’ın “*Idola Fori*”, pazar putu ismini verdiği üçüncü idole göre; insan türünün karşılıklı ilişki ve birlikteliğinden kaynaklanan putlar da vardır. Bunlar, insanlar arası alışveriş ve bağlantılardan kaynaklandığı için “*pazar*” putları diye adlandırılmıştır. Dördüncü ve son idol, “*Idola Theatri*”, tiyatro putudur. Bu idolle ilgili olarak Bacon şu açıklamayı yapmaktadır: “*Son olarak felsefenin birçok teoremlerinden ve de kanıtlamalarının yanlış kurallarından insanın usuna girmiş olan putlar var. Onları tiyatro putları diye adlandırıyorum. Çünkü ne kadar felsefi sistem bulunup kabul edilmişse o denli de dünyayı bir tiyatro sahnesine çeviren söylence yaratılmış ve sergilenmiştir*” (TÜRK, 2003: 107) (ÖZBEK, 2000: 14-17). Yukarıda belirtildiği üzere, ilk iki idol tüm insanlar için geçerlilik arz etmiş olsa da, pazar putu ve tiyatro putu insanların yaşadıkları çevreye, birbirleriyle olan ilişkilerine ve almış oldukları eğitime göre farklılık göstermektedirler.

Bacon’ın doktrininden de anlaşılacağı üzere önyargılar, kişilerin düşünce yapılarında ve davranışlarında önemli bir etkidir. Bacon’ın yanı sıra, Tracy’yi etkileyen diğer iki düşünür Helvetius ve Holbach’ta da önyargının kişileri nasıl etkilediği açıkça gözlemlenmektedir.

Helvetius, güç ilişkilerini incelerken toplumsal biçimlenmeyi iki kategoriye ayırmaktadır. “*Büyükler*” ve “*küçükler*” olarak ikiye ayırdığı toplumdaki büyükler, sayıca az ama gücü elinde tutan kesimi; küçükler olarak nitelendirdiği kesim ise sayıca fazla fakat büyüklerin egemenlikleri altında tutulan kesimi ifade etmektedir. Büyükler ve küçükler arasındaki ilişkiyi ise “*büyüklerin önyargıları, küçükler için yasadır*” demekle açıklığa kavuşturmuştur.

Holbach’ın düşünceleri de Helvetius ile aynı düzlemde. Holbach da yöneten ve yönetilen ilişkisini sağlayan mekanizmanın önyargılar aracılığı ile işlediğini vurgular. Öyle ki, Helvetius’ta üstü kapalı olarak bahsedilen büyük kesimin, yöneticiler (siyasetçiler) ve din adamları olduğunu açıkça söylemektedir. Bu iki grubun, halkın önyargılar içinde olmasından çıkarları vardır der ve ekler:

“Egemenler açısından bir kere yaygınlaşmış olan düşüncelerin (ide) böylece kalması uygundur. İktidarın sağlamlaştırılması için gerekli olduğu düşünülen önyargılar ve yanlıgılar uzun uzadıya düşünülmeden zor kullanılarak halka kabul ettirilir.” (ÖZBEK, 2000: 28).

Tracy’nin öncülleri olarak yukarıda sayılan üç filozofun da ortak olarak yakındıkları durum, önyargıların, kişilerin yaşayış ve düşüncelerini doğrudan ve derinden etkilemesidir. Yani burada önyargılar, hakim toplumsal sınıfların yönetilenler üzerinde kullandıkları bir araç olarak göze çarpmaktadır. Bu durumda, ideoloji adı verilen düşünceler biliminin amacı bu önyargıları ortadan kaldırmak, bilinçsiz olan halkı bilgilendirmek olacaktır. Bunu da tek bir yolla, eğitimle gerçekleştirebilirlerdi. Dolayısıyla ideoloji kuramı, temelinde Aydınlanmacı bir proje olarak düşünülmelidir. Bu yüzden 18. yy. Fransa’sında ortaya çıkmış olması da bir tesadüf olarak sayılmamalıdır.

1795 yılında Fransa Cumhuriyet Konvansiyonu (Fransız Devrimi sırasında Devrim Meclisi) tarafından kurulan ve düşünce bilimi olarak ideolojiyi öneren ve geliştiren filozofları bünyesinde toplayan Ulusal Bilim ve Sanat Enstitüsü, Aydınlanma geleneğine dayanan ulusal bir yüksek öğrenim sistemi kurma amacıyla kurulmuştu. Enstitü’nün “*Ahlaki ve Siyasal Bilimler*” dalı bünyesinde bulunan ve kendilerine “*ideologlar*” adını veren grubun öncülerinden olan de Tracy, 1796-1797 yıllarında

Enstitü yönetimine verdiği bir öneride, düşünce bilimini adlandırmak için neden ideoloji terimini tercih ettiğini şöyle açıklamaktaydı:

“Düşüncelerin bilimi ya da ideoloji adının kullanılmasını tercih etmekteyim. Bu ad, bilinmeyen ya da kuşku uyandıran hiçbir şeyi ima etmediğinden, herhangi bir neden/sonuç fikrini akla getirmede uygundur. Yalnızca Fransızca idea sözü dikkate alındığında bile anlamı herkes için açıktır, çünkü herkes idea ile neyi kast ettiğini bilir, aslında onun gerçekten ne olduğunu çok az kimse bilse bile... İdeoloji uygun bir kelimedir, zira düşünce biliminin tam tercümesidir.” (ÇELİK, 2005: 34-35).

İdeoloji teriminin bu ilk kullanımı, görüldüğü gibi, olumlu bir çağrışıma sahiptir. Fakat ideoloji teriminin zaman içerisinde olumsuz bir anlam kazanmasını anlayabilmek için tarihsel olaylara bir göz atmak gerekmektedir. İdeologların kendi ideallerine toplumsal bir yaygınlık kazandırma çabalarının kurumsal sembolü olan Ulusal Bilim ve Sanat Enstitüsü, kurulduğu yıllarda siyasal önderlerin de desteğini kazanmıştı. Eğitsel reformların oluşturulması ve uygulanmasında oynadıkları aktif role karşın ideologlar, başlangıçta sahip oldukları bu desteği yitirdiklerinde, oluşturmaya çalıştıkları düşünce bilimine yönelik eleştiriler de ağırlaştı. İdeolog ve ideoloji sözleri, artık ülkenin yaşadığı çalkantılardan sorumlu oldukları imasıyla bir suçlamanın, olumsuz bir yargının ifadesi olarak kullanılmaya başlamıştı.

Örneğin, Napolyon iktidarı ele geçirmeden, daha 1797 yılında Enstitü’ye onur üyesi olarak kabul edilmişti. Napolyon, bu sıralarda ideologların eğitilmiş orta sınıf üzerindeki etkisini takdir ettiğini gösterir biçimde, bu onur üyeliğinden gururla faydalanıyordu. Bunun karşılığında Enstitü, 1799’da iktidarı ele geçirme girişiminde ona destek verdi. Ancak 1803’e gelindiğinde, Napolyon ile ideologlar arasındaki ilişki bozuldu. 1801’de Kiliseyle kurduğu siyasal ilişki nedeniyle, ideologların bir zamanlar kendisini çok etkilemiş olan din karşıtı fikirlerinden rahatsız olmaya başlayan Napolyon, bir yandan da bu düşünürlerin kamuoyu üzerinde sahip olduğu etkiyi kendi despotik yükselişi karşısında bir tehdit olarak algılamaya başlayınca Enstitü’ye karşı tutumunu değiştirdi. Enstitü’nün can damarı olan, liberal ve cumhuriyetçi fikirleri bütün eğitsel yapıya yayma görevini üstlenmiş olan Ahlaki ve Siyasal Bilimler Sınıfı’nı kapattı.

David Morrice, Napolyon'un ideologlara yönelttiği eleştirileri belli başlı birkaç noktada toplamaktadır: İlk eleştiri ideologların dine yönelik tutumlarıyla ilgilidir. Din, yani Hıristiyanlık, kamusal düzeni ve barışı koruyan en önemli güçlerden biridir. İdeologların dine yönelttikleri eleştiriler, geleneksel dinin sahip olduğu bu gücü baltalamaktadır. Napolyon, dinin yanında tarih ve geleneğin de öğretileriyle toplumsal düzenin kaynağını oluşturduğunu ve ideologların bu iki güce yönelttikleri eleştirilerin yıkıcı olduğunu savunmaktadır. Dinin, tarihin ve geleneğin öğrettiklerini yadsıyarak yerine düzensizliğe yol açacak birtakım soyut ilkeler koyan ideolojinin paradoksal biçimde, eleştirdiği metafiziğin tuzağına düştüğünü iddia etmektedir. Napolyon'a göre ideologlar, pratik dünyanın sorunlarından habersiz olmaları ve soyut ilkelere bağlı kalmaları nedeniyle salt düşünce ile uğraşmanın ötesine geçememişlerdir. Aynı zamanda ideoloji, halkın otoritenin gerçek kaynağı olduğu fikrini yayması nedeniyle tehlikeli biçimde demokratiktir (ÇELİK, 2005: 37).

1.1.2. Faşizm

Bu başlık altında faşizmin hangi yönleriyle ele alınması gerekliliği, faşizme ilişkin tanımlamalar ve faşizmi ortaya çıkaran nedenler incelenecektir.

1.1.2.1. Faşizmin Tanımlanması Sorunsalı

Liberalizm, muhafazakârlık, sosyalizm gibi ideolojiler 19. yüzyıl ürünleri olmasına karşın faşizm, 20. yüzyılda ortaya çıkmış bir ideolojidir. Kökleri itibariyle 19. yüzyıla kadar geri götürülebilse de, faşizmin gerçek anlamda bir ideolojiye dönüşmesi I. Dünya Savaşı ve sonrasında gerçekleşmiştir.

İtalya'da Mussolini ile hayat bulan faşizmin tanımlanmasında ve belli bir çerçeveye oturtulmasında bugün bile bazı zorluklarla karşılaşılmaktadır. Faşizmin bir ideoloji veya bir rejim olup olmadığı, ideolojik yelpazenin neresinde konumlandığı sorularına farklı kesimler değişik cevaplar vermektedir.

İlgili sorulara farklı cevaplar verilmesinin ardındaki en büyük neden sosyal bilimlerde "*mutlak doğru*"nun bulunmayışından kaynaklanabilir. Karşıt görüşlerin çarpıştığı siyaset alanında da, elbette ki, farklı bir ideolojik kesimden olan insanların bir diğer ideolojiyi eksiksiz ve çözüm üretici bir dünya görüşü olarak nitelendirmesi

beklenemez. Hele ki, söz konusu ideoloji şiddet yanlısı olduğunu çekinmeden açıklayan faşist ideolojiye, tanımlanmasına ilişkin bu tarz ayrılıkların yaşanmasına şaşırılmamak gerekmektedir.

Halbuki faşizm de, diğer ideolojiler gibi belli bir sistematik çerçevesinde gelişmiş bir siyasi akımdır¹. Her ne kadar programının oturması, iktidara gelmesinden sonraki yıllar içinde gerçekleşmişse de, evrimi süresince barındırdığı ve geliştirdiği belli başlı görüşleriyle içinin boş olmadığı kolayca anlaşılabilir.

Faşizmi, kendisinden önceki yüzyılda gelişmiş diğer ideolojilerden ayırmak gerekirse; faşist ideolojinin daha çok inanç ve eyleme dayandığını söylemek yerinde olur. Öyle ki, İtalya’da 1919 yılında gerçekleştirilen genel seçimlerden sonra Mussolini ve ileride faşist yönetici kadrolarını oluşturacak olan arkadaşları “*Milano Faşyosu*”nu kurmuşlar ve ilk toplantılarını gerçekleştirdikleri 23 Mart 1919 günü aşağıdaki kararları almışlardı:

1. İtalya’nın büyüklüğü ve kurtuluşu için ölenlere selam.
2. Alp Dağları’ndan Adriyatik Denizi’ne kadar İtalyan sınırlarını çizmek, neye mal olursa olsun Fiume ve Dalmaçya’yı ilhak etmek için, öteki devletlerin İtalya aleyhindeki emperyalist amaçlarını önlemek.
3. Yeni seçimlerde bütün partilerdeki “*savaş aleyhtarı*” adayların Parlamento’ya girmelerini önlemek için mücadele etmek.

Bu kararlardan anlaşıldığı gibi, faşizm bir parti hareketi olarak doğmamıştı. Faşizmin başlıca amacı, büyük zaferin sonuçlarını milli çıkarlar açısından değerlendirerek öteki devletlerin sömürgeci isteklerine karşı koz olarak kullanmak ve bu arada ülke içindeki bozguncularla, zaferi lekelemek isteyenlerin tahribatını önlemektir (MUSSOLİNİ, 1998: 45).

İlerleyen yıllarda alınan kararlar bu faşist hareket, Ulusal Faşist Partisi adı altında İtalyan siyasal hayatındaki yerini almış ve ülkede 21 yıl devletin yegane sahibi olmuştur. Parti ve devletin bütünleşmesiyle ortaya çıkan birtakım kanunlar ve yıllar

¹ Bu noktada Andrew Heywood’un tam tersi bir açıklaması göze çarpmaktadır. Heywood’a göre faşizm, sistematik bir ideolojiden çok bir dünya görüşüdür. Çünkü ona göre faşizmin neyin karşısında olduğu, neyin yanında olduğundan daha belirgindi (HEYWOOD, 1998: 215).

içinde Mussolini'nin katkılarıyla geliştirilen faşist ideoloji bir devlet rejimi haline gelmiş ve II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar bu rejim hüküm sürmüştür. Uygulanan politikalar, alınan kararlar, faşist yönetim dönemi altındaki iç ve dış gelişmeler her ne kadar tartışmaya açıksa da, "*Faşizm bir rejim değildir!*" sonucunu doğurmaz.

Faşizmle ilgili olarak sürüncemede kalınan bir diğer husus ise; faşizmin, siyasi yelpazenin neresinde yer aldığı sorusudur. Faşizmi modernleşmeye karşı bir direniş olarak gören Ernst Nolte ve faşizmi tepkiciden (reaksiyoner) ziyade devrimci bir ideoloji olarak tanımlayan George Mosses, onu sağ bir ideoloji olarak betimlemektedirler. Buna karşın, Zeev Sternhell ve A.J. Gregor radikal sosyalizm ile ulusçuluğun bir sentezi olarak gördükleri faşizmin, yeniden doğuş fikrinin bir tezahürü, bir gelişmeci diktatörlük olduğunu ve bu haliyle de bir sol ideoloji olduğunu düşünmektedirler (ÖRS, 2008: 485-486).

Ancak, daha yaygın olan görüş, faşizmin hem sağ hem de sol ideolojik öğeler içeren bir sentez olduğu yönündedir. Aslında faşizm, hem sağdan hem de soldan etkilenmiş ve kaynaklanmıştır fakat sağ ideolojilerin etkisi daha fazla hissedilmektedir. Ne Mussolini ne de Hitler sağ kanat seçkinlerin desteği olmadan iktidara gelebilirdi. Fakat her ikisinin de işçilerden ve diğer alt sınıflardan oluşan ciddi bir kitle desteğinin varlığı da unutulmamalıdır.

1.1.2.2. İdeoloji Olarak Faşizm

Faşizm kavramı, kökbilimsel kökeni itibariyle Latince'de "*asa*" anlamına gelen "*fascis*"den doğmuştur. Fascis ise Roma Cumhuriyeti'nde konsüller² önünde taşınan ve onların otoritelerini gösteren birbirlerine bağlı değnek demetine verilen isimdir.

İlk defa Mussolini'nin İtalya'da iktidara getirdiği faşizm, her şeyden önce "*tepkici*" bir ideolojidir. Aydınlanmaya ve onun çizdiği eşit, evrensel ve rasyonel birey, katılımcı ve geleceğini belirleyen toplum modeline tepki olarak doğmuş bir ideolojidir. Adeta, hızlı değişimden ve modernleşmeden duyulan bir korkunun ürünüdür. Ancak, bu, onu gerici veya muhafazakâr bir ideoloji yapmamaktadır. Tersine faşizm modern ve devrimci bir ideolojidir, çünkü ne muhafazakârlık ne de

² Eski Roma'da her yıl seçilen iki devlet başkanından her biri.

romantizm gibi statükoyu savunan veya geçmişe özlemi vurgulayan bir yönü vardır. Faşizm romantizmden etkilenmiştir, ancak “geçmiş”in faşizm için anlamı, romantizm için anlamından farklıdır. “Geçmiş” yeniden kurulmayacak, yeniden kurulacak olan toplumun birlikteliği için “geçmiş” bir dayanak olarak kullanılacaktır (ÖRS, 2008: 494).

Mussolini’ye bakılırsa, “Faşizm ahlâki alanda bir devrim yaparak ruhsal sorumluluğu ve moral kuvvetleri üstün bir şekilde özgürlüğe kavuşturmuştur. Yaşayan toplumun kurallarına, örflerine ve geleneklerine önem vererek devleti ahlâki bir gerçek durumuna getirmiştir. Faşizm tarihi sınıf mücadelelerini de önleyerek devlet kavramı içinde bütün sınıfları birleştirmiş, ahlâki ve ekonomik gerçekler içinde sınıf çıkarlarını eritmiştir. Faşizm; tarihsel gelişimi sınıflar arasındaki savaşa bağlayan sosyalizme de karşı çıkmıştır.”

İngiliz yazarlardan Palme Dutt, faşistlerin kendi sistemlerini savunmak ve tanımlamak için başvurdukları “Sınıf kavgaları üzerine yükselmiş bir devlet”, “Yüksek bir yurttaşlık duygusu”, “Kişi yararlarından önce kamunun yararı” gibi sloganların, faşizmin gerçek yüzünü örtmek için ortaya atıldıklarını ileri sürer. Dutt’a göre, faşizm, ilk ortaya çıktığı sıralarda yığınların desteğini sağlamak için, karanlık bir biçimde anti-anamalcı (anti-kapitalist) propaganda yapmışsa da, gerçekte büyük burjuvazi, büyük toprak sahipleri, sermayedarlar ve endüstricilerce desteklenmiş ve beslenmiş bir rejimdir (SARICA ve AYBAY, 1965:27).

Dutt’ın yukarıda verilen tanımından da anlaşılacağı üzere faşizm, içinde çelişkiler barından bir karakter sergilemektedir. Öyle ki, Poulantzas da faşizmi, çelişkilerin çok karmaşık bir üst belirleniminin bir sonucu olarak betimlemektedir. Bu bağlamda Poulantzas’ın faşizm üzerine ana tezleri şu şekilde özetlenebilir (LACLAU, 1998: 95–98):

1. Faşizm, anamalcılığın sömürgeci (emperyalist) aşamasına aittir. Sömürgecilik tek başına ekonomik bir olgu olarak değil, politika ve ideolojide çok derin değişiklikler ortaya çıkaran, anamalcı sistemin bir bütün olarak yeni bir eklemlenmesi, olarak anlaşılmalıdır. Uluslararası düzeyde anahtar kavramlar sömürgeci zincir ve halkaların eşitsiz gelişmesidir. Sosyalist devrim zincirinin

en zayıf halkasında yapılmasına karşın –Rusya- faşizm sonraki iki halkada ortaya çıkar.

2. Sömürgeci zincirde, halkaların görece zayıflığı, geri kalmışlık sürecine veya ekonomik büyümenin ritmine değil, çelişkilerin birikimine bağlıdır. Tekelci sermaye kendi çıkarına yoğun devlet müdahalesine ihtiyaç duyduğunda, iktidar bloğunun yapısı ve bunun içinde tekelci olmayan çeşitli grupların görelî gücü bir engel olarak açığa çıktı. Kuzeyin sanayicilerini ve Güney’in toprak sahiplerini kapsayan iktidar bloğunun, Güneydeki tarımın feodal karakterini muhafaza ederek sanayicilerin hegemonyasını kurmuş olduğu İtalya’da bu süreç çok belirgindi. Bu olgu, Fransız tipi bir tarım reformu yapmayı imkânsız hale getirmişti. Bu, çağa aykırı ittifakın sürdürülmesi, tekelci anamalcılığa geçiş aşaması boyunca aşılmaz bir engel olarak açığa çıkmıştı. Bu çelişkilerin birikimi, faşizme yol açmıştır.
3. Faşizmin yükselmesi ve iktidara gelmesi, egemen sınıflar ve sınıf hizipleri (fraksiyonları) arasındaki çelişkilerin derinleşmesi ve keskinleşmesine karşılık gelmektedir. Hiçbir sınıf veya sınıf hizbi, ne kendi politik örgütlenme yöntemleriyle ne de “*parlamenter demokratik*” devlet kanalıyla iktidar bloğunun diğer sınıf ve hizipleri üzerinde liderliğini kabul ettirememişti. Faşizm bu iktidar bloğunun yeni bir sınıf hizbinin –büyük tekelci sermaye-hegemonyasını kabul ettirdiği bir yeniden örgütlenmesine karşılık gelir.
4. Faşizmin yükselişinin başlangıcı önemli sayıda işçi sınıfı yenilgisini öngerektirir. Bu süreç esnasında, işçi sınıfının burjuvaziye karşı mücadelesi gerileyip, gittikçe daha fazla ekonomik talepler alanına hapsolürken, burjuvazinin işçi sınıfına karşı mücadelesi artan şekilde siyasi nitelik gösterir. Faşizmin yükselişi devrimci örgütlerin krizine karşılık gelir. Devrimci örgütlerin krizi, içsel bölünmelerin ortaya çıkmasında ve örgütlerle kitleler arasındaki bağın kopmasında kendini gösterir. İdeolojik kriz, burjuva ideolojisi ve küçük burjuva ideolojisinin etkisinin artması biçimini alır. İşçi sınıfının her taktik ve stratejik hatasının arkasında temel bir hata yatar: Ekonomizm. Faşizm iktidara gelir gelmez ikili bir rol oynar: Bir yandan işçi

sınıfına örgütlü fiziki baskı, öte yandan da –işçi ideolojisi kullanarak- ideolojik seferberlik.

5. Küçük burjuvazi, faşizmin iktidara gelmesinde temel bir rol oynar. Küçük burjuvazinin karakteristiği; sınıf olarak birliğini, ekonomik ilişkiler düzeyinde değil, fakat değişik hiziplerinin çeşitli ekonomik katılımları, politik ve ideolojik düzeylerde aynı geçerli etkileri ürettiği ölçüde göstermesidir. Küçük burjuvazi bu iki düzeyde bir sınıf olarak bu şekilde birleştirilir. Küçük burjuva ideolojik söylem ancak anamalcı toplumdaki temel sınıflardan birinin söylemi olabilir: Burjuvazi veya işçi sınıfı. Fakat küçük burjuva ideolojisinin, öğeleri egemen ideolojinin içine dahil olmuş özgül bir alt birliği vardır. Bu öğeler statükocu anti-anamalcılık, aşama düzeni (hiyerarşi) miti ve devlet tapıncakçılığıdır (fetişizm). Faşizmin yükselişi küçük burjuvazi açısından ekonomik bir krize karşılık gelir. Bu, küçük burjuvazinin politik krizine ve faşist partiler vasıtasıyla güvenilir bir toplumsal güç meydana getirmesine yol açar. Faşizmin tarihi rolü, büyük tekelci sermaye ile küçük burjuvazi arasında bir ittifak yaratmasıdır. Son olarak, olayın bu yönü belirleyicidir; faşizmin yükselişi küçük burjuvazinin ağır bir ideolojik krizine karşılık gelir. Bu kriz şu özellikleri gösterir: Küçük burjuva öğeler egemen burjuva söylemlerden ayrışır; statükocu anti-anamalcı özelliği burjuva ideolojisine üstü örtük bir muhalefetle en üste çıkar; işçi sınıfı ideolojisinden giderek daha fazla öğeler alınır. Bu şekilde, değiştirilen küçük burjuva ideolojik alt birlik, söz konusu toplumsal formasyonu yeniden bir araya getirerek egemen burjuva ideolojisinin yerine geçer. Bu, faşizmin iktidara gelişinde tayin edici bir öğedir. Ve faşizmi Bonapartizm ve askeri diktatörlük gibi başka istisnai devlet biçimlerinden ayırt eden de budur.
6. Faşizmi bir köylü-temelli hareket olarak gören eğilimlerin tersine, Poulantzas onun temel olarak kentsel bir olgu olduğunu ileri sürmektedir. Kırsal faşizmin rolü açıkça tâbi bir roldü ve geliştiği yerlerde, büyük mülkiyetle dolaysız bağları olan ideolojik ve askeri bir hareketi kapsamıştır. İktidara gelen faşizm tekelci sermayenin kırsal kesimlere yayılmasını desteklemiş ve bundan da doğrudan doğruya büyük mülkiyet ve zengin çiftçi yararlanmıştır.

7. Faşist devletin işlevi, tekelci sermayenin hegemonyasını kurmak ve örgütlemektir.

Poulantzas'ın, yukarıda maddelendirilmiş olan tahlili, faşist ideolojiyi anlamak; faşizmin, varolabilmek adına kurduğu ilişkileri gözlemlemek açısından oldukça yeterli olmakla birlikte; faşist ideolojinin daha iyi kavranabilmesi adına, Marxist kültürün faşizme ilişkin tanımlamalarına ve faşizmin ayırıcı özelliklerine dair birkaç örnek vermek yerinde olacaktır.

Poulantzas'ın tahlilinden de anlaşılacağı üzere, Marxist kültür faşizmi ağırlıklı olarak ekonomik ve sınıf temelli açıklama yolunu tercih etmiştir. Bu yüzden, sol kültürün etkisindeki yaygın görüşe göre faşizm, anamalcılık içinde ortaya çıkan bazı yapısal sorunlar yüzünden doğmuştur. Bu nedenle, bazıları onu kapitalist aşamaya geçemeyen anamalcılığın türevi olarak değerlendirmiştir (İNAC ve ERDOĞAN, 2004: 61). Öyle ki, Gramsci'nin faşizmin toplumsal temeline ilişkin olarak yaptığı tahlil de bu görüşü destekler niteliktedir. Gramsci, Mussolini'nin ideolojisini gerici bozgunculuk olarak nitelendirmiş ve bu anlayışın kökünü Blankizm'de³ bulmuştur: "*Blankizm, darbeciliğin toplumsal teorisidir... Mussolinici bozgunculuk ise bunun yalnız maddi kısmını yeniden ele almaktadır.*" (MACCIOCCHI, 1977: 30).

Bir diğer Marxist düşünür olan Togliatti'nin faşizmle ilgili tanımlaması ise şu şekildedir: "*Faşizm, finans kapitalin en gerici, en şoven ve en sömürgeci öğelerinin açık, terörcü diktatörlüğüdür. Faşizm tekelci sermaye için bir yığın tabanı oluşturmaya çalışır.*" (TOGLIATTI, 2000: 15).

Faşizmin, Marxist düşünürler tarafından açıklanması genellikle yukarıda verilen tanımlar ekseninde gelişmiştir. Faşizmin, karşıt olarak ilan ettiği Marxist kesimin bu tanımlamalarının haricinde, faşizme has bazı özelliklerin anılması, faşist ideolojinin, her açıdan anlaşılabilmesi yolunda yararlı olacaktır. Her ne kadar sayılacak olan bu özellikler, ilerleyen bölümlerde daha detaylı şekilde ele alınacak olsa da, okuyucuya bir ön bilgi sağlayacak niteliktedir.

³ Bir grup devrimcinin iktidarı ele geçirmesiyle kapitalist sömürüye son verilebileceğine inanan ünlü politik eylemci Louis Auguste Blanqui'nin (1805-1881) adıyla anılan 19. yüzyıl Fransız devrimci hareketi. Blankistler, işçi sınıfının kitlesel işçi hareketine dayanan politik bir parti içinde örgütlenmesinin zorunluluğunu reddetmişler ve kaçınılmaz olarak devrimi başarısızlığa mahkûm etmişlerdir.

Faşizmin en belirgin özelliklerinden birisi, ideal sosyo-politik düzeni kurgularken bireyden itibaren hareket etmemesidir; diğer bir ifadeyle, bireyi temel aktör olarak görmemesidir⁴. Bunun yerine, bir tarafta tek tek bireylerin adeta bir makinenin parçaları gibi bir araya gelerek oluşturduğu toplum, diğer tarafta ise, bu toplumu tüm yönleriyle kapsayan ve kontrol eden devletten oluşan bir bütünden bahsedilir (ÖRS, 2008: 494). Faşizmin bu anlayışı, toplumu, bütün bir organizma, bireyleri ise bu organizmayı meydana getiren hücreler olarak değerlendirmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Faşizm, diğer ideolojilerden farklı olarak, içerikten ziyade eylem yönü kuvvetli bir ideolojidir. Faşizmde felsefe, diğer mevcut ideolojiler gibi en başta değil, yavaş yavaş ve daha sonra oluşmuştur. Felsefenin amacı, faşizmin gerçekleştirmiş olduğu eylemleri açıklamak ve haklı çıkarmaktır.

Şiddet içeren bir söyleme sahip olan faşizm; sloganlar, marşlar, görsel semboller, ayinsel ritüeller ile mitinglerde ruhani bir hava yaratarak, adeta “aklı” yok ederek, duygular ve içgüdüleri harekete geçirme amacı güder (ÖRS, 495). Bu özelliğin etkisiyle, faşist rejimlerin çoğunda “*propaganda bakanlığı*” adı altında bir bakanlık mevcuttur.

Faşizmde eşitsizlik açık ya da kapalı biçimde kabul edilir. Aydınlanmanın rasyonel ve aktif bireyine karşı faşizm, irrasyonel, yönetilebilir, tanımlanması zor (amorf) kitleleri koyar ve bu kitlelerin akıllı insanlar tarafından yönetilmesinin doğal olduğuna ve bu akıllı insanların başında da, adı “*Duce*” olan bir liderin bulunması gerektiğine inanır. Tarihi kitleler değil, lider yapar. Liderin önemi bu bilinçsiz kitleleri bilinçlendirme, yönlendirme ve harekete geçirme yeteneğinde yatar.

Bütün bu sayılan tanımlamalar ve sınıflandırmaları toparlamak adına, faşizmin ne olduğu ve hangi şartlar dahilinde doğup geliştiği konusunda, Andrew Vincent, *Modern Political Ideologies* adlı eserinde dört temel yaklaşımın var olduğunu belirtir (VINCENT, 1995: 146-148). Bu açıklama tarzlarından ilki ve en popüler olanı, yukarıda da ilişkin tanımlamaları verildiği üzere, Marxist açıklamadır.

⁴ Bu özelliğiyle faşizm, bireyi ve birey özgürlüğünü en başa yerleştiren liberalizmden de ayrılmaktadır.

Faşizmi açıklama çabalarından ikincisini, psikolojik açıklama tarzı oluşturmaktadır. Psikolojik açıklamanın da kendi içerisinde çeşitli türleri olmasına rağmen ortak anlayış, faşizmin belirli kişilik türleri ve hastalıklarına göre açıklanması gerekliliğidir. Bazı psikologlar, Freudcu bir bakış açısıyla; faşizmi, ergenlik döneminde cinselliğin bastırılmasının bir sonucu olarak görmüşlerdir. Daha da ileri giderek faşistlerin çocukluğunu incelemenin, faşizmi anlamada yarar sağlayacağını savunmuşlardır. Faşizmi açıklama çabalarından üçüncüsü ise faşizmi, batı uygarlığındaki ahlaki ve dini bunalımın bir boyutu olarak değerlendirir. Bu algılama tarzına göre, faşizm, ahlaki düzeyi düşük olan toplumlarda ortaya çıkmaktadır. Ahlaki düzeydeki düşüklük, bu toplumlarda görülen bozulmayla ilişkilidir. Bu bozulma, Avrupa’da genel olarak Friedrich Nietzsche’nin metinlerine kadar geri gider ve anlamını “*Tanrı öldü*” sloganında bulur. Bu, batıda dini inancın ve aşkın değerlerin kaybının dillendirilişidir. Faşizmin oturmuş olduğu temele yönelik girişilen dördüncü açıklama, faşizmi tarihi ve sosyolojik bağıyla ele alır ve değerlendirir. Faşizm, bazı toplumdaki hızlı gelişme ve modernleşmenin veya bir endüstrileşme tarzının doğal sonucu olarak görülür.

Bu dört farklı bakış açısının birbirlerinden ayrı olarak faşizmin bir boyutunu açıkladığı göz ardı edilemez. Lakin faşizmin bu anlatılara karşılık gelmeyen bazı noktaları da içerisinde barındırdığı bir gerçektir. Zira faşizmi açıklama teşebbüslerinden Marxist yaklaşım, örnek olarak ele alındığında görülecektir ki Marxistlerin dillendirdiği anamalcı temelli açıklamayı, bu konu üzerine çalışma yapmış birçok düşünür reddetmekte, hatta onu anti-anamalcı olarak değerlendirmektedir. Faşizmin psikolojik açıklama tarzının birçok düşünür tarafından da doyurucu olarak görülmediği ifade edilmiştir. Bu nedenledir ki, faşizmin mutlak rengini vermek zordur. Aslında bu, doğal olandır. Zira herhangi bir olay, bir teori veya bir düşünceyi, tek nedene indirgeyerek açıklama çabası, doğru bir yöntem değildir. Bu yaklaşım tarzı, sosyal bilimlerin doğasına da aykırıdır.

1.1.2.2.1. Faşizme Uzak İdeolojiler

Liberalizm: Liberal ideolojinin ana ilkesi bireyciliktir. Liberalizm, bireyin herhangi bir kolektif oluşum ya da sosyal grup karşısında üstün olduğuna inanır. Faşizmde bireyin algılanışı liberalizmin bireyi algılamasından farklıdır. Faşizmde

birey, soyut bir varlık olarak ele alınmaz. Bireyin, liberalizmde olduğu gibi özgürlüğü veya devlete karşı savunabileceği hakları mevcut değildir. Faşizmde devlet bireyden üstündür, milli çıkar kişisel çıkarın üstünde tutulur.

Liberalizmin devleti algılayışı da faşizmden farklıdır. Liberalizm için devlet “*gece bekçisi*” devlet niteliğindedir; faşist ideolojide devlet yüceltilir, ulaşılması gereken yegâne amaç olarak değerlendirilir. Liberalizm için özgürlük, otorite ve adaletten önce gelir. Faşizmde böyle bir özgürlük söz konusu değildir, devletin otoritesi geri kalan her şeyin üstündedir. Liberalizm “*sınırlı hükümet*” ilkesinden hareketle yola çıkarken; faşist ideolojide hükümetin sınırlanması gibi bir durum söz konusu değildir. Yetkeci bir devlet yapısı örneği sunan faşist ideolojide, hükümet aygıtının fonksiyonlarını kısıtlayacak başka bir yapının varlığına izin verilmez.

Liberal görüşte, sosyal ilişkilerin ve her çeşit yetkenin daima bireylerin rızasına dayanması gerekmektedir. Faşizmde ise bireyin rızası önemli değildir ve göz ardı edilmektedir.

Sosyal Demokrasi: Faşist ideoloji kendisini demokrasi karşıtı bir sistem olarak değerlendirmektedir. Böyle bir anlayışın nedeni; faşizmde, demokrasinin gereklerinden olan serbest seçimler ve parlamenter rejime önem verilmemesidir. Tek parti anlayışının hüküm sürdüğü faşist sistemde, bireylerin serbest seçimler vasıtasıyla parlamentoya yollayacakları adaylar, hakim partinin çizdiği sınırlar dışına çıkamaz.

Mussolini İtalya’da iktidar olmadan önce; iktidara hangi yoldan gideceği hususunda kesin bir görüşe sahip değildi. Onun için demokratik yollardan ziyade eylemle işbaşına gelmek daha önemliydi. Nitekim iktidara gelişi ünlü Roma Yürüyüşü sayesinde olmuştur.

Muhafazakârlık: Soyut ilkelere ve düşünce sistemlerine güven duymayan ve bu ilke ve sistemler yerine tarihsel olarak doğrulanmış tecrübeleri öne çıkaran muhafazakârlık, bu yüzden faydacı olarak adlandırılır. Faşizm; millet, kültür gibi soyut ilkelere çok önem vermekte, aynı zamanda, tarihsel olarak doğrulanmamış olsa da savaş gibi tecrübeleri ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda, faydacı olduğu söylenemez.

Muhafazakarlığın geleneklere ve onların değiştirilmeden, olduğu gibi tutulmalarına olan düşkünlükleri İtalyan faşizmiyle ters düşmektedir. İtalyan faşizmi, geleneğin önemini reddetmemesine rağmen, geleneklerin değişmezliğine muhafazakarlar kadar bağlı değillerdir.

Sosyalizm: Faşizme hem en yakın hem de en uzak ideoloji olması sebebiyle sosyalizmin yeri diğer ideolojilerden biraz daha farklıdır. Faşizmle sosyalizmin uzak olduğu hususlardan ilki “*ortak mülkiyet*” ilkesidir. Klasik sosyalizmde, özel mülkiyet bencilliğin ve sömürünün araçlarından birisi olarak görülür. Ortak mülkiyete dayalı bir sistemin eşitlik ve kardeşlik ilkelerine uygun olduğu düşünülür. Oysa ki faşizm; özel mülkiyeti, devletin çıkarlarına ters düşecek şekilde kullanılmadığı sürece reddetmemektedir.

Sosyalizm, toplumsal olayları sınıfsal analizlerle açıklayan bir ideolojiyen, faşist ideoloji sınıfsız bir toplum yaratmak amacı güder.

İrk milliyetçiliği: İtalyan örneğinde faşizm, ırk milliyetçiliğine uzaktır. Çünkü İtalyan örneğinde, Almanya örneğinde olduğu gibi ırk üstünlüğüne dayalı bir devlet kurma çabası gözlenmez.

1.1.2.2.2. Faşizme Yakın İdeolojiler

Sosyalizm: Sosyalizmin özü insanların sosyal varlıklar olduğu ve ancak sosyal bütün içinde kendilerini gerçekleştirebilecekleri hükmüne dayanır. Liberalizmin bireycilik anlayışına karşı olan faşizm de, bireyin ancak bir bütün içinde, belli başlı sosyal kuruluşlarla ilişkileri bağlamında bir yere sahip olacağını belirtmiştir.

Sosyalizm, farklı gruplar arasındaki çıkar çatışmalarına karşı olduğundan kardeşlik fikrini benimser ve vurgular. Bu kardeşlik fikri faşizmde, aynı milletten gelme, aynı topraklar üzerinde yaşama şeklinde vücuda gelir. İşbirliği her iki ideolojide de kardeşlik fikrine dayalıdır.

Kültürel Milliyetçilik: Milliyetçilik, aynı kültüre, tarihe, gelenek ve göreneklere sahip olan insanlar arasındaki bağı işaret eder. Faşizm de, sosyalizm ve anamalcılığın uluslararası yönlerine karşı kendi toprakları üzerindeki insanları, belli amaçlar yönünde birleştirmek amacıyla milliyetçiliği kullanmaktadır. Milli çıkar,

milli bütünlük gibi unsurları, faşizm, milliyetçilikten almaktadır. Irk milliyetçiliğinin, ırk bütünlüğüne vurgu yapmasına karşı olarak; kültürel milliyetçilik, ortak kültürden bahseder. Faşizm de ortak bir kültür yoksa bile onu yaratmak için milliyetçiliği ve propaganda araçlarını kullanmaktadır.

Muhafazakârlık: Muhafazakârlar, bir dereceye kadar, otoritenin daima “yukarıdan” işlediğini, liderliğin ve rehberliğin vazgeçilmez olduğunu savunurlar. Faşizmde liderlik çok önemli bir yer kaplar.

Muhafazakârlar, toplumu yapay bir oluşum olarak görmek yerine, onu yaşayan bir organizma olarak görmeye eğilimlidirler. Faşistler için de organik toplum kavramı ve çekirdeğini ailenin oluşturduğu topluma çok önem verir.

Kökten dincilik: Moderniteye karşı tutumları açısından Alman Nasyonal Sosyalizmi ve kökten dincilik arasında bir benzerlik görülebilir. İkisi de modernizmi çürümüşlük, yozlaşmışlıkla bağdaştırır. Yine de ikisi de modernitenin araçlarından biri olan teknolojiyi propaganda amaçlarında geniş çaplı olarak kullanmaktan vazgeçmezler.

1.1.2.3. Faşizmi Ortaya Çıkaran Nedenler: İtalya Örneği

Faşizmin, iktidara ilk geldiği ülke olan İtalya örneğini incelemeyen önce, genel olarak faşist ideolojinin ortaya çıkışından bahsetmek yerinde olacaktır. Otto Bauer'e göre faşizm, birbirine sınımsız bağlı üç sosyal sürecin sonucudur. Bauer bu süreçleri şöyle açıklamaktadır:

“Bir kere, savaş, bu savaşa katılanların arasından geniş kitleleri burjuva hayatının dışına fırlatıp atmış ve sınıf benliğini yitirmesine neden olmuştur. Burjuva kazanç ve hayat tarzına geri dönmekten aciz ve savaş sırasında edinilmiş yaşama alışkanlıklarına ve ideolojilere bağlı kalmış bu yığınlar, savaş sonrasında milliyetçi, antidemokratik. Askeri bir ideoloji eşliğinde faşist milisleri ve halkçı savaş birliklerini oluşturmuşlardır.

İkincisi: Savaş sonrası ekonomik krizler, geniş küçük burjuva ve köylü yığınlarını yoksulluğa itmiştir. Bu yoksul ve kızgın yığınlar, o zamana dek peşinden gittikleri burjuva-demokratik kitle partilerinden kopmuşlar ve demokrasiye karşı

yılgınlık ve kızgınlık duygularıyla, askeri-milliyetçi milislerin ve hücum kitalarının çevresinde toplanmışlardır.

Üçüncüsü: Savaş sonrasında ekonomik krizleri, aynı zamanda kapitalist sınıfın kârlarını da düşürmüştür. Kârı tehlikeye girmiş olan kapitalist sınıf, bu açığını kapatabilmek için sömürü payını arttırmak zorundadır. Bu uğurda, işçi sınıfının direncini kırmaya da kararlıdır. Yalnız bunu demokrasi kuralları içerisinde gerçekleştirebileceği konusunda kuşkuludur. Önce işçi sınıfını ürkütülebilmek ve onu savunma siperlerine sokabilmek, ardından da demokrasiyi parçalayabilmek için, faşist ve halkçı milisler çevresinde yığılmış isyancı küçük burjuva ve köylü kitlelerini kullanır. Devlet aygıtını, faşist milislere silah sevk etmeye ve işçi sınıfına karşı girişilen şiddet eylemlerini cezasız bırakmaya zorlar. Son safhada da, devlet iktidarının faşistlere devredilmesini sağlar.” (BAUER, 1999: 90).

Anılan süreçler de göz önünde bulundurularak, faşizmin İtalya’da nasıl ortaya çıkıp, hangi etkenlerle iktidara geldiği ve etkisini günden güne nasıl arttırdığını incelemeye başlayabiliriz.

1893 yılında, Sicilya’da “*fasci*” adı altında ortaya çıkan, sonuçsuz bir köylü hareketi İtalya tarihinde yer alsada; İtalyan faşizminin kaynağı, “*fasci di combattimento*” (savaş demetleri) hareketidir.

Bu hareketin doğuşu, İtalya’nın I. Dünya Savaşı’na girişinden öncesine denk gelmektedir. 1914 yılına gelindiğinde İtalya’nın savaşa girip girmemesi konusunda ülkede büyük bir tartışma yaşanmaktadır. Mussolini, dahil olduğu Sosyalist Parti’nin yayın organı *Avanti* dergisinde, partinin yetkili organlarına danışmadan, İtalya’nın İtilaf Devletleri’nin yanında savaşa girmesi gerektiğini savunur. Bu düşüncesini; “Bugünden itibaren hepimiz sadece İtalyan’ız ve İtalyan’dan başka hiçbir şey değiliz. Artık çeliğin çelikle karşılaştığı şu anda yüreklerimizden tek bir çığlık yükseliyor: *Viva l’Italia (Yaşasın İtalya)*” şeklinde dile getirmektedir (MACİT, 2007: 18).

Fakat, Mussolini’nin bu davranışı sosyalistlerin büyük tepkisine yol açar ve Sosyalist Parti Mussolini ile bağlarını koparır. Sosyalist Parti ve yayın organı olan *Avanti* ile ilişkisi kesilen Mussolini, Milano’da yayımlamaya başladıkları *Il Popola*

d'İtalia⁵ (İtalya Halkı) adlı gazete aracılığıyla savaş yanlısı düşüncelerini yaymaya başlamıştır.

Savaşa girilmesi gerektiği fikrini savunan gençlere “*Interventistalar*” adı veriliyordu. Bu gençler; bir yandan İtilaf Orduları'nın tarafını tutar görünen, öbür taraftan Almanya'yı kaybetme kaygısıyla ne yapacağını şaşırarak hükümet adamlarına ve parlamento üyelerine sert bir dille saldırıyorlardı. İtalyan Hükümeti ise savaşa katılmamak için bütün gücünü ve enerjisini diplomatik görüşmeler ve entrikalar üzerine çevirmiş durumdaydı (MUSSOLİNİ, 1998: 29). Fakat, Hükümetin tüm çabalarına rağmen İtalya, 25 Mayıs 1915 yılında Avusturya-Macaristan'a savaş ilan ederek, I. Dünya Savaşı'na İngiltere ve Fransa'nın yanında dahil oluyordu.

Interventistalar'ın yoğun propagandasıyla birlikte yaratılan kamuoyu sayesinde İtalya savaşa girmiş ve savaş sonunda galip devletler safındaki yerini almıştır. *Interventismo* adı verilen bu savaş yanlısı hareket, İtalyan faşizminin kaynağı sayılan “*fasci di combattimento*”nun temelini oluşturmaktadır.

Savaşın bitmesinden sonra Mussolini, savaş demetleri adını verdikleri bu harekete eski askerleri, işsizleri, öğrencileri ve Sosyalist Parti yanlısı olmayan işçileri dahil etmeye başlamıştır. Bu toplanmayı sağlayan etmenler; belirsiz bazı reform istekleri, aşırı milliyetçilik ve özellikle sosyalist-komünist hareketine karşı savaş düşüncesi idi.

“*Savaşın bitmesiyle İtalya, tehlikeli bir anarşizmin içine düşmüş, Vittorio Veneto zaferi, milli şuur uyanışında bir dönüm noktası olmamıştı. Aksine ülkeyi savunanlar her yerde ve her vesile ile hakaret hedefi haline getirilmişlerdi. Subaylara ve erlere saldırı olayları sık sık görülüyordu. Cepheden yaralı ya da salimen dönenler, cinayet suçluları gibi kovalanıyorlardı. Gazetelerde her gün grev haberleri görmek, artık olağan karşılanıyordu. Ülkenin büyük bir savaştan henüz çıktığı, adeta unutulmuştu. Fabrika sahiplerinin mali imkânları düşünülmeden ileri sürülen aşırı istekleri, tehdit edici grevler takip etmeye başlamıştı. Oysa sendikalar da güçlü değildi. Bu yüzden işverenlere karşı, eyleme sürüklenen işçi toplulukları daha da aç ve sefil duruma düşüyorlardı.*” (MUSSOLİNİ, 1998: 42).

⁵ Daha sonraları, bu gazetenin Fransız sermayesi ile kurulduğu öğrenilmiştir. Çünkü Fransa, İtalya'nın kendi yanında savaşa girmesini arzuluyordu ve bu arzusu 1915 yılının Mayıs ayında gerçekleşti.

Bu yıllar, İtalya için büyük güçlükler, sıkıntılar ve uzlaşmaz çekişmeler yıllarıydı. Savaştan galip çıkmış bir devlet olan İtalya'nın, bu denli kaos ortamına sürüklenmesinin nedenlerini beş başlık altında toplayabiliriz:

1. Savaş sonrası, birçok ekonomik sıkıntılar getirmiş, savaştan dönen eski askerler işsizlikle karşılaşmışlardır. Para değeri günden güne düşmüş, bu durum, işçilerle anamalcılar arasındaki çekişmeleri arttırmıştı.
2. 1848 tarihli Anayasa'nın sağladığı sınırlı monarşi ve liberal demokratik kurumların yetersizliği açıkça ortaya çıkmıştı.
3. Savaş sırasında, savaşın gereklerini sağlayabilmek adına geniş bir üretime geçen endüstriyi barış ekonomisine uydurmak, çözümü çok güç bir sorun haline gelmişti.
4. İtalyan halkı, savaşta müttefikleri olan Fransız ve İngilizlerin, barışta kendilerini aldattığına inanıyordu. İtalyanlara göre, İtalya savaşta zaferi sağlamış, fakat barış konferanslarında yenilgiye uğramıştı.
5. İç ve dış politikada başarısızlığa uğrayan hükümetin otoritesi sarsılmıştı.

Bütün bu nedenler; sosyalistlerin günden güne kuvvetlenmesine yol açsa da, aslına bakılırsa faşizmin güç kazanmasına doğrudan etkide bulunmuştur. Savaşın getirdiği sıkıntılar, savaşa baştan beri karşı olan sosyalistleri haklı çıkarıyordu. Sosyalistler, İtalya'nın savaşta sanki bir yenilgiye uğramış olduğunu ve bu durumun Rusya'da olduğu gibi bir devrime yol açacağını ileri sürüyorlardı. Ortodoks görüşe göre, komünizmden korkan büyük sanayiciler ve çiftçiler faşizmi parasal yönden desteklediler (GUICHONNET, 1998: 38).

Ülkede meydana gelen bu kaos ortamı, siyasi istikrarın bir türlü sağlanamamasına neden oluyordu. Hükümet güçleri ile sosyalist gruplar arasında sürekli çatışmalar yaşanmaktaydı⁶ ve bunların sorumlusu olarak da sendikalar ve sol gruplar görülmekteydi. Bu sosyalist işçi hareketlerinin şiddetine karşı ilk örgütlü tepki, bir önceki paragrafta da değinildiği üzere, büyük sanayicilerden ve toprak sahiplerinden gelmiştir. Halkın gözünde, şiddet yanlısı sol gruplarla çatışmalara giren

⁶ Bu çatışmalarda Nisan 1919-Mayıs 1920 arasında 320 kişi ölmüştür.

Mussolini'nin faşist grupları kurtarıcıydı. Bu gruplar, işçi toplantılarını ve sol eğilimli siyasal örgütlerin eylemlerini zor kullanarak önlemeye çalışıyor, sol şiddete yine şiddetle cevap veriyordu.

1919 yılının Kasım ayında yapılan genel seçimlerde, savaşa karşı çıkan sosyalistlerin haklı çıkması çok iyi bir propaganda aracı olarak kullanılmış, İtalyan Sosyalist Parti, 508 milletvekilliğinden 156'sını alarak birinci parti olmuştu⁷. Sosyalist Partisi milletvekilleri parlamentonun ilk toplantısına yakalarına birer kırmızı karanfil takarak girmişler ve Kral açış söylevini vermek üzere içeri girer girmez hep birden dışarı çıkmışlardı (SARICA ve AYBAY, 1965: 16).

Sosyalistler, devrimci tutumlarını her yerde gösterir hale gelmişti. 1920 yılının Eylül'ünde Kuzey İtalya'da işçilerin fabrikalara el koyması, başlamış bulunan karışıklığı daha da arttırmış; yarım milyon işçi 600 fabrikayı ele geçirerek silahlı koruyucularla sarmış ve denetleme komisyonları kurmuşlardır. Bankerler, büyük endüstriciler ve büyük toprak sahipleri sosyal devrimi kurbanlık koyun gibi bekler hale gelmişlerdi.

Sosyalist devrim, İtalya'da gerçekleşmeye bu kadar yakın ve şartlar çok uygun olmasına rağmen; sosyalistler iktidara gelememiş ve beklenen sosyal devrimi gerçekleştirememişlerdir. Bunun nedeni; sosyalistlerin ilerici ve halkçı güçleri kendi çevrelerinde toplamak yeteneğinden yoksun oluşları olarak açıklanmaktadır (ÖZGÜDEN, 1966: 17). Emekçiler, geniş halk yığınlarının çıkarlarını temsil edecek ve öncü olabilecek olgunluğa erişememişlerdi.

Sosyalist Parti, kendisini 1915 yılının polemik havasından kurtaramamış; hala, savaşa girmekten yana olanlar ile tarafsızlıktan yana olanlar arasındaki çekişmeleri sürdürmeye devam etmiştir. Birlik fikrinden uzak olan sosyalistlerin, gerçekleştirebilecek her türlü pratiği engellemeye yetecek güçleri varken, herhangi bir şeyi inşa etmeye yetecek güçleri bulunmamaktaydı. Endüstri dalında çalışanlar ile toprak işçileri arasında bir bağ kurulamıyor, farklı bölgelerde birbirleriyle ilişkisi olmayan hareketler gerçekleşiyordu (MACİT, 2007: 22). Kısacası Sosyalist Hareket, kendinden bekleneni verememiş, hemen her şeye muhalif olmuş ancak muhalif

⁷ 1919 İtalya Genel Seçim sonuçları için bkz.http://en.wikipedia.org/wiki/Italian_general_election,_1919

olduğu şeylerin yerine de farklı bir şey inşa edememişti. Tam olarak bu noktada da İtalya üçüncü bir çözüm yolu bekliyordu. Bu da sağcı bir diktatörlük olan “faşizm”di. Bu durumu çok iyi tahlil etmiş olan Mussolini’nin “*Halk hiçbir zaman şimdiki kadar büyük bir otorite, liderlik ve düzen özlemi içinde değildi*” sözü, mevcut durumu çok iyi tahlil ediyordu (PARKINSON, 1993: 240).

Faşizmin, hem orta sınıf hem de egemen güç tarafından desteklenmesi, gücünü ikiye katlamasına; 1919 yılında 17.000 olan üye sayısının 1921’de 310.000’e ulaşmasını sağlamıştı (CAROCCI, 1993: 18). 1921 seçimlerinde⁸ sadece 35 milletvekili kazanabilen faşistler için bu kötü bir sonuç değildi. Çünkü Mussolini iktidara, demokratik yollarla ulaşmayı düşünmüyor ya da en azından önem vermiyordu. 15 Mayıs seçimleri Parlamento’daki siyasi partilerin kuvvet dengesinde önemli bir değişiklik meydana getirmede. Mussolini Milano ve Bologna’dan milletvekili seçildi (MUSSOLINI, 1998: 59).

1921 seçimlerinden sonra hükümeti kurma görevi Giolitti’ye verilmişti. 14 Haziran günü açılan Parlamento’da Hükümet Programı’nın görüşülmesi sırasında şiddetli eleştiriler yapıldı. Mussolini’nin Fiume Sorunu⁹ dolayısıyla İtalya’nın çıkarlarını Yugoslavya’ya peşkeş çekmekle itham ettiği Dışişleri Bakanı Kont Sforza çok zor durumda kalmıştı. Sforza’nın, Fiume ile ilgili iddialara cevap verememesi üzerine Hükümet düşmüş ve Başbakan Giolitti 27 Haziran günü istifasını İtalya Kralı’na sunmuştur.

Yeni hükümet Temmuz ayında Bonomi tarafından kuruldu. Hükümet Programı’nda yasa egemenliğinin mutlaka sağlanacağı ve anarşist hareketlere asla izin verilmeyeceği ifade ediliyordu. Hükümet kuvvetleri, sürekli olarak Faşistlere karşı kullanılmış; hükümet, gitgide Faşizm’e karşı olan tavrını sertleştirme eğilimi içine girmişti. 1922 yılına girilirken, İtalya tam anlamıyla ekonomik krizin içine düşmüştü. İtalya’nın en büyük bankalarından olan Banco di Sconto iflas etmiş, bunu ticaret şirketlerinin iflasları kovalamaya başlamıştı. Devlet hazinesi tamtaktırdı. Aynı zamanda mevcut Hükümet, çareleri planlayıp, krizi hafifletecek kudretten de

⁸ 1921 İtalya Genel Seçim sonuçları için bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Italian_general_election,_1921

⁹ Ekim 1919’da D’Annunzio tarafından kurulan, 18 ay ömürlü “*Stati Libero di Fiume*” isimli devlettir. Fiume’nin Porto Boros adı verilen ve Yugoslavların “*Şuşak*” dedikleri bölüm, daha sonraları, gizli bir anlaşma ile Yugoslavya’ya bırakılmıştır.

yoksundu. Buna ilaveten, iktidarı destekleyen partiler arasında da anlaşmazlık çıkmış; Demokratlar ile Popülaristler'in arasındaki anlaşmazlık büyüyünce, Hükümet çoğunluğun desteğini kaybetmiş ve 2 Şubat 1922'de Bonomi Hükümeti görevden çekilmek zorunda kalmıştı (MUSSOLINI: 60-63).

Yirmi üç gün süren hükümet krizinden sonra, eski başbakanlardan Facta, Başbakanlık görevini kabul etti. Facta Hükümeti de, Faşistlere karşı bir önceki yönetimin sindirme politikasını kabul etmiş gibi görünüyordu. Faşistlere karşı bu denli tedbirler alan bir önceki hükümet ve Facta Hükümeti, Sosyalistlere karşı hoşgörülü davranmayı yeğliyordu. Fakat Facta Hükümeti'nin faşizmi sindirme çabaları, kaypak bir hareket çizgisi üzerinde beliriyordu. Önceki hükümet zamanında olduğu gibi sertliğe başvurulmamış; yalnızca faşist merkezlerde aramalar yapılarak, partiyi zor durumlara uğratmakla yetinilmişti. Sosyalistler ve Popülaristler, Parlamento'da Hükümeti basiretsizlikle ve Faşistler'e hoşgörülü davranmakla suçlamışlar ve sonunda anti-faşist bir hükümeti işbaşına geçirmek üzere Facta'yı devirme çalışmalarına başlamışlardı.

Facta düşürülünce, yeni hükümeti kurma görevi verilen Orlando, bir Sosyalist-Faşist koalisyonu kurma teklifinde bulundu. Fakat bu teklife faşistler hemen olumsuz cevap verdiler. İnançlarına muhalif olan bir grupla ülke yönetimini paylaşamayacaklarını açıkladılar. Bu sebepten dolayı Orlando'nun temasları başarısızlıkla sonuçlandı. Orlando'nun ardından Bonomi yalnızca Sosyalistler'den oluşan bir hükümet kurmak istedi. Ama Popülaristler'i hiç sevmeyen Giolitticiler'in muhalefeti ile karşılaşarak girişiminde başarılı olamadı. Daha sonra De Nava ile Meda'nın temasları da başarısızlıkla son buldu. Bu gelişmelerin üzerine Kral, hükümeti kurma görevini tekrar Facta'ya verdi (MUSSOLINI: 66-67).

1922 yılının ortalarından sonra faşizm, devletten de güçlü bir politik organizasyon durumuna gelmiş ve milliyetçi sendikalar yoluyla işçi kitlelerini kendine çekerken aynı zamanda köylerde bile örgütlenmeye başlamıştı. Sosyalizmin müthiş gücünden artık iz kalmamıştı. Faşizmin silahlı organizasyonları, her zaman devlet kuvvetlerine destek oluyor, hatta bazı zamanlarda da devlet kuvvetlerinin yerine geçiyordu. Ama bazı zamanlarda da devlete karşı cephe alıyordu. Ülkede sanki iki yönetim vardı. Faşistlerin sivil ordusu, birçok sorunda devlet otoritesini, devlet

gücünü gölgede bırakmıştı. Ağustos ayında demiryolları işçilerinin yaptıkları grevin, faşist kuvvetlerce önlenmesinden sonra Mussolini, çeşitli şehirlerde yaptığı konuşmalarda Roma'nın işgal edilmesinden söz etmeye başlamıştı. Devletin kesinlikle Faşist olacağını söylüyordu (MUSSOLINI: 78-80).

Artık faşizm devrim kararını vermişti. 16 Ekim 1922 tarihinde Milano'nun Faşyo Evi'nde faşist liderler bir toplantı yaptılar. Hareket, İtalya'nın her tarafında aynı anda başlatılacaktı. Faşist komutanlar, 25 Ekim 1922'de, son emri almak için Floransa'da bir araya geldiler. Ertesi gün Başbakan Facta istifaya davet edilmişti. Fakat Facta, hâlâ faşizmi durdurabileceğini düşünüyordu. Bu yüzden istifa çağrısına uymadı. Böylece 27 Ekim 1922'de "*Faşist Seferberliği*" ilan edildi. Mussolini, halka bir bildiri yayımlayarak "*Kesin mücadele saatinin geldiğini*" bildirdi. Başbakan Facta ne yapacağını şaşırılmış; Kral'ın San Rossore'de bulunmasına rağmen, sıkıyönetim ilan etmişti. Ancak sıkıyönetim, faşist kıtaların, hareket merkezlerine ulaşmalarını engelleyemiyordu. Durumun ciddi bir tehlike arz etmesi ve çok kanlı olayların patlak vermesi ihtimali belirince, Kral hemen Roma'ya döndü. Kral gelir gelmez, Facta hemen huzuruna çıkarak istifasını sunmuş ve aynı zamanda imzalaması için sıkıyönetim kararını vermişti. Ancak Kral, sıkıyönetim kararını imzalamamış ve alınan tedbirlerden de hemen vazgeçilmesi emrini vermişti (MUSSOLINI: 81-83).

Başbakan Facta'nın istifa etmesi ve sıkıyönetim tedbirlerinin kaldırılmasıyla faşizmin zaferi onaylanmış oluyordu. Hemen Salandra'ya hükümeti kurma teklifi yapıldı, ancak bu konudaki görüşmeler bir sonuç vermedi. Sonunda beklenen davet çıkmış ve Kral, hükümeti kurması için Mussolini'yi Roma'ya çağırılmıştı. Mussolini, 29 Ekim 1922 gününün akşamı, yeni görevi için, Milano'dan Roma'ya hareket etti. 30 Ekim 1922 günü Saray'a giderek hükümet listesini Kral'a sundu ve şunları söyledi: "*Haşmetli Kral Hazretleri! Size yeni zaferlerle yeniden kutsanmış olan Vittorio Veneto İtalyasını getiriyorum.*"

Böylelikle faşizm iktidara gelmiş; Mussolini'nin özlemini duyduğu, devletin faşistleştirilmesi yolunda önünde hiçbir engel kalmamıştı. İtalya'nın, I. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinden, faşizmin iktidara geldiği tarihe kadar içinde bulunduğu durum ve bu dönem içinde yaşanan gelişmeler ışığında, faşizmin İtalya'da ortaya çıkışını ve iktidara gelişini sağlayan faktörleri dört başlık altında toparlayabiliriz.

1. Halkın gözünde, şiddet yanlısı sol gruplarla tartışmalara giren Mussolini'nin faşist grupları kurtarıcıydı. Bu gruplar işçi toplantılarını ve sol eğilimli siyasal örgütlerin eylemlerini zor kullanarak önlemeye çalışıyor, sol şiddete yine şiddetle cevap veriyorlardı (İNAÇ ve ERDOĞAN, 2004: 62).
2. Savaş sırasında üretimlerini artıran sanayiciler yüksek kârlar elde etmişlerdi. Savaş sonrası dönemde bu kârlar düşmüş, silah üreten ağır sanayi zora girmişti. Ucuz hammadde bulmak artık mümkün olamıyordu, çünkü İtalya'nın diğer ileri anamalcı ülkeler gibi sömürgeleri yoktu. Bunun anlamı kâr ve ücretlerin düşmesi demektir, bu durum etkisini mutlaka toplumsal sahada da gösterecekti. Emekçi yığınlar daha iyi koşullarda yaşamak için örgütlenmekle yetinmeyip şiddet kullanmaya başlayınca toplumsal gerilim arttı (ŞAYLAN, 1981:115). Zayıf, istikrarsız, şiddeti önleyemeyen bir devletin var oluşu halk kitlelerini faşizme iterek, iktidara gelme yolunda büyük katkı sağlıyordu (LAQUEUR, 1976: 129).
3. I. Dünya Savaşı sonrası dönemde iktidarda bulunan zayıf hükümetlerin askeri alandaki ve dış politikadaki başarısızlıkları da faşizmin ortaya çıkmasında önemli bir etmen olmuştur. Savaş sonrasında yapılan müzakerelerde İtalyanlar tam bir hayal kırıklığına uğradılar. İtalya uzun zamandır hak iddia ettiği Fiume ve Dalmaçya sahil bölgelerinin Yugoslavya'ya, Valona'nın Arnavutluk'a verilmesi karşısında kendisine ihanet edildiğini düşündü. Bu, yabancılara karşı milli bir öfkenin doğması sonucunu getirmiş; milliyetçilik duygularını harekete geçirmiştir. 1920'deki Fasci derneği toplantısında Mussolini, eski sosyalist düşüncelerini terk etmiş biri olarak, mülk sahibi burjuva sınıfların milli servet ve refahı artıran olumlu katkılarından söz etmekte, işçi sınıfının çıkarlarıyla milli çıkarların ahenkli biçimde ayarlanmasından dem vurmaktaydı. İtalyan halkının çaresizliğini iyi kullanan Fasci kadroları, hızlı bir şekilde eski askerler, öğrenciler ve gençlerle dolmaya başlamıştı.
4. Faşizmi başarıya götüren sebepler konusunda sosyalist yazarlar Gramsci ve Zetkin de kendi çerçevelerinde birer açılım getirmektedirler. Gramsci, Sosyalist Parti'nin ideolojisinin olmamasından ve otuz yıl boyunca bir kitap

bile çıkaramamasından yakınırken; Zetkin ise faşizmin başarısını, proletaryanın kendi devrimini sürdürmeyi becerememesine bağlamaktadır.

1.1.3. Nasyonal Sosyalizm

İtalya'da savaş sonrası bunalımları nasıl Mussolini faşizmini iktidara getirmişse, Almanya'da da siyasi ve ekonomik hayata hâkim olan keşmekeş, Hitler faşizmini, kendi deyimiyle Nasyonal Sosyalizmi 12 yıl süre ile Alman milletinin kaderine hâkim kılmış ve 40 milyon insanın ölümüne sebep olan II. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasında büyük pay sahibi olmuştur.

İtalyan ve Alman faşizmlerinin temel nedenleri, aşağı yukarı aynı olmakla beraber, I. Dünya Savaşı sonrasında iki ülke arasında bir fark vardır. İtalya, savaştan galip çıkmış ve az da olsa, bazı çıkarlar elde etmiştir. Almanya ise, savaştan yenik olarak çıkmış, birçok topraklarını, sömürgelerini, hammadde kaynaklarını kaybetmiş, ordusunu dağıtmış, üstelik de ağır mali yükler altına sokulmuştur. Almanya'nın içinde bulunduğu bu bunalım, başlangıçta sosyalistlere iktidara gelmek, hatta Sovyet Rusya'daki gibi bir sovyetler rejimi kurmak imkânını verdiği halde, Alman sosyalistleri bu fırsatı değerlendirememişlerdir. Gittikçe şiddetlenen bunalım dolayısıyla, Alman milleti yeni bir kurtarıcı aramaya başlamış ve bunu, finans-kapitalin büyük desteğiyle ve geniş propagandalarla siyaset sahnesine çıkan Hitler'in şahsında bulmuştur. Hitler kendisinden önce İtalya'da iktidara gelen Mussolini'nin yolundan yürümüş fakat gerek içeride, gerekse dışarıda daha cüretkâr bir politika izleyerek çok daha ileri gitmiş ve belli bir dönemde insanlık tarihine yön vermiştir (ÖZGÜDEN, 1966: 35).

Savaştan yenik çıkan Almanya'da orta sınıf neredeyse ortadan kalkmış, bu sınıf proletarya konumuna düşmüştü. Sınıflar arasında ortaya çıkmış olan bu derin uçurum, halk üzerinden siyaseti de kolay bir hale getiriyordu. İyi bir propaganda uzmanı olan Hitler ise bu mevcut durumu çok iyi kullanmıştır.

Hitler, kendi deyimiyle, eğitim için gittiği Viyana'da Alman ulusunun yaşadığı problemlerin kaynaklarının neler olduğunu tespit etmiş ve bu da onun geleceğe dair bütün fikirlerini inşa etmesine yardımcı olmuştur. Hitler, siyasi hayatına 1918 yılında Alman İşçi Partisi yürütme komitesinin yedinci üyesi olarak başlamıştı

(SHIRER, 2002: 337). Ancak halk karşısında rahat konuşabilme kabiliyeti ve iyi bir propagandacı oluşu, insanların etrafında toplanmasını kolaylaştırmış, kısa sürede tanınmasını sağlamıştı. Hitler, Nasyonal Sosyalist Parti başkanlığında yirmi beş maddelik bir program ilan etmiş ve bu program partinin nasıl bir zemin üzerine oturduğunu ortaya koymuştur. Alman İşçi Partisi'nin adını Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (NSDAP) olarak değiştirerek yapılan ilk toplantıda yirmi beş maddelik programı ilan etmiştir (MACİT, 2007: 31). Bu programda ilan edilen maddelerin bazıları şu şekilde özetlenebilir:

1. Ulusal düzeyde ırkçılık: Alman ırkının üstünlüğü vurgulanmış, Alman kanı taşıyanlarla Alman kanı taşımayanlar arasında ayırım yapılmış ve ancak Alman kanı taşıyanların vatandaş sayılacağı belirtilmiştir.
2. Gerçek bir Alman basını kurulacaktır: Yahudi unsurların Alman basını içerisindeki varlıklarının kaldırılması gerekliliği belirtilmiş ve bunun yerine Alman basını kurulmasının zorunluluğu ifade edilmiştir.
3. Roma Hukukunun yerini Alman Hukuku almalıdır: Hukuk, milletin ruhuna uygun olmalıdır. Zaten genel nitelikleri itibarıyla Alman hukuk sistemi, hem İngiltere hem Fransa'da olduğundan çok farklıydı. Bu ülkeler ile karşılaştırılınca Roma hukuk sistemi, Alman devletlerinde sınırlı bir uygulama alanı bulabilmiştir. İşte böylesi bir zeminden hareket eden Hitler, var olan bu eğilimi siyaseti için bir propaganda aracı olarak kullanacaktır.
4. Tüm eğitim sistemi değiştirilecektir: Eğitim sistemi devlete saygı temelinde belirlenmeli ve pratik bilgiye önem verilmelidir.
5. Dini inançlar: Devletin varlığını tehlikeye sokmadıkları ve Alman ırkına zarar vermediği müddetçe dini inançlar serbest olacaktır.
6. Versailles ve St. Germain Antlaşmaları iptal edilecektir: Almanya'nın kaybettiği sömürgeler geri verilmeli, yüklenilen yükümlülüklerden ise kurtarılmalıdır. Zira bu antlaşmalarla Almanya'nın sömürgeleri elinden alınıyor, askerlik hizmeti mecburi olmaktan çıkarılıyor, asker sayısı düşürülüyor ve bunlara ilaveten ağır bir savaş tazminatı ödetiliyordu.

7. Tüm Alman milleti büyük bir Alman devleti içerisinde toplanmalıdır: Zira farklı milletlerin aynı coğrafyada yaşaması, Alman kanını taşımayı güçleştirmektedir.
8. Alman halkını beslemek ve artan nüfusu istihdam etmek için yeni topraklar yani sömürgeler elde edilmelidir: Burada Hitler, dış politikaya nasıl baktığını net olarak ortaya koymaktadır.
9. Kapitalizme olduğu gibi Marxizm'e de karşı konulmalıdır: Zira Hitler'e göre, ne anamalcılık ne de Marksizm Almanların ruhuna uygundur.

Alman Nasyonal Sosyalizmi, yukarıda özeti verilen yirmi beş maddelik program sayesinde, iktidara gelmeden görüşleri belirlenmiş bir öğreti olduğunu göstermektedir. Yine daha önce de belirtildiği üzere bu noktada İtalyan Faşizmi'nden farklılık gösterir. Bu öğreti, görüşlerini ırkçılık, sosyalizm ve milliyetçilik, halk ve führer üzerine temellendirir:

1. Irkçılık: Nasyonal Sosyalizm bazı ırkların başka ırklardan üstün olduğunu ileri sürer. Bunu bir bilimsel gerçek olarak kabul eder. Üstün ırkların başında kuzeyli Aryen ırk gelmektedir. Aşağı ırkların başında da Yahudiler ve renkli ırklar vardır. Nasyonal Sosyalizm öğretisine göre, ırklar arasındaki bu eşitsizlik düzenine uyulmazsa, insanlık büyük felaketlerle karşılaşacaktır. Ayrıca, ırkların karışması yani melezlik de insanlığın yozlaşmasına yol açar. Nasyonal Sosyalistlere göre, melezliğin getirdiği bozulma Fransa'da görülmeye başlamıştı. Nasyonal Sosyalistler, zamanla politik nedenlerin etkisi altında, Japonlarla dostluk kurmak zorunda kalınca, ırk konusundaki görüşlerini değiştirmişler ve renkli ırkların aşağı ırklar olduğunu ileri sürmemeye başlamışlardır. Irklar arasındaki eşitsizlik anlayışı, uygulamada en açık biçimde, Yahudi düşmanlığında görülmüştür.
2. Sosyalizm ve Milliyetçilik: Hitler'in sosyalizmi, Marxist bir sosyalizm değildir. Tersine, Marxist sosyalizmi en büyük düşmanlarından biri olarak görür. Çünkü Marxizm maddeciliğe dayanan ve uluslararası bir öğretilerdir. Nasyonal Sosyalizm ise, maddeciliğe karşıdır ve aşırı bir milliyetçiliğe dayanır. Bu bakımdan, bu iki öğreti arasında çok büyük aykırılıklar olduğu

açıkça görülmektedir. Karl Marx'ın bir Yahudi oluşu bile, onun kurduğu öğretiyeye Hitler yandaşlarının düşman olması için yeterli bir nedendir. Hitler yandaşları, Marxizm'e düşman olmakla birlikte, Marxizm'in ne olduğunu iyice anlamamış görülmektedirler. Fransız kamu hukuku profesörlerinden Vedel, Hitler'in "*Kavgam*" adlı kitabında öne sürdüğü fikirlerinden, onun Marksist maddeciliğin ne olduğunu anlamadığı sonucunu çıkarmaktadır. Hitlere göre, Marxist maddecilik hazza ve aşağılık içgüdülere dayanmaktadır. Vedel bu yorumu "*çocukça*" bulmaktadır.

3. Halk ve Führer: Bilindiği gibi, batı demokrasi anlayışı içinde de halk kavramı önemli bir yer tutar. Ama Nasyonal Sosyalizm'in dayandığı "*halk*" anlayışı demokrasilerin halk anlayışından değişiktir. Bu halk kavramı gizemsel bir kavramdır. Führer, en geniş bir biçimde ululaştırılmıştır. Halkla Führer arasındaki ilintiler normal bir devlet başkanının halkla olan ilintisine benzemez. Bu, bir komutanın askerleriyle olan ilişkisi gibi de değildir. Führerle halk arasındaki ilişki, usa değil us dışı, mistik bir takım kavramlara dayanır. Führer, ulusun bütün isteklerini benliğinde duyar, ulusun tarihsel kaderini o belirler ve verdiği buyruklara tartışmasız uyulur. Halkla Führer arasındaki ilişkileri somut olarak gerçekleştiren araç halkoylamasıdır. Führer, kendisinin istenip istenmediğini, halkoylamalarıyla doğrudan doğruya ya da dolambaçlı yollardan halktan sorar ve yetkiler ister. Daha önceden özenle hazırlanmış propaganda düzenleri, halkoylamalarında her zaman Führer'in büyük bir çoğunlukla desteklenmesi sonucunu verir. Bu durumda, devlet mekanizması, Führer'in elinde bir araçtan başka bir şey olmamaktadır (SARICA ve AYBAY, 1965: 71-72).

Bu üçlü sınıflandırmaya ilave olarak, Nazizm'in "*Genişlemeci Politika*" anlayışını da ekleyebiliriz. Macridis ve Hulliung'a göre, bu politikayı haklı çıkaracak üç temel neden mevcuttur. Bunlar; ideolojik, stratejik ve ekonomik nedenlerdir (MACRIDIS ve HULLIUNG, 1996: 175). İdeolojik neden olarak belirtilen husus; topyeküncü bir sistem oluşturma isteğinden ibaretti. Bu isteği gerçekleştirmek adına izlenmesi gereken politika, komşu ülkeleri kendi ideolojisi ve kontrolü altına sokmak, kendisiyle yarışacak her türlü gücü bertaraf etmek yönünde geliştirecekti. Bu bağlamda,

Nazizm'in ilk başta kontrolü altına alması ve saf dışı bırakması gereken iki ülke Fransa ve Sovyet Rusya idi.

Stratejik neden olarak belirtilen husus; Almanya'nın, çevresindeki ülkelerin aksine; kolonileşmeyi gerçekleştirememiş ve kendisini, Orta Avrupa'ya sıkıştırılmış bir ülke olarak görmesidir. Bu yüzden, Nazizm, Almanya'nın tüm dünyaya egemen bir ülke ve Berlin'in de bu yeni düzende başkent olması için genişlemeci politikayı araç olarak kullanmıştır. Başlangıç olarak atılması gereken ilk adım, kolonileşmede çok büyük bir ilerleme kaydetmiş olan İngiltere ve Hollanda'ya karşı taarruza geçmek gerekliliği idi.

Ekonomik neden olarak ise; yeni “*yaşam alanları (lebensraum)*” yaratmak arzusu gösterilebilir. I. Dünya Savaşı, Amerika, İngiltere ve Fransa gibi tüm dünya servetini kontrol eden ülkeler yaratırken; Almanya, İtalya ve Japonya gibi devletlerin fakirleşmesine ve proleterleşmesine neden olmuştur. Bu düzeni tersine çevirmek adına, genişlemeci politika ve savaş yanlısı siyaset uygulanması gerekli görülmüştür.

Yukarıda anılan hususlar; Nazizm'in savunduğu, kendilerine göre olumlu, görüşler olarak nitelendirilebilirken , Nazi öğretisinin karşı çıktığı ve/veya ortadan kaldırmak istediği noktaları ise şu şekilde sayabiliriz (MACRIDIS ve HULLIUNG: 172):

1. Sınıf Çatışması: Sınıflar arasındaki farklılıkları milli bütünlükle bağdaştırmaması ve sınıf anlayışının Marx ve komünist partiler tarafından ortaya atılan bir olgu olmasından dolayı, Nazizm sınıf çatışmalarını ortadan kaldırmayı amaçlamıştır.
2. Parlamenter Hükümet: Nazilere göre parlamenter hükümet, siyasal yapının partilere bölünmesine ve istikrarsız koalisyonlara sebep olmaktadır. Dolayısıyla, gerçek milli çıkarlar göz ardı edilmekteydi.
3. İşçi Sendikaları: Bu sendikalar, işçi sınıfının, sınıfsal çıkarlarını dile getirmekteydi. Nazi anlayışına göre işçi sınıfının diğer Alman vatandaşlarından bir farkı yoktu. Bu yüzden, işçi sınıfının, diğer vatandaşlardan daha farklı çıkar ve talepleri olmamalıydı.

4. Siyasi Partiler: Nazizm'e göre, siyasi partiler belirgin ideoloji ve çıkarlardan bahsederek, halk arasında bölünmeler ve farklılaşmalar yaratıyordu. Milli amaç, partiler tarafından değil, Nazizm gibi herkesi kapsayan bir hareket tarafından dile getirilmeliydi. Tek parti anlayışına sahip olan Nazizm, bu düşüncesi dolayısıyla siyasi partilere karşıydı.
5. Versailles Antlaşması: İngiltere ve Fransa'ya büyük çıkarlar sağlayan bu antlaşma, Almanya'nın özgürlüğünü ve itibarını geri kazanabilmesi adına üstesinden gelinmesi ve karşı çıkılması gereken bir antlaşmaydı.
6. Semitizm: Avrupa'nın birçok ülkesinde görülen Yahudi karşıtlığı dinî, kültürel ve ekonomik nedenlere bağlıydı. Fakat Nazizm'in Yahudi karşıtlığı, Yahudilerin fikirleri, inançları ya da ekonomik aktiviteleri yüzünden değil; sadece Alman ırkının saflığını, varlıklarıyla tehdit etmelerinden kaynaklanmaktaydı. Bu tür bir biyolojik ayrımcılık, Nazilerin tehlikeli bulduğu Slavlar, siyahlar ve çingeneler için de geçerliydi.
7. Komünizm: Komünizm'e karşı girişilen ideolojik savaş, Almanya'nın stratejik, ekonomik ve jeopolitik amaçlarına hizmet etmekteydi. Çünkü, Nazizm sadece ülkedeki komünistlere karşı değil aynı zamanda komünizmin vatanı olan Sovyet Rusya'ya da karşıydı. Yapılması gereken, Alman Komünist Partisi'nin bertaraf edilmesi ve Rusya'dan yayılan uluslararası komünizmi durdurmaktı.

1.1.4. Baskıcı Sistemler

Asırlar önce, Antik Yunan'da kent devleti (polis) çevresinde doğmuş olan; köleler, yabancılar ve kadınlar dışında kalanların ülke yönetimini doğrudan üstlendiği, aracısız siyasal sisteme "*demokrasi*" adı verilmektedir. Azınlık demokrasisi olarak adlandırılan bu ilk demokrasiyi uygulamak, günümüz dünyasında devletlerin nüfuslarının artmasına bağlı olarak sorunların fazlalaşması ve ülke yönetiminin daha teknik bir hale gelmesiyle birlikte güç hale gelmiş, yurttaşlar ülke yönetimine temsilcileri aracılığıyla, yani temsili demokrasi yoluyla katılır olmuşlardır.

Demokrasi; günümüzde her ne kadar, azınlıkta olanların haklarına saygı gösterildiği ve onlara bir gün çoğunluğa dönüşebilme yollarının açık tutulduğu özgürlükçü bir çoğunluk yönetimi biçiminde tanımlanabilse de; kavram üzerinde hala bir konsensus sağlanamamıştır. Üzerinde anlaşma sağlanamamış bir kavram olmasına karşılık, demokrasinin genel kabul görmüş belli başlı özellikleri mevcut bulunmaktadır.

Politik bilimci Myron Weiner şu dört özelliği demokrasinin varlığı için şart olarak belirtmiştir:

1. İktidarlar, muhalefet partilerinin de katıldıkları seçim mücadeleleriyle seçilirler.
2. Muhalefettekiler de dâhil olmak üzere bütün partiler halk desteğini alenen sağlamak için; basından yararlanmak, konuşmak, toplantı düzenlemek ve keyfi tutuklanmalardan masun olmak hakkına sahiptirler.
3. Seçimleri kaybeden hükümet iktidardan ayrılır ve seçimleri kaybedenler – kanunları ihlal etmemişlerse- cezalandırılmazlar; yürürlükte olan kanunların himayesi altındadırlar.
4. Seçilen hükümetler yönetimin gerçek sahibidirler ve seçilmemiş elitlerin kuklaları değillerdir.

Bu listeye bazı ilaveler ya da bunda bazı kısaltmalar yapılabilir; yine de bu ölçüler politik bir süreç olarak demokrasinin esasını ifade etmektedir (BERGER, 1999: 33).

Yukarıda verilen tanım ve özelliklere dayalı şekilde gerçekleştirilen siyasal sistemlere ise demokratik siyasal sistemler ya da çoğulcu sistemler adı verilmektedir. Bu sistemlerde “*tek doğru*” yoktur ve dolayısıyla; yasal bir muhalefet ya da muhalefetler vardır. Çağdaş çoğulcu sistemler, toplumda çıkarları ve dolayısıyla dünya görüşleri farklı kesimlerin bulunmasını doğal sayarlar; bu farklı çıkar ve dünya görüşlerinin barışçı yollardan savunulmasına, siyasal iktidarın da bu barışçı savaşım sonunda oluşmasına olanak verirler.

Buna karşılık tekilci sistemler ya da diğer adıyla “*baskıcı siyasal sistemler*” ise yukarıda sayılan özelliklerden hiçbirisine bünyesinde yer vermez. Demokratik siyasal

sistemlerle baskıcı siyasal sistemleri ayıran en önemli ölçüt, kendisine iktidar olma yolu açık tutulan, bir yasal muhalefetin bulunup bulunmamasıdır. Demokrasinin, azınlıkta olanlara, günün birinde çoğunluk olabilme şansı tanıyan, egemenliğin halkta olduğu bir yönetim biçimi olarak tanımlanması bundan kaynaklanmaktadır. Bir siyasal sistem, bu tanıma yaklaştığı ölçüde demokratiktir ve bu tanımdan uzaklaştıkça sistem baskıcı bir nitelik taşır (KIŞLALI, 2003:269-270). Kışlalı'nın da belirtmiş olduğu üzere; bir siyasal sistemin “*baskıcı*” olarak adlandırılabilmesi için, onun, demokrasiye olan yakınlığına veya uzaklığına göre bir değerlendirme yapmak gerekmektedir.

İşte tam bu noktada uygulanması gereken formül, Sartori'nin “*a contrario*” yani tersinden tanım formülüdür. Bu formülün işlerliğini sağlayacak olan soru ise “*Demokrasi için iyi bir karşıt nedir veya hangisidir?*” sorusudur. Sartori sorusuna şöyle cevap vermektedir: “*Seçenek boldur: Tiranlık, despotizm, otokrasi, mutlakiyet, diktatörlük, otoriterizm (yetkecilik) ve totalitarizm (topyeküncülük)* (Sartori, 1996: 201). Fakat demokrasi için en iyi karşıtı bulmak yolunda gözden kaçırılmaması gereken bir nokta kişilerin demokrasiye atfettikleri değerdir. Öyle ki demokrasi ve demokratik yönetim, bazıları için mükemmel bir sistemken; kimilerine göre bayağı ve aldatıcı özellikler taşır. Bu farklılığı gözler önüne serebilmek için Mussolini'nin demokrasiyle ilgili değerlendirmesi yerinde olacaktır:

“Demokratik siyasal sistem, bu sistem altında yaşayan insanların zaman zaman egemenliği kendilerinin kullandığına inandığı ve kendilerini kandırdığı siyasal sistemdir. Ancak, gerçek egemenlik her zaman başkaları tarafından hatta bazen sorumsuz ve gizli güçler tarafından kullanılmıştır. Demokrasi birçok kralın bulunduğu kralsız bir sistemdir, ki bu krallar bazen bir tek kişiden daha dışlayıcı, daha zorba ve daha tahrip edicidir” (RYDER, 2004:43).

Verilen bu bilgiler ışığında, tersinden tanım formülünü de göz önünde bulundurarak, demokrasiyi “*değil*”leyen bütün yönetim biçimlerine baskıcı sistem denilebilir. Çalışmada, sırasıyla, baskıcı sistemlere örnek olarak diktatörlük, yetkecilik ve topyeküncülük incelenmeye çalışılacak; Nasyonal Sosyalist Almanya örneğinde, baskıcı sistemlerin demokratik sistemlerde iktidar olma ve iktidarda kalma şansları irdelenecektir.

1.4.4.1. Diktatörlük

Bazı siyasal bilimciler, diktatörlüğü baskı sistemlerinin özel bir biçimi olarak kabul ederler. Oysa yaygın eğilim, tüm baskıcı siyasal sistemleri diktatörlük olarak adlandırmak yönündedir. Öyleyse nedir bu diktatörlük? İlk nerede doğmuştur? Hangi koşullar diktatörlüklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur?

Maurice Duverger *Diktatörlük Üstüne* adlı yapıtında diktatörlük ve tiranlık kavramlarını birbirine eşdeğer olarak kullanmıştır. Aslına bakılırsa bu iki kavram arasında pek bir fark yok denilebilir. Platon'a göre; *“Halka hoşnut görünmek isteyen demagogların kışkırtmasıyla toplumda bir zenginlik düşmanlığı baş gösterir. Bunun üzerine zenginler, kendilerini koruyabilmek için, yeniden oligarşiyi (takımerki) kurma uğraşı içine girerler. Yöneticilerin zenginlerle yeterince savaşmadığı kanısına kapılan ve daha çok şey isteyen halk, kendisine borçların bağışlanacağı, toprakların yeniden dağıtılacağı gibi bol bol umutlar veren birini tutup başa geçirir.*

Bu kişi, iktidarını sürdürebilmek için yurttaşların kimini sürer, kimini öldürür, halkı köleleştirir, kısacası bir tirana dönüşür. Demek ki, aşırı ve düzensiz özgürlük, halka köleliğin en ağırını, en acısını, efendilerin en belalısını getirir... Aşırı özgürlüğün tepkisi, insanda da, toplumda da aşırı kölelikten başka bir şey olamaz” (AĞAOĞULLARI, 2002: 230-231).

Yani tiranlık, kısaca, bir tiranın, bir devlet veya bir organizasyondaki kişilere mutlak güç uygulamasıdır şeklinde tanımlanabilir. Diktatörlük ise; bir diktatör tarafından gerçekleştirilen otokratik bir yönetim şeklidir. Otokrasiyi de, egemenlik kullanımında sınırlama ve denetimi olmayan, iktidarın, başka kimseye karşı sorumlu olmayan tek bir kişi ya da grubun elinde olduğu yönetim biçimi olarak tanımlarsak; tiranlık ve diktatörlüğün her ikisinin de sınırlandırılmayan, mutlak güç kullanımının mevcut olduğu formlar olduğu açıklığa kavuşur.

Fakat tiranlık ve diktatörlüklerin ortaya çıkışları farklı zamanlara denk gelir. Tiranlık, Eski Yunan'a ait bir terimken; diktatörlük, bir Roma terimidir. Duverger'in, diktatörlük salgınlarını ikiye ayırmasıyla bu konu daha da netlik kazanır. İlk salgın milattan önce 7. ve 6. yüzyıllarda yaşanmıştır, ki bunları tiranlık olarak adlandırmak

daha yerinde olur. İkinci diktatörlük salgını ise milattan sonra 19. ve 20. yüzyıllarda ortaya çıkmıştır.

Diktatörlük terimi gerçekte tiranlık teriminin yerini almıştır. Çünkü son 50 yıl içinde bu terim daha çok tiranlık teriminin eski anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Diktatörlük fikrinin değişmesi, kendi mantığı içinde, çeşitli bakımlardan mutlakiyet fikrinin değişmesine benzemektedir. Nitekim, mutlak iktidar fikrine, yasayla bağlı hükümdar (anayasal devlet) fikriyle karşı çıkılıncaya kadar, mutlakiyet kavramının sakat, bozuk bir kavram olduğu anlaşılamamıştır. İşte bu yüzden on sekizinci yüzyıla gelinceye kadar mutlakiyetin olumsuz bir anlam taşıdığı kabul edilmemiştir. Aynı şey diktatörlük kavramı için de geçerlidir. Ancak tam ve başarılı bir “*onayla yönetim*” deneyiminden sonra, buyurarak yönetmenin, ayrı bir siyasal sistem tipinin adı olabileceğini algılarız ve diktatörlük ancak bu noktada –onayla yönetimi değilleyen- olumsuz bir şeyi çağrıştırabilir.

“Romalı diktatör olağanüstü askeri durumlardan doğan sorunların üstesinden gelmek üzere, kısa bir süre (altı ay) için atanmış yüksek bir devlet görevlisiydi. Kuram, İ.Ö. üçüncü yüzyıldan başlayarak Sezar’la yozlaşmış, böylece hakkında belleklerde karışık ve çelişik anılar bırakmıştır. Ama gerek Makyavel (sic.) ve gerek Rousseau, Roma diktatörlüğünü övmüşlerdir. İtalya’da birlik ve özgürlük hareketleri, Risorgimento sırasında Farini’nin 1859’da (Emilya’da) ve Garibaldi’nin 1860’ta (Sicilya’da) kendilerini diktatör ilan etmiş olmaları gerçeği, diktatör terimi ile Roma’nın yüksek memuriyeti arasındaki ilişkinin bundan yaklaşık bir yüzyıl öncesine kadar sürdüğünü iyice kanıtlamakta, böylece sözcüğün olumlu bir izlenim uyandırdığını açıkça göstermektedir. Sözcüğün bu anlamından ilk önemli ayrılmayı, belki Marx’ı da etkilemiş olan, Blanqui’de görmekteyiz. Gerçekte ‘proletarya diktatörlüğü’ deyimini Marks’ın kendi pek kullanmamıştır ama, kullandığı zaman da bunu bir tek anlamda, düpedüz, ‘kuvvet kullanma’ anlamında kullanmıştır. Öyleyse, Louis Napolyon’un ‘Bonapartist diktatörlüğü’ne değinen önemsiz açıklamalar dışında, diktatörlük, ancak faşizmle ayrı ve sui generis bir devlet tipi olmuştur. Bu nedenle (Roma’dakinden farklı anlamda) bir diktatörlük teorisinin daha 1920’ler ve 1930’larda doğmuş olması şaşırtıcı bir şey değildir” (SARTORİ, 1996: 222-223).

Diktatörlükler oldukça kesin tarihi durumlara rastlarlar. Bunlar en çok, inanç buhranlarının da katıldıkları sosyal yapı buhranlarında görülmektedir. Diktatörlükleri doğuran yapı buhranları, bir toplumun çeşitli unsurlarının eşit olmayan bir evrimi yüzünden meydana gelmektedir. Hayat seviyesinin yükselmesine, sınıflararası bağıntılarda değişikliğe, örf ve adetlerde farklılaşmaya yol açan bir üretim metotları değişimini varsayalım: Eğer, siyasal ve kurumsal cihaz da aynı biçimde gelişmezse, bu sonuncu ile çevrelediği toplum arasındaki desteksizlik artar. Belli bir seviyeden sonra bu tutarsızlık artık çekilmez bir hal alır. Kurumlarda, derinden ve ani bir altüst olma ihtiyacı, onları yeni sosyal düzene uyduracak bir değişim ihtiyacı kendini duyurur. İhtilalci öz taşıyan böyle bir durum ise, ödevi ister bu değişmeyi yaratmak isterse onu önlemek olan diktatörlüklere yol açar (DUVERGER, 1965:13). Diktatörlüklerin oluşumunda bir başka neden ise insanların mal ve can güvenliği arayışlarıdır. Benjamin Franklin bu gerçekten hareket ederek şöyle demektedir: “*Geçici bir zaman için biraz güvenceye kavuşmak amacıyla özgürlüklerini feda edenler, ne özgürlüğe ne de güvenceye layıktırlar. Sonunda her ikisini birden yitirirler.*” (KIŞLALI, 2003: 274)

Duverger; diktatörlüğün her zaman, fakat belli bir yere sıkışmış olarak mevcut olduğunu belirtir ve şöyle devam eder:

“İstisnaen de salgın bir şekilde çok büyük bir ölçüde gelişir. Aynen geniş salgınlara, ortaya çıkışları ile yayılmaları hala tamamen açıklanmamış olan veba ve kolera pandemilerine (büyük salgın) benzer bir şekilde.

Böylece iki büyük diktatörlük salgınına işaret olunabilir. Birincisi, milattan 7-6 yüzyıl önce Antikite devrinin Akdeniz sitelerinde şiddetle hüküm sürmüştür. Hastalık, ilkin Küçük Asya’dan doğmuş ve oradan da Helen dünyasının bütünü üzerine yayılmışa benzer. Yunanlı yazarlar, bu diktatörlüklere başlangıçta hiç de kötuleyici bir anlama gelmeyen ‘tiranlıklar’ adını takmışlardır (etimolojik olarak tiran, efendi ya da şef demektir). Fakat birçok tiranın aşırılıkları o derece büyük olmuştur ki, lakapları zamanla zulmedenle eşanlama gelir... Eğer içlerinden hiçbiri, Adolf Hitler tarafından erişilen katliam seviyesine ulaşamamışsa, pek çoğu için bu, sadece vasıta yokluğundan ve devletlerinin küçüklüğündendir. Zanaatkarlık usulleri ancak sınırlı bir etkinliğe imkan bırakmaktadır...

İkinci büyük diktatörlük salgını yenidir: 1789 Fransız İhtilali ile doğmuş, gelişimi henüz durmamıştır 18. ve 19. yüzyıllarda Robespierre ve iki Napolyonlar'la, özellikle Avrupa'da ortaya çıkmıştır. 1914'ten önce caudilloos'culuk (19. yy.da hükümet darbesi sonucu iktidara ulaşan generallerin, bu hareketini ifade etmektedir.) dalgasıyla Amerika'ya sıçramıştır. Arkasından orada ardı ardına gelen patlamalarla gelişir. 1920 ve 1945 arasında eski kıtada, Lenin, Mussolini, Hitler, Franco, Salazar ve artık isimleri az çok unutulmuş bulunan bütün Balkanlı tiranlarla azami genişliğine ulaşmış görünür. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden bu yana, salgının belli başlı yuvaları Asya'ya, Ortadoğu ve Afrika'ya kaymaktadır. Amerika'da ve Avrupa'da ise tersine hastalık geriler.

Bugünün büyük salgını, milattan 7 yy. öncekinden esaslı bir şekilde farklıdır. O zamanlar diktatörlük oldukça tekbiçim idi; az çok bağdaşık şartlardan ortaya çıkıyordu. Modern tiranlıklar ise tersine, çok değişik biçimler altında görünmekte ve son derece bağdaşık olmayan durumlara tekabül etmektedir..." (DUVERGER, 1965:13-16).

Anlatılagelen iki büyük salgın dışında, diktatörlükler, oldukça ender rastlanan bir siyasi olaydır. Ortaçağdan 17. yy.a kadar Batı'da, İtalyan ya da kuzey sitelerinde, bundan bazı örnekler sayılabilir: Özellikle Floransa'da Savonarole, Münster'de Jean de Leyde'nin, Cenevre'de Kalven'in, Brüksel'de Orange prensinin diktatörlüğü ve öbürleri. Bu siyasal sistemler eski tiranlıklarda olmayan, modern diktatörlükleri haber veren ideolojik (düşünyapısal) karakterleriyle ilgi çekicidirler. Din savaşları da aynı şekilde, az çok teknik karakterde hayli sayıda askeri diktatörlüğe vücut vermiştir. Bütün bu denemeler, sürerli ve kadroları bakımından sınırlı kalırlar; kısadırlar. Şehirli topluluklar kademesinde, yani daha geniş birliklerin, milletin meydana gelmesine yönelen genel evrimin kenarında oluşurlar.

Duverger'in bir başka sınıflandırması ise diktatörlük tipleri üzerinedir. Duverger'e göre sosyolojik ve teknik diktatörlükler olmak üzere iki tür diktatörlük mevcuttur. Birincisi; toplumun durumundan doğmuş; hatta derinliklerinden çıkmış, içten-doğmadır. İkinci tür, yani teknik diktatörlükler ise, gelişimi özel, dıştan-doğma olup, toplumun dışında kalan faktörlerden doğmuş ya da bu toplum içinde ayrı bir tarafta tutulmuştur. Milletin ihtiyaçlarına, nüfusun önemli bir kısmına cevap vermek yerine, kendisini oluşturan özel organizmanın özel ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

1.1.4.2. Yetke ve Yetkecilik

Yetkecilik; “yetke” kökünden türemiş bir kavram olmakla birlikte, yetkecilik ve yetke arasında çok büyük farklar mevcut bulunmaktadır. Öyle ki, yetkenin sözlük anlamı “*bir toplumun sosyal, kültürel ve hukuki yapısına uygun olarak ortaya çıkan meşru ve kurumsallaşmış güç kullanımı*” iken; yetkeciliğin sözlük anlamı “*siyasal ilişkilerin, uzlaşmadan ziyade baskı ve zora dayandırıldığı bir toplum ve yönetim şekli*” dir.

Yüzyıllar boyunca, yetke terimi hep iyi, beğenilen bir terim olmuşken; yetkecilik, bugün, aşağılayıcı, kötüleyici bir sözdür ve yetkenin aşırı ve kötüye kullanılmasını, gerçekte özgürlüğü ezen baskıcı yetkeyi anlatır.

“Belki de, yetkenin ilk anlamı Latince augere, çoğaltmak, büyütme fiili ile ilgilidir. En eski anlamı ise bir hareket veya düşünce biçiminin yetkililerce pekiştirilmesi, doğrulanması ve onaylanmasıdır. Romalılara göre yaşayanların auctoritas’ı, kent devletini kuranların yetkesine dayanmakta ve ondan kaynaklanmaktadır. Böylece, yetkililerce (yetke sahiplerince) pekiştirilmiş şey esas alınmaktadır. Demek ki, özgün anlamda yetke, geçmişin bir gelişmesi, bir kökenin, başlangıcın doğrulanması olarak anlaşılan tarihe, daha doğrusu geleneksel bir tarih anlayışına ait bulunmaktadır. On sekizinci yüzyılın sonunda, tarih, kökenlerin pekiştirilmesinden çok, bir geleceğin bulunması ve yaratılması, insanın geçmişten kopuşunun bir macerası olarak anlaşılmasına başlandığı zaman, yetkenin bu anlamı kaybolmaya yüz tutmuştur. Anlamın değişmesine karşın, çağrıştırdığı değer değişmemiştir” (SARTORİ, 1996: 202).

Özgürlüğe, bıraksa bile az bir yer bırakan bir siyasal sistem olan yetkeciliğin hangi özellikleri taşıması gerektiğini belirlemek, diğer sistemlerin sahip olduğu özellikleri belirlemekten daha zor bir durum olarak karşımızda durmaktadır. Türköne’ye göre bunun iki sebebi mevcuttur:

1. *“Hiçbir siyasal sistem kendisinin yetkeci (otoriter) bir siyasal yapıya sahip olduğunu ifade etmez. Tüm yetkeci uygulamalar belirli bir kılıf altında meşrulaştırılmaya çalışılır. Hatta pek çok yetkeci siyasal sistem, aslında demokratik bir sisteme sahip olduğunu da savunabilir. Nitekim Saddam*

dönemindeki Irak ve Kaddafi yönetimindeki Libya halk egemenliğine dayandıklarını savunarak kendilerini cumhuriyet olarak ilan ederler.

2. *Yetkecilik, patolojik (hastalıklı) bir haldir. Bu hastalığın bulguları her siyasal sistemde farklı şekillerde görülür. Dolayısıyla yetkeci sistemlerin özellikleri nasıl olmaları gerektiğinden değil, hâlihazırda nasıl olduklarından yola çıkılarak ortaya konabilir” (TÜRKÖNE, 2003:175).*

Yetkeci yönetim, herhangi bir kişi ya da grubun iktidarı ele geçirerek toplumun geri kalanı yani yönetilenler üzerinde baskıya ve zora dayalı bir hakimiyet kurmasıdır. Yetkeci sistemler belirli bir düşünüyapıya sahip değildir; ya da amaçları, toplumu belli bir formasyona sokmak değildir. Bu siyasal sistemlerde tek amaç, iktidara sahip olan kişi ya da belli bir grubun çıkarlarının gözetilmesidir. Toplumun baskı altında tutulmasındaki neden; topyeküncülükte olduğu gibi bir düşünüyapısal dönüşüm çabası değil, sadece iktidarı elde tutma çabasıdır. Zaten yetkeci sistemlerin, topyeküncü sistemlerden ayrıldıkları nokta da, belli bir resmi düşünüyapı ve düşünüyapısal dönüşüm çabalarının bulunmamasıdır.

Tarih boyunca keyfi ve mutlak güç kullanımına sahip olan siyasal sistemlerin hepsine birden yetkeci sistemler adı verilebilir. Bu siyasal tiranlık, otokrasi, diktatörlük, takımerki, vs. şeklinde sayılabilir. Bu sistemlerin arasına topyeküncülüğü de eklemek, hepsini birden baskıcı sistemler şemsiyesi altında toplamak adına doğru olsa da; güç kullanımının amacı yönünden topyeküncülük bu grubun dışında kalacaktır. Çünkü, sayılan bütün yetkeci sistemlerde şiddete, sadece mevcut iktidara karşı muhtemel muhalif hareketleri susturmak amacıyla başvurulurken; topyeküncülükte topluma karşı uygulanan şiddet ve yıldırma eylemleri, düşünüyapısal nitelikli ve toplumu dönüştürme kaynaklıdır.

Yetkeci sistemlerde yönetim, kendi meşruiyetini farklı bir çerçeveye içerisine yerleştirir. Örneğin, meşruiyetin kaynağını ilahi kaynaktan arayan yetkeci siyasal sistemler, siyasi iktidarı Tanrı adına kullanır, kurallara uymayanları yine Tanrı adına cezalandırır. Bunun yanında yetkeci sistemlerin çoğu iktidarı halk adına elde ettiklerini beyan ederler. Hemen hemen tüm yetkeci sistemlerde seçim mekanizmasının işletilmesine önem verilir. Fakat seçimler, adil şart ve özgür ortamlarda yapılmadığı için sadece göstermelik olarak kalırlar. Seçim mekanizmasını uygulamadaki tek amaç,

siyasi iktidarın meşruiyetinin halk tarafından onaylandığını iç ve dış kamuoyuna göstermektir.

Baskıcı siyasal sistemlerin, iç içe geçmiş olmalarından ötürü, bu sistemlerin özelliklerini saymakta zorluklarla karşılaşılması doğaldır. Özellikle yetkeci ve topyeküncü sistemlerin hastalıklı bir hale işaret etmesi bu zorlukların başında gelir. O halde, yapılması gereken, tüm baskıcı sistemlerin, demokratik sistemlerin karşıtı olarak nitelendirebilmesi olgusundan yola çıkarak özellikleri sıralamak olacaktır. Bu bağlamda, yetkeci (ve hatta topyeküncü) sistemlerin belli başlı özellikleri aşağıdaki gibidir:

1. Yetkeci sistemlerde, demokratik sistemlerde mevcut bulunan iktidarın sınırlılığı olgusu mevcut değildir. İktidarın sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği belirsizdir.
2. Yetkeci sistemlerde hukuk devleti anlayışı gelişmemiştir. Bu yüzden siyasi iktidar eylem ve işlemlerinden dolayı sorumlu değildir ya da en azından görünürde bir sorumluluk söz konusudur.
3. Yetkeci sistemlerde kuvvetler ayrılığı bulunmaz. Yasama ve yürütme güçleri iktidarı elinde bulunduran kişi ya da grubun elinde toplanmıştır.
4. Yetkeci sistemlerde siyasi parti örgütlenmesi zorunlu değildir. Saddam döneminde yetkeci bir diktatörlük olan Irak'ta, Saddam, iktidarını görünürde Baas Partisi adına kullanmaktaydı. Bir başka diktatörlük olan Kaddafi'nin Libya'sında ise siyasi parti bulunmamaktadır.
5. Yetkeci sistemlerde örgütlenme özgürlüğü görülmez. İktidar, toplum içinden yükselen aykırı seslere cevap vermek bir yana bunları susturmak için hareket eder. Halkın sivil toplum içerisinde sesini yükseltmesine izin verilmez. Yani, bu sistemlerde sivil toplum, iktidar karşısında son derece güçsüz ve pasiftir.
6. Yetkeci sistemlerde kamuoyunun serbest oluşumu şartına da yer yoktur. Kamuoyu, siyasal sistemin istekleri doğrultusunda oluşturulur. Bu nedenle siyasi yetke kitle iletişim araçlarının denetimini elinde tutar.

7. Yetkeci sistemlerde bireysel özgürlüklere de yer yoktur. Birey, bir toplumun parçası olarak görüldüğünden ancak ve ancak bu bütünün içerisinde anlam taşır. Tek başına anlamsızdır ve tek başına özgürlüklere sahip olacağı düşünülemez.

Anılan özellikler her ne kadar çoğaltılabilirse de, yetkeci sistemlere ait genel kabul görmüş noktalar bunlardan ibarettir. Yetkecilikle ilgili son söz olarak yinelemekte yarar vardır ki; yetkeci sistemlerde, topyeküncülüğün farklı olarak, yöneticinin veya yönetici grubun iyi işlenmiş, kapsayıcı bir düşünüyapısı bulunmaz ve genellikle siyaset üzerinde iddiası bulunmadıkça sivil güçlerin varlıklarını sürdürmesine müsamaha gösterilir.

1.1.4.3. Topyeküncülük

“Kelimenin kökü olan ‘total-topyekün’ kökü, erişilmesi istenen gayeye çok iyi işaret etmektedir. Bu kökten anlaşılacağı üzere, topyeküncülüğün özü; fert, cemiyet, an’ane, devlet, hükümet, düşünüyapı, vicdan, eğitim, çalışma gibi topyeküncülük öncesi toplumlarda birbirinden ayrı çalışan, kısmi veya tam otonomiye sahip olan insan, müessese ve kıymetleri, hiçbirine bağımsızlık tanımayan yeni siyasi-sosyal birim içinde eritme çabasıdır” (MARDİN, 2004: 25).

Anlambilimsel bakımdan topyeküncülük, daha çok baskıyı değil, daha çok kapsamayı anlatır. Yani toplumun tümünü devlet içine hapseden, insanın siyasal yaşam dışındaki yaşamını da bütünüyle kapsayan bir siyasal baskıyı anlatmaktadır. Finer bu durumu şöyle tanımlar: *“Tüm toplum siyasileştirilmiştir; özel yaşam alanları var olsa bile, adeta şarta bağlı gibidirler, devlet bunları her zaman ve herhangi bir nedenle denetleyebilir, basabilir ve bunların yönetimini üstlenebilir.”* Topyeküncü yönetimlerin, bu şekilde bir uygulamaya yönelmelerinin nedeni kuşkusuz toplumu daha bütünleşik bir hale sokmak ve bu bütünleşik hal üstündeki denetimini mutlaklaştırmaktır. Yine konuyla ilgili olarak Sabine şöyle demektedir: *“Hükümet ulusal gücü arttırmak üzere kullanabilmek için, her birey ya da kümenin her eylemini ve her çıkarını denetleyebilir ve denetlemelidir; hükümet yalnız işlemlerinde saltık olmakla kalmaz; uygulamasında da sınırsızdır. Hiçbir şey onun yetki alanı dışında kalmaz.” (SABİNE, 2000: 397).* Bu tespitle birlikte akıllara hemen İtalyan faşizminin sloganı gelmektedir: *“Her şey devletin içindedir; devlete karşı hiçbir şey yoktur; devletin dışında hiçbir şey yoktur”*. Fakat İtalya’da *“her şey devletin içindedir”* deyiimi pek ciddiye alınmamıştır. Eğer bu terim

ciddiye alınır, teknolojik bilgi ve becerinin sağladığı baskı araçlarıyla sonuna kadar uygulanırsa, o zaman insan topluluklarının yaşamında kendiliğinden, serbestçe hareket eden ve özerk olan her şeyin yok olması durumuyla; kısaca kitle toplumunun içine hapsedildiği kocaman bir siyasi garnizonla karşı karşıya kalınır. Topyeküncülüğü mutlakiyet, yetkecilik ve diktatörlüğün başka türlerinden, kısaca diğer baskıcı sistemlerden, ayıran şey de budur: “Devlet ile toplum arasındaki çizginin yok olması ve toplumun toptan siyasileştirilmesi...”

Topyeküncülük sözcüğü ilk kez 1925’te ortaya çıkmış ve tıpkı yetkecilik gibi, onu da faşizm bulmuştur. Sartori’ye göre; “Mussolini için ‘total-bütünsel devlet’ deyimini etkileyici, önemli bir deyimdi ve ‘topyeküncü devlet’ adı onun kibir ve hitabetine çekici gelmekteydi. Ama bu deyim daha çok ve genellikle söyleysel bir hava taşımaktaydı. İtalya’da faşizm, yetkeci bir diktatörlüğün açık ve seçik bir örneğiydi; basit bir diktatörlükten çok daha fazla bir şeydi ama topyeküncü bir devlet olmaktan çok uzaktı. Hitler yönetimindeki Almanya’da durum bundan farklıydı. Gerçekten, topyeküncülüğü şahsen tanımış olan eski yazarlar, hep Nazi döneminde olup bitenlere değinmişlerdir.”

Yukarıda da değinildiği üzere; topyeküncülük, kimilerine göre faşist yönetimlerde en iyi uygulama örneğini sergilemekte, kimilerine göre ise de sosyalist devletlerde doruğa ulaşmaktadır. Örneğin, George Sabine topyeküncülüğü, faşizm ve Nasyonal Sosyalizm başlığı altında incelerken; Lezsek Kolakowski topyeküncülüğü sosyalist fikirler ve akımlarla sıkı sıkıya bağlı olarak ortaya çıkmış bir sistem olarak nitelendirir. Hangi ülkede uygulandığı veya hangi fikir ve akımlarıyla bağlantılı olduğu bir yana dursun, topyeküncülüğün olmazsa olmaz şartları mevcuttur. Topyeküncü bir sistem için aşağıdaki koşullar sıralanabilir.

1. Resmi bir düşünüyapı
2. Bir takımerki eliyle yönetilen tek kitle partisi
3. Silahların hükümet tekelinde olması
4. Kitle iletişiminin hükümet tekelinde tutulması
5. Korkutucu, sindirici bir polis sistemi

6. Merkezden yönetilen bir ekonomi

Sayılan bu özellikler bağlamında, ilk önce topyeküncü ve yetkeci sistemler arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak yola devam edelim. Birinci özellik olan “*resmi bir düşünüyapı*”, iki sistem arasındaki en belirleyici fark olarak göze çarpmaktadır. Yetkeci sistemlerde resmi bir düşünüyapı bulunmaz. Çünkü yetkeci siyasal sistemlerin toplumu dönüştürmek gibi bir kaygısı bulunmamaktadır. Bu sistemlerde yegâne amaç, iktidarı elinde tutan kişi ya da belli bir grubun çıkarlarına hizmet etmek ve iktidarın sürekliliğini sağlamaktır. Fakat topyeküncü sistemler, insan faaliyetlerinin her amacını düzenlemeyi planlayan içsel bir eğilim taşırlar.

Bir başka özellik ise “*merkezden yönetilen bir ekonomi*” hususunda ortaya çıkmaktadır. Yetkeci sistemlerde, halkı, zihnen ve fiziki olarak, devlet malı haline getirecek mülkiyetten mahrum etme eğilimi yoktur. Bu özellik, daha çok sosyalist fikir akımlarının hakim olduğu topyeküncü diktatörlüklerde kendini gösterir. Üretim araçlarının devletleştirilmesi bu özelliğe verilebilecek en iyi örnektir. Faşizmlerde ise olay biraz daha farklıdır. İtalyan sistemi görünüşte, işveren ve işçilerin eşit biçimde temsil edildiği meslek kuruluşlarının kendi kendilerini yönetmeleri düzeniydi; Alman sistemi ise açıktan açığa sanayinin hükümetçe düzenlenmesi düzeniydi. Her iki ülkede de genel eğilim sanayi birimlerinin çaplarını büyütme ve küçük bağımsız üreticileri karteller içinde eritmektir. Yani her iki sistemde de merkezden yönetilen bir ekonomi söz konusuydu fakat, sosyalist sistemlerde uygulanan, üretim araçlarının özel mülkiyete kapalı olması hususu Nazizm’in büyük sanayi lehine bozulmuş oluyordu.

“*Bir takımerki eliyle yönetilen tek kitle partisi*” de yine bir başka değişken olarak gösterilebilir. Yetkeci sistemlerde, siyasi parti örgütlenmesinin zorunlu olmamasına karşılık; Saddam döneminde Irak’ta Baas Partisi adıyla bir siyasi parti mevcut bulunuyordu. Fakat Baas ne bir takımerki eliyle yönetiliyordu, ne de bir kitle partiydi. Kuruluş amacı sadece göstermelikti. Buna karşılık topyeküncü sistemlerdeki partiler gerçek anlamda kitle partileridir. Komünist partilerde yönetim, daha eşitlikçi bir nitelik taşıırken; faşist partiler daha çok “*seçkin*” yönde bir parti yönetimi öngörürler. İki topyeküncü sistem arasındaki bu farklılığın nedeni şudur: Komünistler, sıradan insanlara inanırken; faşizm, bireyi hem aşağı görür hem de yüceltir. Yani sıradan insanı aşağı görür, üstün insanı yüceltir.

Yetkeci ve topyeküncü sistemlerin ömürleriyle ilgili bir ayrım olarak Sartori şu noktalara dikkat çekmektedir:

“Basit ve yetkeci diktatörlükler, diktatör kişiden sonra pek uzun yaşamazlar. topyeküncü diktatörlükler ise gerçekte daha dayanıklı olurlar ve halefiyet bunalımlarının üstesinden gelebilirler. Diktatörlükler arasında (politikadan başka alanlarda) altsistem özerkliğine ve altgrup bağımsızlıklarına izin verip vermeme veya onlara hoşgörü gösterip göstermeme bakımından da epeyce bir fark vardır. Topyeküncü olmayan diktatörlükler, dıştaki gruplara karşı yasaklayıcı politikalar izlemekle yetinirler. Oysa topyeküncü diktatörlükler, altsistemlerin hepsini toptan yok edecek hem güce, hem de dürtüye sahiptirler.

Nihayet, diktatoryal siyasal sistemlerin aşırı meşruiyet, haklılık savlarına sahip olmaları veya olmamaları da çok büyük bir fark yaratır. Bu sonuncu farkı doğuran şey resmi bir düşünüyapıya sahip olmak değildir. Fark, böyle bir düşünüyapının nitelik ve kapsamındadır. Topyeküncü olmayan diktatörlükler tamamen böyle bir durumdadırlar. Çünkü onlar din-benzeri bir resmi düşünüyapı kurmayı başaramazlar. Tersine, topyeküncü diktatörlükler, gerekçelerinde, dünyayı yetkinleştirmeyi, onu dünkü ve bugünkü günahlarından kurtarmayı ve böylece en yüksek ve gerçekten mutlak bir iyiliğe hizmet etmeyi öngören bir plana, insan tabiatına ilişkin bir felsefeye dayanırlar. Altını çizerek söyleyelim ki, bunun için inancın koyu olması gerekmez. En sonunda, dinler de bağnazlara değil, yalnızca birkaç inanana ihtiyaç duyarlar” (SARTORİ, 1996: 220).

Yetkeci ve topyeküncü sistemlerin her ikisi de baskı sistemleri başlığı altında toplanabilirse de, yukarıda değinilen hususlardan anlaşılmaktadır ki topyeküncü sistem, yetkeci sisteme nazaran daha örgütlü bir yönetim biçimidir. Yetkeci sistemlerin ülkeden ülkeye değişiklik gösteren formları bulunduğu gibi; topyeküncü sistemlerin de genel kabul görmüş iki türü mevcuttur. Mostafa Rejai, *Comparative Political Ideologies* isimli kitabında bu iki türü, sağ topyeküncülükler (Nazizm ve faşizm) ve sol topyeküncülükler (komünizm) olarak belirtmekte ve iki tür topyeküncülük arasındaki farkları saymaktadır. Anılan türler arasındaki farklılıklar şu şekildedir:

1. Sağ topyeküncülük, görece daha gelişmiş toplumlarda (İtalya ve Almanya) ortaya çıkmışken; sol topyeküncülük gelişmemiş ülkelerde (Rusya ve Çin) boy göstermiştir. Bu ayrım, topyeküncülüğün sosyal tabanı ile ilişkilidir.

2. Sağ topyeküncülüğün tabanını, genellikle orta sınıf (sosyal pozisyonunu geliştirmek isteyen ve statükocu bir orta sınıf) oluştururken; buna karşılık, sol topyeküncülük, daha çok, alt sınıfa (eşitlik ister nitelikte bir alt sınıf) itimat etmektedir.
3. Sağ topyeküncülük ırkçı ve seçkinciye (elitist); buna karşılık sol topyeküncülük ırkçı ve (tahminen) seçkinci değildir¹⁰.
4. Son farklılık, iki topyeküncü toplum türünde terör ve şiddetin rolüyle ilgilidir. Sol topyeküncülük, şiddeti ve terörü etkili uygulaması ve siyasi, sosyal, askeri ve ekonomik bütün karşıtlarını bertaraf etmesi sonucu iktidara gelir. Bu yüzden terör ve şiddet, sol topyeküncü siyasal sistemlerin hüküm sürdüğü yerlerde azalma eğilimi gösterir. Sağ topyeküncü siyasal sistemler (bilhassa Naziler) ise, bütün aleyhtarlarını tamamen ortadan kaldırmak yerine, eski liderlerin yeni liderlerle omuz omuza varlıklarını sürdürdükleri bir “*ikili elit*” sistemi yaratmışlardır. Diğer bir deyişle, eski elitler tehdit ve acizliğin kaynağı gibi görünmeye devam etmişlerdir. Dolayısıyla, terör ve şiddetin derecesi bu siyasal sistemlerde ya sabit kalmış ya da bilfiil yükselmiştir. Sağ topyeküncü siyasal sistemler, kendi acizlik ve güvensizliklerinden dolayı dikkati başka taraflara yöneltmeye kalkışmışlar; Yahudileri günah keçisi ilan ederek veya dış siyasete yönelerek ya da her ikisini birden gerçekleştirerek, sol topyeküncü siyasal sistemler gelişmelerine devam ederlerken, kendi nihai sonlarını hazırlamışlardır (REJAI, 1984: 27).

Diğer tüm baskıcı yönetimlerden kesinlikle daha kapsayıcı, daha sistemli olan topyeküncülüğün; genel siyaset yazınında iki farklı tür, yani sağ ve sol topyeküncülük, olarak belirmesinin nedeni şüphesiz ki uygulanma imkânı bulunduğu ülkelerin siyasi geçmişlerinin farklılığıyla yakından alakalıdır. İki türün en etkili örnekleri olan Nazi Almanyası ve Sovyet Rusya üzerinde ufak da olsa bir tahlil yapılırsa durum gözler önüne serilebilecektir. Bir kere, her iki ülke de, topyeküncü idare ile tanışmadan önce

¹⁰ Yazar, neden “*tahminen*” ibaresini kullandığını şöyle açıklamaktadır: Sağ topyeküncülükler kahramanların ilahlaştırılmasına dayanırken; sol topyeküncülükler, her ne kadar pratikte Stalin ve Mao’nun da Hitler ve Mussolini gibi ilahlaştırıldığı vurgulanmışsa da, “ortak yönetime” inanmaktadırlar.

takımerkine dayalı bir yönetim biçimine sahiplerdi. Fakat I. Dünya Savaşı'nın etkisiyle birlikte bu durum ortadan kalkmış; Almanya'da II. Reich tahtını demokrasiye, Rusya'da ise Çarlık yönetimi iktidarı Marxist uzantılı bir yönetime kaptırmıştır. 1917 Bolşevik devrimiyle başa geçen Lenin'in 1924 yılında ölmesiyle birlikte, Rusya'da yönetime talip, iki farklı çizgide iki önder adayı ortaya çıkmıştı: Troçki ve Stalin. Stalin'in, Troçki'yi saf dışı bırakarak mücadeleyi kazanmasıyla birlikte, Rusyanın sol topyeküncü sistemler arasında yer almasına sebep olan Stalinist dönem başlamış ve 1953 yılında Stalin'in ölümüne kadar devam etmiştir. Yaşanmadan bilinmesine imkan bulunmamasına rağmen; Stalin'in yerine Troçki iktidara gelmiş olduğunu varsayarsak, yukarıda da değinildiği gibi, bugün Rusya'yı topyeküncü sistem örnekleri arasında saymıyor olabilirdik.

Almanya'daki durumun farklılığı, az önce de değinildiği üzere, I. Dünya Savaşı'nda alınan yenilgi sonrası ülkeye demokrasinin yerleşmesidir. Fakat, ülkeye demokrasiyi getiren yenilgi, aynı zamanda, savaşa gönüllü olarak katılmış olan Hitler'in siyaset sahnesine girmesine de sebep olmuştur.

1.1.4.4. Baskıcı Sistemlerin Demokrasilerdeki Şansı: Almanya Örneği

Temelleri Antik Yunan'a kadar dayandırılabilen baskıcı siyasal sistemlerin, tarihsel gelişim ve(ya) değişim çizgisi içinde ulaşmış oldukları son nokta topyeküncülük olarak göze çarpmaktadır. Bir iktidarın, hangi koşullarda topyeküncü hangi koşullarda yetkeci bir sistem olarak adlandırılabilceğine ilişkin değerlendirmeler önceki başlıklarda (1.1.4.2. ve 1.1.4.3.) sunulmuştur.

Devlet ile toplum arasındaki çizginin yok olması ve toplumun toptan siyasetleştirilmesi, topyeküncülüğü, diğer baskıcı yönetimlerden ayıran en belirgin özellik olarak sıklıkla kullanılagelmiştir. Bu ayırım bağlamında rahatlıkla söylenebilir ki, Sovyet, özellikle Stalin Rusya'sı ve Nazi Almanya'sı topyeküncü diktatörlüğün en verimli ve çarpıcı uygulama alanları olmuşlardır.

“Adı geçen iki ülke uygulamasına sahne olan siyasal düşünyapıların, yani komünizm¹¹ ve Nasyonal Sosyalizmin, ortak yanları olması elbetteki kaçınılmaz bir durumdur. Her ikisi de, savaş sonrası dönemde ve savaş sonrası dönemin yaratmış olduğu bunalımlar üzerinde ortaya çıkmış ve toplumsal ve ekonomik moral yıkıntısı üzerinde güçlenmişler; yüzyıllar süren Avrupa siyasal deneylerinin, diktatörlüğün yerine daha durağan ve daha işleyebilir bir yol olarak geliştirdiği parlamento görüşme ve tartışmalarını aşağılayarak bir yana atmışlardı.

Gerçekten de, her ne kadar Wilson ‘Dünyayı demokrasi için daha emin yapmak’ uğruna ABD’ni savaşa sürüklemişse de, I.Dünya Savaşı tam tersi bir olayla son bulmuş, demokrasiye yol açmamış; fakat üç diktatörlük yaratmıştır: Sovyet Rusya, Faşist İtalya ve Nazi Almanya” (RAND, 1999: 442).

Faşist ve Nasyonal Sosyalist hareketler, sağ topyeküncülüğün en iyi örneklerinin sergilendiği akımlardır. Fakat Sabine’in de belirttiği gibi; gerçekten topyeküncülüğü tanımış olan eski yazarlar, faşist İtalya’dan çok Nazi Almanya’sında olup bitenlere değinmişlerdir. Bu genellemeye uygun bir biçimde, çalışmanın bu bölümünde demokrasinin içinden doğmuş olan Nasyonal Sosyalist Almanya irdelenmeye çalışılacak, Rusya örneği, Almanya’daki gibi parlamenter bir demokrasi içinde gelişmediğinden dolayı konu dışı bırakılacaktır.

Her şeyden önce, sağ topyeküncülük, bir savaş sonrası oluşumdur. İster İtalya örneği ister Almanya örneği ayrı ayrı incelenirse, bu gerçeği değılleyebilecek bir oluşumla karşılaşılmaz. Öyle ki, birçok siyaset bilimcisi bu gerçeğe ilgili ve yerinde çıkarımlarda bulunmuşlardır. Örneğin, “Benedetto Croce’ye göre bu sistem herhangi bir sınıfsal çıkarın siyasi ifadesi değil, savaşın yarattığı bir bilinç çöküntüsü, bir uygarlık bunalımı ve sarhoşluğun sonucu idi” (LACLAU, 1998: 87). Daha önce de değinildiği üzere, Duverger’in diktatörlük salgınlarını ikiye ayırması ve ikinci salgının da 19. ve 20. yüzyılda ortaya çıktığını belirtmesi, Croce’nin tahlilini de pekiştirir niteliktedir.

I. Dünya Savaşı hem toplumları büyük bir ekonomik bunalıma sürüklemiş, hem de Almanya’nın ve Avrupa’nın kaderini değıştirecek bir adamı, Hitler’i siyaset

¹¹ Aslında Rusya’da tam anlamıyla gerçek bir komünizm kesinlikle yaratılamamıştır. Burada “komünizm” ibaresinin kullanılması, siyaset yazınındaki genel kabul görmüş kullanıma paralellik teşkil etmesi ve konuyu daha çok dağıtmamak amacındandır.

sahnesine itmiştir. 1914 yılında gönüllü olarak savaşa katılan Hitler, 1918 yenilgisiyle yıkılmış ve Marxizm ve Yahudilere olan düşmanlığı iyiden iyiye artmıştır. Çünkü savaş, ona göre, Yahudilerin ihanetinden dolayı kaybedilmiştir.

Hitler 1919 yılında, eski asker çevreleriyle bağlantı kurarak yeni bir parti kurma girişimine başlamıştır. Onun düşüncesine göre bu parti, geniş halk kitlelerinin katılımını sağlayacak nitelikte bir hareket olmalıydı. Sonunda Alman İşçi Partisine girmiş, partiyi yeniden örgütleyerek, adını da Alman Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi (NSDAP) olarak değiştirmiştir. Parti hızla gelişmiş ve oluşturulan saldırı birlikleriyle Marxist eylemlere karşı hareketler düzenlenmiştir.

Yukarıda adı geçen “*eski asker çevreleri*”, sağ topyeküncülüğe sahne olan İtalya ve Almanya örneklerinin her ikisinde birden görülmekle birlikte, Almanya’da bu kesim daha geniş yer bulmaktadır. Versailles barış antlaşması ile birlikte, Almanya’da, muvazzaf subayların büyük bir bölümü ordudan çıkarılmış; bu subaylar, savaş sonrasında kurulmasına başlanmış olan gönüllü alayların ve hücum kıtalarının yönetici kısmını oluşturmuşlardır.

Böylelikle, Nasyonal Sosyalizmin ilk temsilcileri olan askeri hücum kıtaları oluşturulmasına oluşturulmuştu. Fakat bu kıtaların gerçek anlamda bir güç ve etkinlik kazanabilmeleri, daha geniş kitleleri kendi saflarına katabilmelerine bağlıydı. Bunun için de hareketin halk tabanına yayılması gerekmektedir. Fakat bu amacı gerçekleştirmek için fazla bir çaba sarfedilmesine gerek kalmamıştı. Çünkü bu halk hareketi, savaş sonrasında ilk yıllarında oluşmuş, enflasyon döneminde ise açıkça güçlenmiştir.

“1923 yılında, Fransa’nın Almanya’nın Ruhr bölgesini işgal etmesi, milliyetçi duyguları körüklediğinde, paranın değerini büsbütün yitirmesi halk kitlelerini yoksullaştırdığında ve nihayet halkçı askeri birlikler Bavyera’nın kuzey sınırlarında yürüyüşe geçip Berlin üzerine de yürüme tehdidini savurduğunda, Almanya, halkçı bir faşizmin eline düşme tehlikesine çoktan girmiş bulunuyordu. Ne var ki, burjuva demokrasisi, faşizmin saldırısını uzun süre başarıyla püskürtebildi. Ruhr savaşı, muzaffer güçlere karşı direnişin ne denli anlamsız olduğunu kanıtlamıştı. Alman yurttaşları, o zamanlar, Alman Markı’nı güçlendirebilmek, harp tazminatlarında makul bir anlaşmaya varabilmek ve özellikle Alman işletmelerinin yeniden kurulabilmesinin

gerektirdiği kredileri elde edebilmek için sermayesi güçlü Batılı devletlerin yardımına muhtaçtı. Bu yüzden, o zamanlar bir milliyetçi-faşist macerayı pek göze alamıyorlardı. Markın güçlenmesinden, Alman mallarının fiyatlarındaki sürekli artıştan ve dış kredilerin dalga dalga akışından sonra halkçı akım büsbütün duruldu. Küçük burjuvalar ve köylüler yine demokratik partilerin izine düştüler. Bu dönemde Hitler'in Nasyonal Sosyalist Partisi etkisiz bir topluluktan ibaretti. Gelgelelim, 1929 krizi patlar patlamaz, halkçı faşizm de yeniden boy göstermeye başladı. Küçük burjuvalar ve köylüler kendilerini ekonomik bunalımın yol açtığı yoksulluğa karşı korumaktan aciz demokrasiye sırt çevirip Nasyonal Sosyalistlere akın akın katılmaya başladılar” (BAUER, 1999: 97).

1928 seçimlerinde, %2.8 oy oranıyla, otuzbir milyon oydan ancak sekizyüzbin oy alabilmiş olan NSDAP, 1930 seçimlerinde oylarını %18.3'e çıkararak ikinci parti konumuna gelmişti. 1920'li yıllar Naziler'e iktidar yolunu açmamıştı fakat, yapılan seçimlerde hiçbir parti çoğunluk sağlayamamış, birbiri ardına koalisyon hükümetleri kurulmuş ve hepsi üçer dörder ay içinde devrilmişlerdi. Her seçimden güçlenerek çıkan tek parti Naziler olmuşlardı. Varoşlardaki eğitimsiz yığınlarda “*Bir de bunları deneyelim*” sloganı büyük yankı uyandırmıştı. Çünkü “*bunlar*”, onlara istedikleri her şeyi vereceklerdi ya da sınırsız ve soyut vaatlerden insanlar bunu anlamışlardı. Nazilerin seçim vaatleri arasında; kamu kurumlarında, özellikle üniversitelerden Yahudi ve solcu kesimi temizleyerek o kadrolara işsizleri yerleştirmek, herkese iş bulmak, herkesi iki anahtarla ev ve otomobil sahibi yapmak, bütün çalışanları gemilerle tatile çıkarmak vb. şeyler yer almıştı.

1930 seçimlerinden sonra iktidara gelen hükümetlerin başarısızlığa uğraması üzerine Alman Meclisi, 31 Temmuz 1932'de erken seçim yapılmasına karar vermişti. Meclise göre, bu seçimle ülkenin önü açılacak, dış borçlara ve işsizliğe çare bulacak bir yönetim işbaşına gelecekti. Fakat, düşünülenin aksine, bu seçim derde deva olmamış, Naziler oyların %37.4'ünü alarak birinci parti haline gelmişlerdi. Bu durum, hemen yeni bir seçimin yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur. 6 Kasım 1932'de, zorunlu da olsa, yeniden seçimlere gidilmiş; Hitler'in partisinin oyları bu kez azalmış, toplam oyların %33.1'ini almıştı. Her ne kadar yeni bir hükümet kurulması için pazarlıklar yapılmış olsa da, bu amaca ulaşılammış, 3 Aralık 1932'de başbakanlığa getirilen

General von Schleicher de başarılı olamayınca, 30 Ocak 1933'te Hitler cumhurbaşkanı Hindenburg tarafından başbakanlığa atanmıştır.

Hitler, kabinesini kurduğunda, onbir bakanlıktan sadece üç bakanlığa sahipti. Halk arasındaki yaygın kanı, onbir bakanlıktan, elinde sadece üç bakanlık olan Hitler'in, demokrasi aleyhtarı bir girişimde bulunamayacağı idi. Hem böyle bir girişimde bulunma niyeti olsa da, savaş sonrası Almanya'sının geleneği haline gelmiş siyasi istikrarsızlık furyasından etkilenir, üç dört ayda onlar da amaçlarına ulaşmadan iktidardan düşerlerdi. Fakat işler hiç kimsenin planladığı şekilde gelişmemiş, başbakanlığa getirilişi Hitler'e üç dört aylık bir iktidar yerine, II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Almanya'ya ve hatta Avrupa'ya hükmedecek “*topyeküncü bir idare*” kurmanın zeminini hazırlamıştı.

Onbir bakanlı kabinede sadece üç bakanlıkla azınlık durumda bulunan Hitler için 27 Şubat 1933 tarihi, şüphesiz ki nihai emellerine ulaşması açısından çok büyük bir anlam ifade etmişti. Çünkü bu tarihte Reichstag (Meclis) binası yanmış; aynı günün akşamı saldırının komünistlerin marifeti olduğu ilan edilmişti. Bu yangınla birlikte Hitler, ülkedeki tüm komünistleri yakalama hakkını elde etmiş; 28 Şubat 1933'te kabul edilen “*Halkı ve Devleti Koruma Kararnamesi*” ile anayasadaki bütün özgürlükler sınırlandırılmış ve hükümete geniş yetkiler tanınmıştır.

5 Mart 1933 tarihinde, son ve göstermelik bir seçime giden Naziler, oyların %43.9'u almışlardır. 23 Mart 1933'te Hitler, parlamentodan “*Yetki Yasası*”nı çıkarmayı başarmıştı. Bu kanunla; yasa yapma, bütçeyi denetleme, yabancı devletlerle yapılan antlaşmaların onaylanması, anayasada değişiklik yapma yetkisi parlamentonun elinden alınmış ve dört yıl süre ile kabineye verilmiş; başbakanın çıkartacağı yasaların da anayasaya aykırı olabileceği kabul edilmiştir. Böylece Almanya'da parlamenter demokrasi son bulmuş, Nasyonal Sosyalist diktatörlük dönemi açılmış olur (GÖZE, 2005: 126). Aslına bakılırsa, Nazi diktatörlüğünün başlangıç tarihini, çok fazla geriye götürmesek de, 23 Mart'tan ziyade, son seçimlerin yapıldığı 5 Mart 1933 tarihine denk getirebiliriz. Bunun nedeni, propaganda bakanı Goebbels'in 5 Mart gününün akşamı günlüğüne düştüğü notta açıkça yatmaktadır: “*Sayıların ne önemi var? Devlette efendiler artık biziz!*”

Hitler, anayasal düzenin sağladığı imkanlardan yararlanarak iktidara gelmiş, demokratik düzeni yıkıp yerine diktatörlüğü kurmuştur. Reichstag yangınına kadar, Hitler'in, arzuladığı düzeni kurmak için anti-demokratik yollara başvurmadığı yukarıda özetlenmişti. Bu durumda ortaya çıkan tek sorun demokrasinin kendisiyle alakalıdır. Demokrasi, kendini düşmanlarına karşı koruyamamış, özgürlükler rejimi olmasından mütevellit, bu özgürlükleri kendi düşmanlarına da tanımıştı ki söz konusu düşman Hitler olunca durum çok farklı bir boyut kazanıyordu. Çünkü Hitler'in Nasyonal Sosyalizmi ve de Mussolini'nin Faşizmi "*Demokrasinin her çeşidine düşmandır; salt disiplin ve itaate bağlı sayılan kitlelerin kendi kaderlerini kendi başlarına belirleme hakkına sert bir biçimde karşı çıkar. Barışa, refaha, huzura yönelik uygarlıkçı burjuva eğilimlerini yerin dibine batırır ve bu eğilimlerin karşısına savaştı, kahramanlıkçı bir yaşam ülküsü çıkarır. Savaşın şaha kaldırdığı milliyetçiliğe bütün hayatı sarıp sarmalatır*" (BAUER, 1999: 92-93). Sayılan bu özelliklerden dolayı, bu sistemlerin siyasi hayata topyeküncü diktatörlükler şeklinde yansımaları oldukça doğaldır.

Nasyonal Sosyalizm örneği, hem seçimle işbaşına gelmesi hem de eski anayasal düzenin kurumlarında önemli değişiklikler yapmadan yerleşmesi bakımından da ilginçlik taşır. Demokrasiye düşman bir sistemin, demokrasiyi kullanarak işbaşına gelmesi, başlangıçta olası tepkileri önlemiş, kamuoyunu kolayca kandırmıştır. Dışarıdan bakıldığı zaman Almanya'da sanki demokrasi uygulaması vardı fakat bu dış görünüşün altındaki gerçek farklıydı. Hitler iktidarı ele geçirdikten sonra demokrasiyi tümüyle reddeden bir rejim kurmuştu. Nasyonal Sosyalizm halkoylamasına dayanan, tüm yetkilerin tek elde toplandığı topyeküncü bir diktatörlüktü. Hitler tüm sistemini demokrasinin kendisine ve partisine sağladığı olanaklardan, özgürlüklerden yararlanarak gerçekleştirmişti. Gerçekten, demokrasi, kendisini yok edecek böyle bir tehlikeye karşı koruyamamış, önlemini alamamıştı.

Kısaca bu şekilde özetlenebilecek olan Hitler'in iktidara gelişinden hareketle, diyebiliriz ki; baskıcı sistemlerin demokrasilerde hayat bulma şansları oldukça yüksektir. Çünkü halk, hür iradesi ile bu sistemi başa getirmiştir. Fakat, Hitler örneğinde olduğu gibi, hareketin demokrasi karşıtı bir hareket olduğu iktidara gelinene kadar açıklanmamak şartıyla.

Daha önce, diktatörlük anlatılırken de değinildiği üzere Duverger, bu tip diktatörlüklere “*sosyolojik diktatörlükler*” adını vermektedir. Sosyolojik diktatörlükler, toplumdaki yapısal ve inanç bunalımları sonucunda doğmaktaydı. Almanya örneğinde de bu bunalımlar açıkça mevcut bulunmaktaydı. Eğer ki Hitler, iktidara gelirken demokratik yolları değil de, direkt olarak silah zoruyla gerçekleşen bir yol izlemiş olsaydı o zaman bu diktatörlüğün adı “*teknik diktatörlük*” olacaktı.

Sağ topyeküncülük başlığı altında incelenen Almanya, yani Nasyonal Sosyalizmin ve İtalya, yani faşizmin zafer şansı her ne kadar yüksekse, topyeküncü bir diktatörlüğün kurulma şansı da o kadar yüksektir. Bu durumda, baskıcı bir siyasi sistemin kurulma şansı her ülkede eşit düzeyde değildir. Bu şans, anamalcı ekonominin özel ağırlıkta sarsıntılar geçirdiği ülkelerde, yakın geçmişte savaş ve büyük devrim süreçlerinden geçmiş ve genç demokrasilere sahip ülkelerde daha fazladır.

Öyleyse, sosyolojik diktatörlük niteliğinde bir baskıcı sistemin, demokrasinin hüküm sürdüğü bir modelde iktidara gelebilmesi için gerekli olan etkenler şu şekilde toparlanabilir:

1. En önemli etken olarak, baskıcı bir rejimin kurulması planlanan ülke, mutlak surette bir “*savaş*”ta yer almış ve bu savaştan yenik ayrılmış olmalıdır.
2. Savaştan yenik ayrılmasının bir sonucu olarak, darboğaza girmiş ve sürekli krizlerle uğraşan bir ekonominin varlığı mevcut bulunmalıdır.
3. Savaş sonrası ekonomik krizler sebebiyle, yoksulluğa itilmiş geniş küçük burjuva ve köylü sınıfının varlığı da mutlak surette gereklidir. Çünkü bu yığınlar, o zamana dek peşinden koştukları burjuva-demokratik kitle partilerinden kopup, demokrasiye karşı bir yılgınlık ve kızgınlık içinde askeri-milliyetçi akımlar etrafında toplanacaklardır.
4. Yine savaş sonrası ekonomik krizler sebebiyle, kârları tehlikeye düşmüş olan anamalcı bir sınıfın sistemdeki yeri şarttır. Çünkü, Almanya örneğinde olduğu gibi, bu anamalcı sınıf, kârlarındaki açığı kapatılmak amacıyla sömürüyü artırmak ve işçi sınıfının direncini kırmak zorundadır. Fakat bunu demokrasi kuralları içinde gerçekleştiremeyeceğinden dolayı; işçi sınıfını ürkütülmek

amacıyla devlet aygıtını, milislere silah sevketmeye ve işçilere karşı girişilen şiddet eylemlerini cezasız bırakmaya zorlar. En son safhada da, devlet iktidarının baskıcı sisteme devredilmesini sağlar.

1.2. Kıta Avrupası'nda Durum

Kıta Avrupası'nda genel durum I. Dünya Savaşı'nın çıkmasında rol oynayan etkenler ve Almanya'yı darboğaza sokan Versailles Antlaşması bağlamında değerlendirecektir.

1.2.1. Birinci Dünya Savaşı

I. Dünya Savaşı'nın sebep ve sonuçları, Fransız İhtilali ve bir çeyrek yüzyıl süren ihtilal savaşlarının, müteakip yüzyıl içinde meydana getirdiği gelişmelerin devamlı ve tabii bir sonucundan başka bir şey değildir. Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı yeni fikirler, telakkiler ve siyasal ve sosyal müesseseler, devletlere olduğu kadar, milletlerin davranışına da yeni yeni istikametler vermiştir. Denebilir ki; devletlerin kendi sınırları içinde olduğu kadar, devletler arasındaki münasebetler de yeni bir çerçeve içinde seyretmeye başlamıştır. Bu yeni çerçevenin ana unsurlarını şu noktalar üzerinde toplamak mümkündür: Liberalizm hareketleri, sadece devlet sınırları içinde ortaya çıkan bir olay şeklinde kalmayıp, münasebetlerde yeni çatışma konuları meydana getirmiştir. Milliyetçilik hareketleri ise, liberalizmden daha etkili olmuştur. İtalyan milli birliğinin kuruluşu ve bundan daha önemli olmak üzere Alman İmparatorluğu'nun ortaya çıkması, Avrupa dengesine yepyeni bir biçim vermekle kalmayıp, Balkanlar'daki milli duyguları da kamçulamış ve 1870'ten sonra Balkanlar Avrupa diplomasisinin faaliyet gösterdiği başlıca alanlardan birisi olmuştur. 1908-1909 Bosna-Hersek buhranı ve 1912-1913 Balkan savaşlarından sonra, 1914'te I. Dünya Savaşı da infilak ettirici kıvılcımını bu bölgeden almıştır. Nitekim Balkan kaynaşmalarını ve buhranlarını, I. Dünya Savaşı'nın tek sebebi olarak görmek yanlış olur. Modern dünyanın gelişmesinde bir dönüm noktası teşkil eden bu savaşın derin ve geniş sebeplerini görebilmek için, 1815'ten sonraki gelişmelerin yeni unsurlarını saymaya devam etmemiz gerekir. Burada diğer önemli bir unsur da, 1871'den sonraki Alman dış politikasıdır. Bismarck'ın, Alman İmparatorluğu'nu korumak için uyguladığı barış kombinasyonları, sonuçları itibariyle, Avrupa'yı bloklaşmaya ve bloklar arasındaki rekabet ve silahlanma yarışına götürmüştür. Alman dış politikası

Bismarck'ın elinde daha uzun bir süre kalmış olsaydı, olaylar belki başka bir istikamet alabilirdi. Fakat birbirine bağlı faktörler zincirindeki diğer halkaları burada göz önünde tutmak zorunluluğu vardır. Endüstrileşmenin 19. yüzyıl içinde kazanmış olduğu yeni hız ve bunun sonucu olarak gelişen ve genişleyen sömürgecilik, diplomatik münasebetlerin alanını, Avrupa'nın dar sınırlarından çıkararak yeni kıtalara, Afrika ve Uzakdoğu'ya yaydığı gibi, çeşitli kombinasyonlarla bloklaşan büyük devletler arasındaki çatışma alanlarını ve imkânlarını da arttırmıştır. Öyle görünür ki, devletler arasında karışık, kompleks bir örgü haline gelen münasebetlerde ortaya çıkacak herhangi bir buhranın, şu veya bu zamanda bir patlama ile sonuçlanması beklenebilirdi (ARMAOĞLU, 2004: 99-100).

Nitekim beklenen gerçekleşti ve 28 Haziran 1914 günü, Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük François Ferdinand, Saraybosna'da Bosnalı bir öğrencinin attığı kurşunlarla vurulup öldürüldü. Otuz dokuz gün sonra, 6 Ağustos'ta Fransa, İngiltere, Rusya, Sırbistan, Belçika, Almanya ve Avusturya-Macaristan; dört yıldan fazla sürecek ve sekiz milyondan fazla insanın hayatına mâl olacak ve dünyanın altını üstüne getirecek bir savaşa tutuştular.

Toplum ve din yakınlıklarına, uluslararası anlaşma ve dostluk ilişkilerine rağmen büyük Avrupa devletleri bir yanda Fransa, İngiltere, Rusya; öbür yanda Almanya ve Avusturya-Macaristan olmak üzere birbirine düşman iki kesime ayrılmış bulunuyorlardı.

Bu iki kesim arasındaki zıtlık, 1904-1909 yıllarından sonra Fransa ile İngiltere arasındaki anlaşmazlık konularının çoğunluğunu ortadan kaldıran “*Entente Cordiale*”nin yapılmasından, özellikle Rusya'nın güçsüz yanlarını açığa çıkaran Rus-Japon savaşından sonra ciddileşmişti. Almanya, Fas'ta bir karışmada bulunmakla bu anlaşmayı bozacağını, Avusturya-Macaristan da Bosna-Hersek'i kendi topraklarına katmakla Rus etkinliğinin yoluna duracağını ve böylelikle Balkanlarda üstünlüğünü kabullendireceğini umuyordu. Bu çifte güç denemesi başarısızlıkla sonuçlanınca, gözdağı verilen Fransa ile Rusya'ya, Almanların deniz silahlanmasından kaygıya düşen İngiltere'yi hemen yaklaştırmıştı. 1911 yılında Wilhelm II., Fas'ta yeni bir karışıma girişmek ve ardından Fransa ile doğrudan doğruya bir pazarlığa kalkışmakla bir abluka diye kabullendiği bu durumu bozmaya çalışmış fakat bu da iki devlet arasındaki bağları

sıkılaştırmak ve Fransız kamuoyunu tehlikeden haberdar etmekten başka işe yaramamıştı (KAKINÇ, 1967:5-6).

Ertesi yıl ise, Rusya kendini göstermenin yollarını aramış ve bulmuştur da. Balkan Antlaşması'nı desteklemiş; Sırbistan, Romanya ve Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı savaş açmasını kışkırtmıştır. Bu olay, Sırbistan ile Rusya'yı birbirine daha fazla bağladığı gibi Rusya'nın Balkanlardaki faaliyetleri karşısında Avusturya-Macaristan ile Almanya'yı bu devletin karşısına dikilmeye sevk etmiştir (ARMAOĞLU, 2004:101).

Savaş durumuna bir göz atmak gerekecek olursa; kara kuvvetleri bakımından Merkezi Devletler (Almanya ve Avusturya-Macaristan) savaşa daha kuvvetli bir şekilde katıldılar. Her ne kadar Merkezi Devletlerin 150 tümen askerine karşılık, İtilaf Devletlerinin 170 tümeni var idiyse de, kara silahları ve özellikle topçu bakımından Merkezi Devletler çok üstün durumdaydı. Buna karşılık, denizlerde İtilaf Devletleri ve hatta tek başına İngiltere bile çok üstün durumdaydı.

Almanya ve Avusturya'nın iki cepheli savaş yapmaları da İtilaf Devletlerine bir avantaj sağlamaktaydı. Almanya iki cepheli bir savaşı çok daha önceden düşündüğünden, planlarını buna göre hazırlamıştı. Bu planlar 1900 yılında Alman Genelkurmay Başkanı Schlieffen tarafından hazırlanmıştı. Buna göre, Rusya'nın demiryollarının azlığı ve yüzölçümünün genişliği sebebiyle, Rusya'nın seferberliği uzun sürecekti. Bunun için, Almanya ilk önce asıl büyük kuvvetleriyle önce Fransa'ya yüklenecek ve bu devleti 6 haftada yendikten sonra, Rusya'ya dönecek ve onu da yere serecekti. Bu 6 haftalık süre içerisinde Avusturya da Rusya'yı oyalayabiliyordu.

Lakin savaş başladıktan sonra bu planı gerçekleştirmek mümkün olmadı. Zira Fransa ile Rusya da planlarını buna göre hazırlamışlar ve Almanya'nın önce Fransa üzerine yürüyeceğini hesaplamışlardı. Bu sebeple, onların planlarına göre Rusya da 3 hafta içinde seferberliğini tamamlayacaktı.

Alman orduları Belçika'ya girdikten sonra Fransa'ya sarktı. Fransız ordularının yapmak istedikleri bir iki taarruz teşebbüsü sonuç vermeyince, Fransızlar Ağustos sonlarından itibaren çekilmeye başladılar ve Paris'in kuzeyinde bulunan Marne nehri üzerinde kuvvetli bir savunma hattı kurdular. Almanlar bu hattı yarmak ve Paris'e

girmek için 6-9 Eylül arasında üç gün şiddetli taarruzlarda bulundularsa da, Marne cephesini yaramadılar ve taarruzu durdurdular. Schlieffen planı başarısızlığa uğramış oluyordu.

Buna karşılık Almanlar Doğu cephesine ve Ruslara döndüler. Ağustos 1914 sonunda Hindenburg komutasındaki Alman orduları Tannenberg'de ve Eylül sonunda da Mazurya bataklıklarında (Polonya'da) Rusları iki defa ağır yenilgilere uğrattılar.

Avusturya'ya gelince, iyi bir savaş yapamadı. Avusturya orduları ilk önce Belgrad'ı ele geçirdilerse de, bu, Sırpların milli duygularını kamçılacağı için savaşa büyük bir hırsla devam ettiler ve Belgrad'ı tekrar geri aldılar. Avusturyalılar Ruslar karşısında da yenildiler ve Galiçya Rusların eline geçti.

I. Dünya Savaşı sonunda Almanya, çok ağır bir zarara uğramıştı. Doğu cephesinde durumu iyi olmakla beraber, kazanılan zaferler ucuza elde edilmediği gibi, Ruslar da dize getirilememişti. Batı cephesinde ise, durum her iki taraf için de değişmemekle beraber, yıpratma savaşı Alman kuvvetlerini günden güne eritmekteydi. Üstelik 1917 Nisanından itibaren Amerika da karşı tarafta savaşa katılmış, Batı cephesine kuvvet göndermeye başlamıştı.

Bu sebeplerden ötürü Almanya ve de Avusturya 1917 yılı yazında, çeşitli kanallardan, Müttefikler nezdinde barış teşebbüslerinde bulundular. Fakat barış şartları üzerinde anlaşma meydana gelmemesi, bir sonuç elde edilmesini önledi.

Müttefiklere gelince, aynı şey onlar için de bahis konusuydu. Avrupa cephesi onlar için de parlak değildi. Rusya'da Şubat Devrimi'nin çıkması ve 1917 yılı sonundan itibaren Rusya'nın Merkezi Devletlerle barış görüşmelerine girişmesi, Sırbistan'ın yenilmesi, İtalya'nın Caporetto hezimetini, Romanya'nın yenilgisi Müttefikler için de iyi işaretler değildi.

Birleşik Amerika Başkanı Woodrow Wilson, barışın düzenini tespit etmek üzere ortaya atılarak, Kongrede 8 Ocak 1918'de verdiği bir söylevde, ondört madde içeren ve kendi adıyla anılan Wilson İlkeleri'ni¹² açıklamıştı.

¹² Wilson İlkeleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Armaoğlu, Fahir (2004): 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi

Wilson, bu planı, sadece bir Müttefik zaferini göz önünde tutarak değil, ister Müttefik zaferi olsun, ister Merkezi Devletler zaferi olsun ve hatta isterse iki tarafın uzlaşmasına dayanan bir barış olsun, sadece genel bir barışı göz önüne alarak hazırlamıştı. Bunun dışında Wilson'ın önem verdiği bazı esas meseleler vardı. Bunların başında bir milletlerarası bir barış teşkilatının kurulması geliyordu. İkincisi, toprak sınırlarının milliyetler ilkesine göre düzenlenmesiydi. Avrupa barışının bozulmasını Wilson, bu ilkenin uygulanmamasında görüyordu. Nihayet, denizlerin serbestisi, önem verdiği esaslı noktalardan biriydi. Bu ilke, Amerika'nın bütün dünya ile ticaretini yakından ilgilendiriyordu ve Amerika'yı savaşa sürükleyen de Almanya'nın bu ilkeyi ihlal etmesi olmuştu.

Mamafih, barış konferansında barışlar düzenlenirken, Wilson'ın bu ilkelerine çok az önem verilecek ve bu da onun için büyük hayal kırıklığı olacaktır. Avrupa'nın tecrübeli ve haris ihtiyar diplomasisi Yeni Dünya'nın tecrübesiz idealizmine boyun eğmeyecektir

1.2.2. Versailles Antlaşması

Versailles Antlaşması, önemi dolayısıyla ilk hazırlanan barış olmuştur. Antlaşma, 7 Mayıs 1919'da, Dışişleri Bakanı Brockdorff-Rantzau başkanlığındaki Alman delegasyonuna verildi. Brockdorff-Rantzau, "*Bizden, savaşa sebep olmanın yegâne suçlusu bizim olduğumuzun kabulü isteniyor. Kendi ağzımdan böyle bir itirafı yaparsam, yalan söylemiş olurum*" diyerek ve Wilson ilkelerinden medet umarak, barışın birçok noktalarına itiraz etti. Lakin Müttefikler bu itirazı dinlemediler ve barış Almanlara bir ultiatom şeklinde imzalatırıldı (ARMAOĞLU, 2004:146).

Savaşa son verme amacıyla toplanmış olan Versailles Konferansı yalnızca bir tür savaşa son verme değil, aynı zamanda, daha önce Viyana ve Berlin Konferansları'nın yaptığı gibi Avrupa'ya ve Dünya'ya yeniden şekil verme niyeti de taşımaktaydı. Öngörülen, bir daha böyle savaflara yol açmayacak bir ülkeler ve iktidarlar dengesi oluşturabilmektir. Ancak öte yandan Rusya'da Bolşevizm oluşmuştu ve onun etkisiyle halklarda çeşitli beklentiler de ortaya çıkıyordu. Bu yüzden Versailles yalnızca barışı oluşturmak ve kalıcı bir denge kurmakla değil aynı zamanda yayılma eğilimi gösteren Bolşevizm'e set çekme çabasına da girdi. Daha en başından Sovyetler Birliği, Almanya'dan alacağı olmadığını ilan ederek ayrı bir barış yaptı ve aradan çekildi. Ama

buna karşılık İtilaf Devletleri hükümetleri, bütün bir savaş boyunca büyük fedakarlıklara katlanmış ve birçok ölü vermiş olan halklarına bir zafer götürmek de istiyorlardı. Bunun için her şeyden önce savaş suçlusu olarak görülen ülkelerin ağır tazminatlar ödemesinde ısrar ediyorlardı. İleri sürülen tazminat tutarı bir devletin 40-50 yılda bile ödeyemeyeceği korkunç meblağlardı ve bütün indirim girişimlerine karşın gene de çok yüksek olarak kaldı (BABAÖĞLU, 1999:40).

Bauer'ın başkanlığındaki mutedil sosyalistlerden kurulu kabine, bu ultiyatoma cevaben bir nota yayımlayarak, Almanya'nın suçluluğunu itiraf etmesi ve savaş suçlularının Müttefiklere teslim edilmesi gibi şartların metinden çıkarılması kaydıyla Versailles Antlaşması'nı imzalayacağını bildirmiştir. Ancak bu cevap, Müttefikleri tatmin etmemiş ve Antlaşmanın kayıtsız şartsız imzalanması için, ertesi sabah saat 07:00'e kadar mühlet verildiği bildirilmiştir. Cumhurbaşkanı Ebert, sabaha karşı Alman Orduları Başkomutanı Mareşal Hindenburg'u telefonla arayarak bu konuda görüşmek isteğinde bulunmuştur. Hindenburg, Cumhurbaşkanı ile doğrudan doğruya görüşmekten kaçınmış ve bu tarihi karara esas olacak cevabın verilmesini Kurmay Başkanı General Groener'e bırakmıştır. Hindenburg'un sorumluluktan kaçınması üzerine, Cumhurbaşkanı ile görüşen Groener, Alman milletinin kaderini çizen şu tarihi cevabı vermiştir: "*Barış, düşmanın ileri sürdüğü şartlar içinde yapılmalıdır*" (ÖZGÜDEN, 1966: 38-39).

Almanya ile müttefikler arasında barış antlaşması Versailles Sarayı'nın Aynalı Salonu'nda, 28 Haziran 1919'da imzalandı. Almanların "*Diktat*" adını verdikleri 440 maddelik barışın esas noktaları şöyleydi:

1. Sınırlar: Barışın 26 maddelik birinci kısmı, Milletler Cemiyeti Paketi'nin teşkil ediyordu ve Almanya bunu itirazsız kabul ediyordu. Bundan sonraki kısım sınırlara ve toprak düzenlemelerine geçiyordu. Almanya, Belçika'ya; Eupen, Malmedy ve Moresnet'yi; Fransa'ya Alsace ve Lorraine'i veriyordu. Saar bölgesi de Fransa'ya terk ediliyor, lakin 15 yıl sonra burada halkoylaması yapılarak kesin durum tayin edilecekti. Polonya'ya Ponzan ile Batı Prusya veriliyor ve Polonya denize çıkıyordu. Burada Dantzig serbest şehir oluyor ve Milletler Cemiyeti'nin himayesi altına konuyordu. Yukarı Silezya'da halkoylaması

yapılacaktı. 1920'de yapılan halkoylaması sonunda, buranın kuzey kısmı Danimarka'ya, güney kısmı Almanya'ya geçti.

2. Siyasal hükümler: Belçika'nın tarafsızlığı kaldırılıyor ve Almanya da bunu kabul ediyordu. Ren nehrinin doğu ve batı kıyılarında 50 kilometrelik bir şerit dâhilinde Almanya hiçbir askeri tahkimat ve tesisat yapamayacaktı. Yani Ren bölgesi askerlikten tecrit ediliyordu. Bundan başka, Almanya, Avusturya ile birleşmemeyi taahhüt ediyor ve Avusturya, Çekoslovakya ve Polonya'nın bağımsızlığını tanıyordu.
3. Sömürgeler: Almanya bütün denizaşırı topraklarından vazgeçiyordu. Bu sömürgelerde Manda Rejimi adı altında yeni sömürgecilik rejimleri kuruluyordu. Togo ile Kamerun İngiliz-Fransız mandasına, Doğu Alman Afrikası İngiliz ve Ruanda-Urundi Belçika, Güney-Batı Alman Afrikası Güney Afrika Birliği, Marienne, Marshall ve Coroline adaları ile Çin'de Kiaochow Japon, Yeni Gine'nin Almanya'ya ait olan kısmı ile Salomonlar'daki Alman adaları Avustralya mandalarına bırakıldı. Almanya, Müttefiklerin Bulgaristan ve Türkiye'de elde edecekleri hakları şimdiden tanıyordu.
4. Silahsızlanma: Almanya'da mecburi askerlik kaldırılıyordu ve Alman ordusu 100.000 kişiye indiriliyordu. Deniz kuvvetleri çok sınırlandırılıyordu. Almanya denizaltı ve uçak yapamayacaktı. Bütün gemilerini Müttefiklere teslim edecekti.
5. Tamirat Borçları: Almanya'ya tamirat borcu adı altında savaş tazminatı da yükletildi. Bu borcun miktarı sonradan bir Müttefiklerarası Komisyon tarafından tespit edildi ki, bu miktar 1921'de 56 milyar Dolar olarak tespit edilmiş iken, aynı yıl içinde bir süre sonra 33 milyar Dolar'a indirildi. Bu miktar Almanya'nın ödeme kabiliyetinin çok üstündeydi ve Almanya'yı ekonomik yıkıma mahkûm ediyordu.

1.3. İtalya ve Almanya'da Genel Durum

Bu başlık altında, çalışmanın anakonusunu oluşturan İtalya ve Almanya örneklerine ilişkin genel bilgiler sunulmaktadır.

1.3.1. İtalya

Sovyet Rusya'dan sonra I. Dünya Savaşının ortaya çıkardığı yeni rejimlerden biri de İtalya'da “faşizm” olmuştur. Rusya'da Bolşevikler, nasıl savaşın yarattığı iç karışıklık, düzensizlik ve hoşnutsuzluklardan yararlanarak bir hükümet darbesi ile iktidarı ele geçirdilerse, faşizmin İtalya'da iktidarı ele geçirmesinde de İtalya'nın karmakarışık iç durumu başlıca rolü oynamıştır.

İtalya, I. Dünya Savaşı'na büyük ümitlerle katılmıştı. 1915 Londra ve 1917 St. Jean de Maurienne anlaşmaları, Adriyatik ve Doğu Akdeniz'de İtalya'ya geniş ufuklar açmıştı. Müttefiklerinin zaferi ümitleri daha da kuvvetlendirmişti. Fakat, Paris Barış Konferansının ilk günlerinden itibaren İtalya hayal kırıklıklarını, zaferin meyvesi olarak toplamak zorunda kaldı. 1915 Londra Antlaşması'nı Başkan Wilson tanımadı. 1917 St. Jean de Maurienne Antlaşmasını ise Rusya tasdik etmediği için, Müttefikleri yürürlüğe koymadı. 1915 Antlaşması ile kendisine Alman sömürgelerinden pay vaat edildiği halde, sömürgelerin paylaşılmasında İtalya'ya hiçbir şey verilmedi. Savaşın bunca fedakârlıklarının bedeli İtalya milleti için, ümitlerin yıkılması oldu.

Savaş sona erdiği zaman iç durum da karışmıştı. Savaş, ekonomik hayatta sarsıntılar yaratmıştı. Birçok fikir akımları ortaya çıkmış; İtalya'nın liberal demokrasininin yanında, sendikalizm, sosyalizm, komünizm gibi akımlar da belirmişti. Bu akımların etkisi altında, işçiler kaynaşmaya başlamıştı. İşçiler fabrikaların idare ve kârlarına ortak olmak istiyorlardı. Memleketin her tarafına dağılmış ve saklanan beşyüz bin asker kaçağı ise başka bir problemdi. Terhis olan asker ve aydınlar ise maddi ve manevi tatminsizlik içindeydi. Bunlar işsizdi. İç politikada istikrar kalmamıştı. 1919-1922 arasında iki defa seçim yapılmış ve dört hükümet değişmişti. Hükümetlerin otoritesi kalmamıştı.

Bu durum Benito Mussolini liderliğindeki Faşist Partisi'nin işine yaradı. Faşist Partisi 1919 yılında “*Fascio di Combattimento*” olarak kurulmuş ve 1921 Kasımında parti haline gelmişti. Komünizme olduğu kadar liberal demokrasiye de aynı derecede düşman, disiplin yanlısı, koyu milliyetçi bir parti idi. 1919 Kasım seçimlerinde bir milletvekili bile seçtirmeyen Faşistler, 1921 seçimlerinde Parlamento'ya 35 milletvekili sokmakta muvaffak olmuşlardı. Bundan sonra aydınlar, askerler ve halk arasında hızla yayılıp gelişti. İtalyan halkı, memleketin anarşik durumunda faşizmin disiplin ruhuna

sarıldı. Sosyalist akımın da gittikçe kuvvetlenmesi, Kral'ı ve Vatikan'ı da endişeye sevk ediyordu. 1922 Ağustosunda işçilerin genel grevle ekonomiyi felce uğratmaları ve durumun karışması üzerine Faşist Partisi'nin Kara Gömleklileri¹³ Napoli'den Roma'ya bir yürüyüş yaparak hükümet darbesine hazırlanınca, Kral çareyi, yetkiyi Faşist Partisi'ne vermekte buldu. 30 Ekim 1922'de Mussolini, Başbakanlık'a getirildi. Bu, İtalya tarihinde Mussolini ve faşist diktatörlüğün başlangıcıdır. Bu diktatörlük 1943 yılına kadar devam edecektir.

Mussolini'nin ilk işi, kısa bir sürede, muhalefeti ve demokratik müesseseleri ortadan kaldırarak, devleti Faşist Partisi'nde kişileştirmek oldu. Memleketin siyasal düzeni korporatif temsil esasına dayandırıldı.

Faşizmin İtalya'da egemen olmasının önemli etkilerinden biri de, Avrupa'nın birçok ülkesinde, iki savaş arası dönemde, diktatörlük akımlarının kuvvetlenmesi ve bir takım diktatörlüklerin kurulması olmuştur. Bu, savaş sonrası Avrupasının, 19. yüzyılın liberalizmine gösterdiği bir tepki idi. Savaşın kitlelerde yarattığı düzensizlik, anarşi ve istikrarsızlık, disiplin rejimlerinin popüleritesini arttırmıştır.

Faşizmi iktidara getiren sadece iç faktörler değil, belki ondan da etkili olarak dış faktörlerdi. İtalyan halkının uluslararası platformda karşı karşıya bırakıldığı hayal kırıklığı ve tatminsizlik, faşizmin milliyetçi politika ve propagandasına kuvvetli bir destek oldu. Mussolini, Akdeniz'de eski Roma İmparatorluğunu yaratmak istiyordu. Paris Barış Konferansı'nda küçük düşürülen, bir kenara atılan İtalyan halkına, bir milli itibar, bir milli benlik vermeyi vaat ediyordu. İtalya'nın 1881'den beri gerçekleştirmek istediği sömürgecilik emelleri, "*Roma İmparatorluğu'nun yeniden kuruluşu*" adı ile Mussolini'nin elinde bir milli idealizm haline getirildi. Mussolini, Akdeniz'e "*Bizim deniz*" diyordu. Başbakan olduktan birkaç ay sonra 1923 Şubatında İtalyan Senatosu'nda verdiği bir söylevde şöyle diyordu: "*Şunu söylemek cesaretine sahip olmamız gerekir ki, İtalya bir tek denizde ebediyen kapanıp kalmaz. Bu deniz Adriyatik olsa bile Adriyatik'ten başka Akdeniz vardır*" (MUSSOLİNİ, 1998: 118).

Aslında, Mussolini'nin, iktidarının ilk günlerinden itibaren gerçekleştirmeye çalıştığı yayılma ve genişleme politikası, gerçekte 1915 ve 1917 anlaşmaları ile

¹³ I. Dünya Savaşı sırasında ve onu izleyen II. Dünya Savaşı'nın sonlanmasına kadar İtalya'da yarı askeri faşist grup.

İtalya'nın göz koyduğu toprakları hedef tutuyordu. 1936'da Habeşistan'ı ele geçirecektir ki, bu İtalya için yeni bir şey değildi. Fakat ne var ki, Mussolini eski mallara “*Roma İmparatorluğu*” damgasını vurarak piyasaya sürdü. Yıllardan beri düş kırıklıkları yaşamış olan İtalyan halkı için Mussolini'nin bu yeni damgası küçümsenemezdi.

Faşist dış politikanın, yayılcı ve sömürgeci anlayışının bütün Doğu Akdeniz milletleri için rahatsızlık ve huzursuzluk doğurduğu bir gerçektir. Bu huzursuzluğu ilk hisseden de Adriyatik bölgesi ve bu bölgede Yugoslavya oldu. Mussolini ilk önce Fiume meselesini ele aldı. Fiume, 1920 Kasımında İtalya ile Yugoslavya arasında yapılan bir antlaşma ile bir serbest şehir olarak bağımsızlık statüsüne kavuşturulmuştu. Fakat faşistler burada karışıklık çıkarmaktan geri kalmadılar. Bunun için Mussolini de iktidara geçer geçmez bu meseleyi ele aldı ve Yugoslavya üzerinde baskı kurarak, Ocak 1924'te bu devletle yaptığı bir anlaşma ile Fiume'nin İtalya'ya katılmasını sağladı. Yalnız Fiume'nin Baroş limanı Yugoslavya'ya verildi.

İtalya, ikinci olarak Yunanistan'a yöneldi. Yunanistan-Arnavutluk sınırını düzenlemek için kurulmuş bulunan uluslararası komisyondaki İtalyan temsilcisinin Yanya'da 1923 Ağustosunda öldürülmesi üzerine, İtalyan donanması Corfu adasını bombardıman edip, arkasından adayı işgal etti. İtalya Yunanistan'dan 50 milyon Lire tazminat istedi. İtalya'nın bu kuvvet politikası küçük devletlerde korku uyandırır da, Milletler Cemiyeti bu korkuyu gideremedi ve Yunanistan İtalya'nın istediği bu 50 milyon Lire tazminatı vermek zorunda kaldı. Yugoslavya'dan sonra Yunanistan da Adriyatik'te bu yeni kuvvetin ortaya çıkışını endişe ile izliyordu.

Faşist İtalya'nın Yugoslavya ile Yunanistan'ı korkutan daha önemli faaliyeti ise, İtalya'nın Arnavutluk üzerinde günden güne arttırdığı nüfuzu oldu. Doğrusu Mussolini, Arnavutluk konusunda, eski İtalyan hükümetlerinden çok daha başarılı oldu. 1924 yılı sonunda, eski başbakanlardan Ahmet Zogo'nun Arnavutluk'ta iktidarı ele geçirmesi ve 1925 Ocak ayında da Cumhuriyet ilan etmesi, İtalya'nın işini çok kolaylaştırdı. Zogo, kendi diktatörlüğünü korumak için İtalya'ya dayandı. İtalya, Arnavutluğa geniş ekonomik yardım yaptı. 27 Kasım 1926'da İtalya ile Arnavutluk arasında bir Dostluk ve Güvenlik Paktı imzalandı. Mussolini, 1927 Şubatında faşist parlamentosuna bu paktı sunarken, “*Arnavutluğun bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü İtalya'nın Adriyatik'teki*

durumu için bir garantidir” diyordu. Bu anlaşma Yugoslavya tarafından tepki ile karşılandı. Arnavutluğun Yugoslav sınırları içindeki Arnavutlarla ilgilenmesi, bu ilişkilerin düğüm noktası idi. Bu sebeple Yugoslavya, İtalya-Arnavutluk antlaşmasına, 1927 Kasımında Fransa ile imzaladığı bir Dostluk ve İttifak Antlaşması ile cevap verdi. Yugoslavya, antlaşmayı İtalya ile bir savaş hali için imzaladığını açıklamaktan çekinmedi. Bunun üzerine İtalya 22 Kasım 1927’de Arnavutluk ile ikinci Tırana Antlaşmasını imzaladı. 25 yıl için imzalanmış olan bu savunma ittifakı antlaşması ile Arnavutluk tamamen İtalya’nın kontrol ve himayesi altına girmiştir. Cumhurbaşkanı Ahmet Zogo, İtalya’ya dayanarak 1928’de krallığını ilan etmiştir. Bundan sonra artık Arnavutluk için İtalya’nın Belçikası denilmiştir. İtalya’nın Arnavutluk üzerinde kurmuş olduğu bu durum İtalya-Yugoslavya ilişkilerinin düzelmesini engellemiştir.

Faşist İtalya’nın İngiltere ile ilişkileri, 1935’e kadar iyi bir çerçeve içinde süregelmiştir. Fransa’nın, savaş sonrası Avrupasında dengeyi kendi lehine çevirmesi ve bir üstünlük sağlaması İngiltere’yi, İtalya’da bir denge unsuru aramaya götürmüştür. Buna karşılık İtalyan-Fransız ilişkileri on yıla kadar hiç iyi gitmemiştir. İtalya’nın bir deniz kuvveti olarak Akdeniz’de sivrilmesi Fransa’nın hiç hoşuna gitmemiştir. Özellikle İtalya’nın barış antlaşmalarını kurduğu düzene karşı cephe alması bu hoşnutsuzluğun temel sebeplerinden birisidir. Bunun içindir ki, İtalya; Avusturya, Macaristan ve Bulgaristan gibi revizyonist (saptırımcı) devletlerle daima yakın ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Aynı sebeple, Küçük Antant’a (Yugoslavya, Romanya ve Çekoslovakya) da cephe almış ve bunu Fransa’nın tepkici bir bloku olarak görmüştür.

1.3.2. Almanya

Savaşın sonunda Kıta Avrupa’sında Fransa kesin bir üstünlüğe sahip iken, Almanya, mütareke gününden itibaren, iç siyasal ve ekonomik durumu itibariyle, her gün biraz daha çöküntüye doğru gitmekteydi.

1918 Kasım ayının ilk günlerinden itibaren Almanya’nın çeşitli yerlerinde sosyalist ayaklanmalar çıkmıştı. Antlaşmanın imzasından ve Cumhuriyetin ilanından sonra bu ayaklanmalar gittikçe arttı ve Almanya içeride tam bir keşmekeşe uğradı. Rusya’daki Bolşevik rejimin de kışkırtmasıyla komünistler de bu karışıklıklarda etkin bir rol oynuyordu. Bu atmosfer içindedir ki, Karl Liebknecht’in liderliğinde bulunan Alman Sosyal Demokratları, 29 Aralık 1918’de Berlin’de yaptıkları bir kongrede

“*Alman Komünist Partisi*”ni kurdular ve 4 Ocak 1919’da 150.000 işçinin katılımıyla çıkarttıkları bir grevle beraber sosyalist hükümeti devirmek için darbeye teşebbüs ettiler. Bu ayaklanma on gün kadar sürdü ve 13 Ocak’ta hükümet kuvvetleri tarafından bastırıldı. Komünist liderlerden Karl Liebknecht kaçarken ve Rosa Luxemburg¹⁴ da hapishaneye götürülürken öldürüldü. Bu hareket bu şekilde bastırılmakla beraber, solcuların çıkarttığı bu karışıklıklar Nisan ayına kadar devam etti.

Bu arada 19 Ocak 1919’da da Kurucu Meclis seçimleri yapıldı. Bu seçimlerde Sosyalistler, Merkez Partisi ve Demokratlar en çok oy alan partilerdi. Kurucu Meclis, küçük Weimar kasabasında toplanmayı uygun gördü. Yeni Alman anayasası 11 Ağustos 1919’da yayınlandı. Bu anayasa, Bismarck gelenekleri ile 1848 esprisi ve burjuva partileri ile sosyal demokrasi arasında bir uzlaşmaya dayanmaktaydı.

Almanya Weimar Anayasası ile ilk defa demokratik bir düzene kavuştuğu sırada Versailles Antlaşması ortaya çıktı. Versailles, galip devletler tarafından Almanya’ya dayatılmıştı. Bu şekilde Alman demokrasisi, Almanya’nın hezimetini ve Versailles Barışı ile sıkı sıkıya bağlanmıştı. Lakin devletlerin Almanya’ya zorla kabul ettirdikleri bu barış, sağ ve sol, bütün Alman kamuoyunda büyük tepki ile karşılandı. Özellikle Almanya’nın savaştan sorumlu ve suçlu tutulması ve Hindenburg, Ludendorff, Von Tirpitz, Bethmann ve Hollweg gibi 895 önemli kişinin Müttefiklere tesliminin istenmesi bütün Alman milletini ayağa kaldırdı. Bu durum karşısında Müttefikler gerileyerek isteklerini birkaç önemsiz kişiye indirdilerse de; bu, 1920 Mart ayında bazı generallerin bir sağcı hükümet darbesi yapmaları için bir fırsat oldu. Bu darbe bir yıl önceki solcu darbeye cevaptı. Askerlerin hükümet darbesiyle, Dr. Wolfgang Kapp, Berlin’e gelerek hükümeti ele geçirdi. Alman hükümeti Stuttgart’a kaçmak zorunda kaldı. Lakin bu darbe ancak birkaç gün devam edebildi. Halk ve ordu Kapp’ı desteklemediği gibi solcuların kışkırtmasıyla Berlin’de grevler çıktı. Dr. Kapp tutunamayacağını anlayınca kaçtı. Fakat Alman hükümeti de darbeye katılanları cezalandırmaya cesaret edemedi.

Alman demokrasisi bu şekilde sol ve sağdan gelen diktatörlük tehlikeleri içinde çalkalanırken, ekonomik durum da günden güne bir kaosa gitmekteydi. Versailles ile yükletilen amansız tamirat borcu, enflasyonun bir çığ gibi büyümesine sebep oldu. Üretim ve ekonomik hayat felce uğradı. Siyasal çalkantılar da ekonomik hayatı tahrir

¹⁴ Polonya doğumlu Alman Marxist politika teorisyeni, filozof ve devrimci.

ediyordu. 1923 yılı, ekonomik krizin en yüksek noktasını teşkil etti. 1923 Şubatında Berlin’de bir kilo et 3.400 Mark iken, Kasım ayında bu fiyat 280 milyar Mark idi. 1921’de bir Dolar 70 Mark iken, 1923 Kasımında bir Dolar 840 Milyar Mark idi. Vergiler devlet masraflarının ancak %2’sini karşılıyordu. Solcuların kışkırtmasının da etkisiyle memlekette grevler artarken ve halk dükkânları yağma ederken, öte yandan Nasyonal Sosyalist Parti lideri Adolf Hitler, hükümeti “*Soyguncular Hükümeti*” diye adlandırıyor ve “*Diktatörlük istiyoruz*” diye bağıyordu.

Ekonomik durum 1924’ten itibaren yavaş yavaş düzelme işaretlerine kavuştu. Bunda tamirat borçlarının akla yatkın ve mantıklı bir düzene sokulması büyük rol oynadı.

Versailles Antlaşmasına göre Almanya, Müttefik ve Ortak devletlerin sivil halkına ve mallarına yaptığı zararları da ödeyecekti ki, savaş tazminatının adı bu suretle Tamirat Borcu’na çevrilmiş olmaktadır. Tamirat borcunu Müttefikler ve özellikle Fransa, Almanya’yı adamakıllı ezmek için bir vasıta olarak görmüş ve bunun için de borç son derece yüksek tutulmuştu. Bu ise Alman milletinin Fransa’ya olan kızgınlığını şiddetlendirmekten başka bir şeye yaramadı. İki savaş arası devresinde Müttefiklerin hiçbir konferansı yoktur ki, tamirat borçları söz konusu olmasın ve her seferinde de bu borç biraz daha indirilmiş bulunmasın. Gerçekçi olmayan bu borçlar, sonunda, çok az bir ödeme ile sıfıra ulaştı.

Tamirat borçlarını tespit etmek için bir Müttefikler arası komisyon kurulmuştu. Komisyon 1921 Ocak ayında borcun miktarını 56 milyar Dolar olarak tespit etti. Almanya buna itiraz etti ve Komisyon Mayıs ayında borcu 33 milyar Dolara indirdi. Fakat bu da Almanya’nın ödeme kabiliyetinin çok üstündeydi. Buna rağmen Müttefik baskısı karşısında Almanya boyun eğdi ve Ağustos ayında 250 milyon Dolarlık ilk taksiti ödedi. Fakat bu, bundan sonraki üç yıl içinde Almanya’nın para olarak ve tam olarak ödeyeceği son taksiti de teşkil etti. Çünkü bu tarihten itibaren Almanya’da ekonomik kriz ilk hızını almaya başladı. Sermaye sahipleri paralarına el konacağından korkarak paralarını dışarıya kaçırmaya başladılar. Mark kıymetini kaybetmeye başladı.

Bu durum karşısında, 1921 yılı sonunda Almanya, borçlarını ödeyemeyeceğini, kendisine beş yıllık bir tecil süresi tanınmasını istedi. İngiltere, Almanya’dan tamirat borcu alamayacağını gördüğü için, bu isteği uygun karşıladı. Çünkü savaştan önce

Almanya, İngiliz ekonomisi için iyi bir pazardı. Halbuki şimdi böyle değildi. İngiltere, Almanya'nın satın alma gücünün tekrar kurulmasını istiyordu. Fransa ise tamirat borçlarını Almanya'ya muhakkak ödetmek istiyordu. Bu sebeple İngiltere ile Fransa arasında görüş ayrılığı çıktı.

Borçların tecili konusunda yapılan görüşmeler 1922 yılı sonuna kadar sürdü. Fransa bir sonuç alamayınca, Belçika ile birlikte 1923 Ocak ayında Rhur bölgesini işgal etti. Rhur sanayiine de el koyup Almanya'ya borçlarını ödetmek istiyordu. Rhur'un Fransa tarafından işgali, bir yandan İngiliz-Fransız ilişkilerini, bir yandan da Fransız-Alman ilişkilerini gerginleştirdi. Fransa ile Almanya arasında bir savaş havası esiyordu. Rhur'daki Almanlar pasif mukavemete başvurdular. Alman işçileri işlerini terk ettiler. Demiryolu personeli Fransızlardan emir almayı reddettiler. Posta ve telgraf memurları Fransız ve Belçikalıların mektup ve telgraflarını göndermediler. Gönüllü Alman milisleri baltalama hareketlerine giriştiler. İngiltere ve Amerika, Fransa'nın bu hareketini tepki ile karşılamış ve kamuoyu da Almanlardan yana destek vermişti. Fakat bu gelişmeler dolayısıyla, Alman Markı günden güne değerini yitirdi ve Almanya bir çöküntünün eşiğine geldi.

Bu ekonomik krizle birlikte Almanya'nın içinde de siyasal durum tekrar karıştı. Fransızlar Almanların direnişini kırmak için ayrılıkçı hareketleri kışkırttılar. Bunun sonucu olarak Rhur bölgesinde bir Ren Cumhuriyeti kuruldu. Fransa Ruhr'u Almanya'dan ayırmak istiyordu. Saksonya ve Thuringen'de ayrılıkçı komünist hükümetler kuruldu. Bavyera'da 1923 Kasımında Hitler ve Ludendorf liderliğindeki Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi bir hükümet darbesine teşebbüs etti ve birkaç gün için hükümeti ele geçirdi.

Fakat bu karşılıklı sertlik içinde hem Almanya ve hem de Fransa, zorlama ile isteklerini gerçekleştiremeyeceklerini anladılar. 1923 Eylülünde başbakanlığa gelen Gustav Stresemann pasif direnişi durdurdu. Fransa da baskı yoluyla Almanya'ya para ödetemeyeceğini gördü. Öte yandan İngiltere ile Amerika da araya girmişler ve bu meselenin çözümlenmesini istiyorlardı. Her iki devlet de birer komite kurarak Almanya için bir ödeme planı hazırladılar. Sonunda Amerikalı Charles G. Dawes'in ödeme planı, 1924 Ağustosunda Londra'da imzalanan bir protokolle kabul edildi.

Dawes Planı ile Almanya için toplam bir borç tespit edilmemiş, sadece 250 milyon Dolardan başlamak üzere ve artan bir miktarda yıllık taksitler belirtilmişti. Ayrıca, Almanya'ya 200 milyon Dolar borç verilecekti ki, bunun yarısını Amerika üzerine aldı. Nihayet, Dawes Planı'na göre, Rhur da boşaltılacak ve Almanlara geri verilecekti.

Dawes Planı, Almanya'ya bir rahatlık getirdi. Yeni bir para sistemi ile ekonomisini düzeltti. Mark'ın değeri artmaya başladı. Üretim arttı ve Almanya'nın uluslararası ticaret hacmi genişledi.

Dawes Planı dört yıllık bir ödeme sistemi kabul etmişti. Bu sebeple 1929 yılında tamirat borçları meselesi yine ele alındı. Fransız-Alman ilişkileri artık iyi olduğundan meseleye iyi niyetle girildi. Fakat tartışmalar yine çetin oldu. Sonunda, 1930 Ocak ayında, Dawes Planı'nın hazırlanmasında rol oynamış bulunan Owen D. Young'ın hazırladığı Young Planı kabul edildi. Bu plana göre, Almanya yılda 391 milyon Dolar olmak üzere 22 taksit ödeyecekti ki, bunun tutarı 26 milyar Dolar kadar yapıyordu. Fakat bu planı yürütmek mümkün olmadı. 1929-1930 dünya ekonomik bunalımı dolayısıyla Almanya borcunu yine ödeyemeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine Amerika Devlet Başkanı Herbert Hoover'in teklifi üzerine, 1931'de, borçların bir yıl için tecili hususunda Hoover Moratoryumu kabul edildi. Lakin bu tecil de fayda etmedi. Çünkü dünya ekonomik bunalımı bütün memleketleri sarsmıştı. Bu sebeple, 1932 Haziranında Tamirat Komisyonu'nun Lozan'da yaptığı bir toplantıda, Almanya'nın son defa olarak 750 milyon Dolar ödemesine ve borçların üzerine sünger çekilmesine karar verildi. Almanya'nın ödediği tamirat borcunun tutarı bu suretle ancak 5.5 milyar Dolar oluyordu. Tamirat Borçları hikâyesi de bu şekilde kapandı.

II. BÖLÜM

İTALYA: TEORİDEN PRATİĞE

Bu bölümün Teoriden Pratiğe olarak adlandırılmasının sebebi, faşizmin ve faşist devlet anlayışının 1922 tarihi itibariyle ilk olarak İtalya’da ortaya çıkmış olmasıdır. Alt başlıklarda yapılan incelemelerle amaçlanan, İtalyan faşist devletinin siyasal, sosyal ve ekonomik yapısı ile sınıf ilişkilerinin hangi koşullar altında ve nasıl geliştiğini açıklamaya çalışmaktır.

2.1. Devlet, Yetke ve Siyasal Yapı

Faşist devlet, iki dünya savaşı arasında, İtalya’da uygulama alanı bulmuş ve kurucusu Mussolini tarafından “*korporatist devlet*” olarak adlandırılmış bir sistemdir. Faşizmde devlet, egemen ve yetkecidir. Toplumdaki bütün güçlere hükmeden devlet, aynı zamanda onları sıkı bir denetim altında da tutar. Faşizmde devlet; sosyal, siyasal, ahlaki ve ekonomik bütün alanlara ve yapılanmalara müdahale etmeye yetkilidir. Faşizmde değerlerin en kutsalı olarak devlet görülmüş, ancak İtalyan faşizminde amaç olan devlet, Nazizmde kısmen de olsa araç durumunda algılanmıştır.

Devlet, bireylerin oluşturmuş olduğu bir yapı değil, sosyal kuruluşlara dayanan canlı bir organizmadır. Bunu Mussolini şu ifadeleriyle de dile getirmiştir: “*Her şey devlet içinde, devlete karşı hiçbir şey, devlet dışında hiçbir şey*”. Bu ifadede açık olarak her şeyin devlete tabi olduğu görülmektedir. Faşizmin ideologu olan Gentile’nin görüşlerine paralel olarak Mussolini, diğer bir açıklamasında devletin kutsallığını şu şekilde belirtmiştir: “*Faşizm için devlet, yalnız yurttaşların kişisel güvenliği ile ilgilenen bir gece bekçisi değildir... Salt maddi hedeflere indirgenemeyen devlet salt siyasal bir örgüt de değildir. Faşizmin kavradığı haliyle devlet, manevi ve ahlaki bir olgudur*”. Bu anlamda devletin yüceltilip bireyin yok sayıldığı bütün siyasal yapılar yetkeci, topyeküncü ve diktatoryal olarak tanımlanabilir. Böyle bir anlayışın merkez olduğu siyasal yapıda da devlet yetkecidir. Çünkü yurttaşlarını devlete itaat için zorlar. Topyeküncüdür, zira lider ve yurttaşlar arasında eşitlik tasavvur bile edilemez. Bu şekilde kutsallaşmış olan devlet içerisinde birey erimiş ve kaybolmuştur. Sadece canlı organizmanın bir hücresi olarak algılanan birey, kendi başına bir değer değildir. İtalyan

faşizminde birey, var oluşu itibariyle tekil de değildir; o, yaradılışı itibariyle toplumsal olmaya eğilimli sosyal bir varlıktır.

Faşist devlet şu ya da bu sınıfın değil, bütün ulusun devleti olmak iddiasındadır ve toplum içindeki sınıfları ulusal bir uyuşuma kavuşturduğunu ileri sürer. Faşizm, devlet dışında bir hukuk kaynağı kabul etmez. Hukuk kaynağı olarak ancak devlet vardır. Hukuk, devletin buyruğu altındadır.

İtalyan faşizmi, öğretisine uygun bir devlet örgütü kurmaya çalışmıştır. Ancak, faşist rejim, görünüşte 1848 Anayasasının kurduğu sınırlı monarşi düzenini değiştirmemiş, bu Anayasayı yürürlükten kaldırmamıştır. Kral, bakanlar ve senato yine varlıklarını sürdürmektedirler ama bunların uygulamada hiçbir önemi kalmamıştır. Ayrıca, “*Büyük Faşist Meclisi*”, “*Korporasyonlar Ulusal Meclisi*” gibi yeni devlet organları da kurulmuştur.

2.1.1. Faşist Devlette Lider: Duçe

Faşizmin yürürlükten kaldırmadığı 1848 Anayasasına göre, yürütme erki Kral’ın tekelindeydi. Ancak, uygulamadaki durum, Kral’ın ve diğer bütün devlet organlarının yetkilerinin ortadan kalkması ve her konuda yalnız şefin egemen olması sonucunu doğurmuştur. Bu şefin yetkileri; yalnız yürütme alanında değil, yasama alanında da sınırsız denilebilecek bir genişliktedir.

Bu durum, faşist görüşe tümüyle uygundur. Çünkü faşizme göre, 20. yüzyıl “*şefler*” çağıdır. Uluslar, kendi varlıklarının bilincine ancak, bu varlığı temsil eden olağanüstü adamın verdiği coşkunlukla erişmektedirler. Şef, yığınların nabzını duyan, onların belirsiz duygularını açık fikirlerle belirten adamdır. Mussolini, deneylerinin kendisine, yığınların psikolojisine girmek ve belirli bir zamanda ne istediklerini, ne duyduklarını sezme yeteneğini kazandırdığını ileri sürmüştür. Ona göre yönetmek, “*Bütün halkın yüreğinin çarptığını kendi yüreğinde duymak*”tır. Bütün yetkileri elinde toplayan şefin yetkilerini hiçbir organ sınırlayamaz. “*Mussolini her zaman haklıdır*” (HEYWOOD, 1998: 224). Adeta, yarı-tanrı konumuna yerleştirilen şef; radyo, basın, sinema yoluyla her gün her yerde görülür.

Şefin üstün durumu, hukuktan çok uygulamadan doğmuştur. Faşizmin, hukuka çok az saygısı vardır. Şefin yetkileri ile ilgili hukuk metinleri, sadece şefin uygulamadan doğan üstün durumunu desteklemek ve doğrulamak amacıyla yazılmıştır.

Faşist İtalya’da, şefin yetkileriyle ilgili, büyük önem taşıyan iki adet yasa mevcuttur. Bunlardan biri, yürütme organının hukuk kuralları koymasıyla ilgili 31 Ocak 1926 tarihli yasadır. Bu yasaya göre, Kral kararnamesi yolu ile yasa gücünde kararnameler yayınlanabilecektir. Bu yetkinin kullanılması başlıca iki biçimde sınırlandırılmıştır:

1. Kanunun hükümete vekâlet vermiş olması durumunda, bu yetki, verilen vekalet sınırları içinde kullanılabilir.
2. “İvedilik” ve “kesin gereklilik” durumlarında bu yetki parlamentonun siyasal nitelikteki denetlemesi altında kullanılacaktır.

Şefin yetkilerini hukuk kalıbına koyan diğer yasa ise, birinci bakan ve hükümet sekreteri olan hükümet şefinin görev ve yetkileri konusundaki 24 Aralık 1925 tarihli yasadır. Bu yasaya göre, hükümet şefinin isteği olmaksızın hiçbir tasarı iki meclisten hiçbirinin gündemine konulamaz.

Böylece hükümet şefi, parti yoluyla parlamentonun seçiminde egemen olduğu gibi, parlamentonun görüşeceği yasalarda da kesin olarak egemen olmaktadır. Daha önce yürürlüğe giren bu yasayla, hükümet şefi parlamentonun elini kolunu bağlamış durumda iken; yasa-kararname yapma yetkisini veren 1926 tarihli kanunun niçin gerekli görüldüğü pek anlaşılmamaktadır.

Hükümet şefinin, parlamentonun görüşlerine bütünüyle egemen bir durumda iken bir de yasa-kararname yayınlama yetkisini eline alması iki biçimde açıklanabilir:

1. Bu, Mussolini’nin parlamentoyu hafife almasının bir sonucudur. Çünkü Mussolini parlamentonun hiçbir zaman hoşuna gitmediğini beyan etmektedir.
2. Bu durum, tamamen pratik gereksinmelerin bir sonucudur. Parlamento, her ne kadar denetim altında ise de, yavaş işleyen bir kurum olarak görülmüş ve yetkileri elinden alınmıştır.

Yetkileri iyice artan Mussolini, toplumu giderek daha çok denetlemeye ve sindirmeye başlamıştı. Örneğin, öyle yasalar çıkarılmıştı ki, bu yasalara dayanarak “*kuşkulu*” görülen bir kimse anında işinden çıkarılabiliyor ve hapse atılabiliyordu. Bir başka örnek, seçimle işbaşına gelen belediye başkanlarının görevlerinden alınarak yerlerine iktidar tarafından yenilerini atanması ve bütün yerel yönetimlerin yetkilerini azaltılmasıydı (ÖRS, 2008: 500).

2.1.2. Faşist Devletin Partisi

Faşist devletin en temel koşullarından birisi, “*tek partili*” bir yapının oluşturulmasıdır. Tek partili yapı, devlet erkini tamamen ele geçirebilmenin, tüm diğer projeleri, farklı düşünceleri diğer bir ifadeyle muhalefeti bastırabilmenin hatta yok edebilmenin tek yoludur. Yine bu yolla siyasal alan, sosyal, ekonomik, kültürel vb diğer alanları da kapsayan ve onların üstünde yer alan bir konuma yükseltilir. İkinci olarak, “*parti ile devlet bütünleştirilir*”. Tüm devlet görevlerine faşist parti üyeleri atanarak, devletin tüm işlevleri partiye aktararak, parti ideolojisi ile devlet ideolojisi aynılaştırılarak adeta parti, devlet içinde ayrı bir devlet haline getirilip, yasama ve yürütmenin dışında yargı da partinin tekeline alınır. Bireye ve bireyciliğe açıkça karşıt olan faşizm, bireyi kendi başına bir değer olmaktan uzaklaştırarak onu toplumun organik bir parçası haline getirmeye çalışır. Bunu, devlet ile bütünleşmiş parti aracılığıyla, eğitimden güzel sanatlara, edebiyattan eğlence biçimlerine kadar sivil hayatın tüm alanlarına nüfuz ederek, tek tip yaşayan, tek tip eğlenen insanlardan oluşmuş, yaşamın tüm alanları birleştirilmiş “*total*” bir toplum yaratarak gerçekleştirir (ÖRS, 2008: 496-497).

1922’de, Roma Yürüyüşü sonucunda Mussolini’nin iktidar olduğu ana kadar, Faşist Parti genel seçimlerde bir başarı gösterememişti. 1919 genel seçimlerine, henüz parti niteliği kazanmadığı için giremeyen Ulusal Faşist Parti; 1921 genel seçimlerinde ise, 535 sandalyeli parlamentoda 35 milletvekilliği kazanmayı başarmıştı. Aslında, Faşist Parti için önemli olan, serbest seçimlerde halk oyunu kazanmak değil, disiplinli bir örgüt kurarak iktidarı zorla ele geçirmektir.

Parti, iktidara geldikten sonra, faşist doktrinini yavaş yavaş devlet örgütüne egemen kılmıştır. Partinin devlet örgütü ile kaynaştırılması gerek uygulama gerekse de yasalarla gerçekleştirilmiştir.

Ulusal Faşist Partisi, daha ilk mücadele yıllarında disiplinli bir milis örgütü kurmuştu. Hücre örgütünün bir komünist buluşu olması gibi, milis örgütü de bir faşist buluşudur.

Parti gençlik örgütlerinin yöneticileri devletçe tayin edilmiş; gençlerin partiye alınmaları, askere gitmeye benzetilmiştir. Aynı yıl doğmuş olanlar hep birden, aynı günde parti üyesi olmaktadır. 8-14 yaş aralığı Ballila, 14-18 yaş aralığı ise Avanguardia örgütlerine alınırlar; 18-21 yaşta kişiler için kurulan Genç Faşistler örgütünden de geçildikten sonra yemin edilip parti üye kartı kazanılırdı.

Yeminde, Duçe'nin emirlerine soru sorulmaksızın uymaya, gerekirse faşizm uğruna kanını dökeceğine Tanrı ve İtalya adına söz verilirdi. 1922 yılına kadar kişiler, partiye kolayca üye olabiliyorlarken, bu tarihten sonra partiye giriş sıkı denetime bağlanmıştır.

17 Kasım 1932 tarihli Kral Kararnamesi ile yayınlanan parti statüsünün birinci maddesine göre, Ulusal Faşist Partisi, Duçe'nin emrinde ve faşist devletin hizmetinde bir milis örgütü niteliğini kazanmıştır.

Parti statüsüne göre; Ulusal Faşist Partisi, Duçe'nin yüksek yönetimi altında, Büyük Faşist Meclisi'nin verdiği direktiflere uyararak, kendine bağlı kurumlar ve bunların şefleri aracılığıyla çalışır.

Faşistlere göre, Ulusal Faşist Partisi, devlet iktidarının normal örgütü yanında, devleti halk yığınlarına yaklaştırmak, bu yığınların derinliklerine işlemek, onları canlandırmak, ekonomik ve ruhsal hayatlarına daha yakından özen göstermek ve gereksinimlerinin ifadesi olmak amacıyla yönelmiş çeşitli kurumları kapsayan bir örgüttür.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra burjuvazinin sorunu kendi özerk örgütünü yaratmaktı. Başlangıçta Faşist Parti bu görevi üstlenmek istememişti. Ama burjuvazinin diktatörlüğünü kurmak için işçilere karşı giriştiği savaşım ve diktatörlüğünü güçlendirme savaşımı sırasında bu görevi üstlenmiş ve sonuna dek yerine getirmişti (TOGLIATTI, 2000: 56).

Faşist Parti, iktidara gelmeden önceki dönemde, henüz küçük ve orta burjuva yığınlarının damgasını taşıyor, devrimci eğilimli sorunlara değiniyordu. “*Fasci di combattimento*”ların ilk programı henüz tümüyle bir yana itilmemiş, Faşist Parti daha burjuvazinin vurucu gücü durumuna dönüşmemiştir.

Faşist Parti iktidara gelince, kendine ikili bir amaç çizmişti. Birdenbire değil, giderek biçimlenen ilk amaç, İtalyan burjuvazisinin bütün öteki partilerini ve genel olarak bütün siyasi partileri yıkmaktı. Bu amaç başlangıçta ortaya konmadı ama faşist diktatörlüğün gelişmesinin gidişatı içinde, siyasal ve ekonomik zorlukların üstesinden gelme savaşımının seyri içinde biçimlendi.

Faşist Parti, İtalyan burjuvazisinin öteki partileri ile bağlantı kurmaya çalışarak işe başladı. 1921’de, daha iktidara gelmeden, kendisini seçmenlere öteki çeşitli burjuva partilerinin bağlaştığı olarak sundu. 1924 seçimlerinde, iktidara geldikten sonra bile ve seçimlerin faşist denetim altında yapılmış olmasına rağmen; Faşist Parti, seçimlere, salt faşist adaylardan oluşan bir listeye katılmamıştı. Faşist adayların yanı sıra, eski muhafazakârlar, eski liberaller ve Giolitticiler de mevcuttu.

1924 seçimlerinde, üçte-iki oranında ezici bir çoğunluk kazanmıştı. Seçmen oylarının yarısını alanlara milletvekilliklerinin üçte-ikisini veren yeni seçim yasası sayesinde ve İtalyan burjuvazisinin eski liberal ve muhafazakâr partileri ile oluşturulan blok sayesinde bunu başarmıştı.

Fakat öteki siyasal partileri ortadan kaldırma sorunu hemen, yani 1923, 1924 ve 1925 yıllarında ortaya çıktı. Faşist Parti, ilk olarak, yığın tabanı faşizmin başlangıçtaki yığın tabanına benzeyen partilere (Reformist Parti, Halk Partisi, Komünist Parti) saldırdı. Çünkü bu partilerin yığın tabanı, faşizmin başlangıçtaki yığın tabanına benziyordu. Onlar, küçük ve orta burjuva tabakalarına, köylü tabakalarına sesleniyorlardı; faşizmin bir yığın partisi olmak için kendi saflarında yer almalarını istediği aynı tabakalara sesleniyorlardı. Bu yığın tabakalarını kazanmak ve elden kaçırmamak için, yoğun bir siyasal savaşımında anlatımını bulan keskin bir rekabet başlamıştı.

Öteki partileri yıkma programının kapsamı genişlemiş ve sonunda eski siyasal partileri yasa dışı bırakan 1925-1926 tarihli yasalarla, Ulusal Faşist Parti; İtalya’da tek

parti haline gelmiş bulunuyordu (TOGLIATTI: 57-58). Öyle ki, faşizmin anti-liberal ve anti-demokrat özellikleri göz önünde bulundurulduğunda, Faşist Parti'nin tek parti haline getirilme isteği daha iyi anlaşılabilir. Anti-liberaldir, zira bütün özgürlüklere karşıdır. Anti-demokrattır, çünkü bünyesinde kendisinden başka hiçbir siyasal yapıyı barındırmaz (MACİT, 2007: 80).

2.1.3. Faşist Devletin Siyasal Yapısı

Faşist devlet, siyasal bakımdan korporatif temsil sisteminin kabul edildiği bir devlet olarak görülür. “*Korporatif temsil nedir?*” sorusuna karşılık; korporatif temsil, faşist devlette toplumun ve devletin temelini meydana getirdiği kabul edilen çeşitli sosyal kuruluşların ve bunlar tarafından temsil edilen çeşitli çıkarların, devletin siyasal yapısı, siyasal örgütü içinde temsil edilmesidir diyebiliriz.

Faşist devlette, devletin siyasal yapısında bireylerin değil, sosyal kuruluşların ve bu kuruluşlar tarafından temsil olunan ve korunan çıkarların temsil edilmesi gerekmektedir. Çünkü, bilindiği gibi bu devlet sisteminde kişilerin hakları değil ancak görevleri vardır. Kişi, toplumda gerçekleştirdiği fonksiyonun önemine göre değer taşımaktadır. Faşist devlette her hakkın, yetkinin kaynağı bir görev olduğuna göre, devletin siyasal örgütü içinde temsil edilme hakkı da ancak bir fonksiyon karşılığında elde edilebilir. Devletteki önemli fonksiyonların, sosyal kuruluşlar tarafından yerine getirildiği kabul edildiğinden, devletin siyasal örgütü içinde temsil edilme hakkı da bu sosyal kuruluşlara tanınmıştır. Bireylerin ise, ancak bu kuruluşlar aracılığı ile ve bu kuruluşlar içinde yer almaları nedeni ile temsil olunacakları kabul edilmiştir. Kısacası, faşist devlette temsil edilme hakkı bireye değil, sosyal kuruluşlara tanınmıştır. Böylece, korporatif temsil sistemi, faşist devletin dayandığı sosyal temelin siyasal alandaki doğal ve mantıki sonucu olarak ortaya çıkar (GÖZE, 2005: 115).

Korporatif temsilde, çıkarların temsili söz konusudur. Korporatif mecliste, başta korporasyonlar biçiminde örgütlenmiş meslek kuruluşları olmak üzere, toplumda bir fonksiyon yerine getiren, bir hizmet gören bütün teşekküllerin temsil edilmesi gerekmektedir. Korporatif meclisin üyeleri, kendilerini seçen sosyal kuruluşları ve onların çıkarlarını temsil ettiklerinden, temsilciler ile sosyal kuruluşlar arasında emredici vekâletin bulunması ve sosyal kuruluşların, gerektiğinde, temsilcilerin görevine son verebilmeleri de gerekir.

2.1.3.1. Parlamento ve Korporasyonlar Ulusal Meclisi

1922 yılında faşist hareket iktidarı ele geçirdikten sonra, 1848 İtalyan Anayasası'nın siyasal kurumları şeklen korunmuş, fakat bu kurumlara zamanla korporatif devletin gerekli kıldığı yeni kurumlar eklenmiş ve eski kurumlardan bazılarının da kuruluş biçimi değiştirilmiştir. Bunun için başlangıçta, 1848 Anayasasına göre, Kral tarafından tayin edilen ve ömür boyu o görevde kalmaya hak kazananların oluşturdukları senatonun korporatif bir meclis biçimine sokulması düşünülmüş fakat, sonra bundan vazgeçilerek milletvekilleri meclisi 17 Mayıs 1928 tarih ve 1019 sayılı kanunla korporatif meclis haline getirilmiştir (GÖZE, 2005: 117).

“*Siyasi Temsilin Düzeltilmesine Dair Yasa*” adını taşıyan bu yasayla, meclis üyelerinin seçiminde izlenecek yol belirlenmiştir. Milletvekilleri, bu yasaya göre yine halk oyu ile seçilmekte iseler de, gerçekte bu uygulama, demokratik anlamdan çok uzak bir seçim sistemidir. Bu yasaya göre, İtalya'nın bütünü bir tek seçim çevresidir. Milletvekili teklif edebilme yetkisi, yasayla onaylanmış sendika ve konfederasyonlara tanınmıştır. Yasa, bu kurumların her birinin ne oranda aday teklif edeceğini belirtmiştir. Yasayla onaylanmış bu sendika ve konfederasyonlar, seçilecek milletvekili sayısının bir katı tutarında, yani 800 adayı, Büyük Faşist Meclisi'ne teklif ederlerdi (SARICA ve AYBAY, 1965: 53-54).

Konfederasyonların milletvekilliği için aday kotaları şu şekildeydi. Çiftçiler Milli Konfederasyonu: 96, Çiftçilik Memur ve İşçileri Milli Konfederasyonu: 96, Endüstri İşletmecileri Milli Konfederasyonu: 80, Endüstri Memur ve İşçileri Milli Konfederasyonu: 80, Tüccarlar Milli Konfederasyonu: 48, Ticaret Memur ve İşçileri Milli Konfederasyonu: 48, Hava ve Deniz Nakliyatı Memur ve İşçileri Milli Konfederasyonu: 40, Hava ve Deniz Nakliyatçıları Milli Konfederasyonu: 40, Kara ve İç Gemi Seferleri Nakliyatçıları Milli Konfederasyonu: 32, Kara ve İç Gemi Seferleri Memur ve İşçileri Milli Konfederasyonu: 32, Kredi ve Sigortalar Milli Konfederasyonu: 24, Kredi ve Sigorta Memurları Milli Konfederasyonu: 24, Serbest Meslek Sahipleri ve Artistler Milli Konfederasyonu: 160 (MUSSOLINI, 1998: 158).

Halkoyuna sunulacak milletvekili listesini Büyük Faşist Meclisi hazırlar. Meclis, bu listeyi hazırlarken, sendika konfederasyonlarının teklif ettiği isimlere bağlı değildir.

Bu isimler dışında; bilim, askerlik, sanat gibi alanlarda ün yapmış kişilere de milletvekili listesinde yer verebilir.

Büyük Faşist Meclisi, kendisine gelen bu 800 kişilik listeyi, 400 kişiye indirir ve tüm ülke için tek olan bu liste resmi gazetede yayımlanır. Oluşturulan bu listenin seçmen tarafından onaylanması; listeyi “*evet*” ya da “*hayır*” diyerek kabul etmeleri ya da reddetmeleri şeklinde gerçekleştirilir (DURAL, 2001: 52). Kanuna göre hayır diyen seçmenler, evet diyen seçmenlerden fazlaysa, Büyük Faşist Meclisi listeyi ikinci bir kere daha gözden geçirerek tekrar halkoyuna sunar. Bu ikinci seçimden de hayır oyları fazla çıkarsa Büyük Faşist Meclisi üçüncü bir liste hazırlar. Fakat bu üçüncü liste oylamaya sunulmaz ve listede yer alan adaylar doğrudan doğruya milletvekili seçilmiş sayılırlar.

Aday gösterilmeleri bakımından yerlerini tamamen Büyük Faşist Meclisi’ne yani Faşist Partisi’ne borçlu olan milletvekillerinden meydana gelen parlamentonun, uygulamada hükümete herhangi bir güçlük çıkarmayacağı açıktır.

Mussolini, 14 Kasım 1933 tarihli konuşmasında, “*Korporasyonlar Ulusal Meclisi’nin kısa bir süre sonra bugünkü milletvekilleri meclisinin yerini alması mümkündür. Milletvekilleri meclisi hiçbir zaman benim hoşuma gitmedi. Bugünkü şekliyle milletvekili meclisi çağımızın gerçeklerine aykırıdır. Çünkü, çok partili siyasal sistemi öngören bu meclis, bizim yıktığımız bir düzenin halen yaşadığını varsayar. Biz, çok partili siyasal sisteme son verdiğimiz göre bu meclis de artık varlık nedenini kaybetmiştir*” diyerek milletvekilleri meclisine son verileceğini açıklamıştır.

Hükümet başkanının, milletvekilleri meclisinin yerine geçeceğini açıkladığı Korporasyonlar Ulusal Meclisi, korporatif bir meclis niteliğindedir. Bu meclis, Korporasyonlar Bakanlığını kuran 2 Temmuz 1926 tarihli ve 1113 sayılı kararname ile kurulmuş, 14 Temmuz 1927 tarih ve 1347 sayılı kararname ile değiştirilmiş ve 20 Mart 1930 tarih ve 206 sayılı yasa ile son şeklini almıştır (GÖZE, 2005: 118).

Hükümet başkanı bu meclisin de başkanıydı. Korporasyonlar Ulusal Meclisi’nin yüzelli üyesi bulunuyordu. Yüzonbeş üye sendika konfederasyonlarına, yirmibeş üye faşist partisini temsil edecek ve geri kalan on üyelik de uzmanlara tahsis edilmişti. Korporasyonlar Ulusal Meclisi’nin üyeleri şunlardı: Korporasyonlar, İşçileri, Çiftçilik

ve Orman Bakanları, Milli Faşist Partisi Genel Sekreteri ve Genel Sekreterin iki yardımcısı, Milli Faşist Partisi Milli Direktuarı üyelerinden biri, Korporasyonlar Bakanlığı ile Çiftçilik ve Orman Bakanlığı'nın genel müdürleri, Yasa tarafından tanınan sendikal organizasyonların işçi ve işverenler için aynı sayıda temsilcileri, Serbest Meslek Sahipleri ve Artistler Milli Konfederasyonu'nun başkanı, İşten Sonra Milli Kuruluşu ile Sosyal Yardım Milli Kuruluşu başkanları, Harp Malulleri Cemiyeti ile Muharip Milli Cemiyeti başkanları, Korporasyonlar Milli Kurumu'nun başkanı ile on temsilcisi, Genel Hizmetler Kuruluşları'ndan iki temsilci ile on uzman (MUSSOLINI, 1998: 180).

20 Mart 1930 tarihli yasa ile, görev ve yetki alanı hayli genişleyen Meclis'in biri danışma mahiyetinde, diğeri ise düzenleyici nitelikte olmak üzere iki türlü fonksiyonu vardı.

Danışma mahiyetindeki fonksiyonunu, milli üretim ile ilgili herhangi bir sorun çevresinde görüşünü sendikal ve korporatif organizasyonlara ulaştırmak, üretime ve iş düzenine ilişkin yasa ve planlar hazırlamak suretiyle yürütürdü. Buna göre Korporasyonlar Bakanlığı Meclis'in talimatı altında görev almaktaydı (MUSSOLINI, 1998: 182).

2.1.3.2. Büyük Faşist Meclisi

Milletvekillerinin seçiminde üstlendiği rol bir önceki başlıkta anlatılan Büyük Faşist Meclisi; faşizmin tek parti ve devletle kaynaşmış tek parti görüşünün bir ifadesi mahiyetindedir ve 9 Aralık 1928 tarihli yasayla hukuki bir nitelik kazanmıştır (SARICA ve AYBAY, 1965: 55-56).

Üyeleri bakımından tamamen bir parti meclisi olan bu kurum, böylece bir devlet organı durumuna girmiş bulunmaktadır. Bu meclisin başkanı hükümet başkanıdır. Gerekli gördükçe meclisi toplantıya çağırır, gündemi düzenlerdi.

Meclisin sekreteri, faşist partinin sekreteriydi. Üyeler; faşizmin iktidara gelmesine hizmet edenler, Roma yürüyüşünü yöneten önderler ve yüksek memurlardır.

Anayasa niteliği taşıyan bütün konularda; üyelerine dokunulmazlık tanınan bu meclisin oyunun alınması zorunluydu. Ayrıca, kanunun belirttiği durumlarda bu meclis, yasama görevi de yapmaktaydı.

Ekonomik ve sosyal yasalar ile ulusal çıkarı ilgilendiren konularda hükümet başkanının danışma organı niteliğinde olan bu meclisin, Ulusal Faşist Partisi'nin yönetimi ile ilgili birtakım yetkileri de bulunuyordu.

2.1.3.3. Faşist Devlette Propagandanın Rolü

Çağdaş dünyada tamamıyla bir ideoloji aktarım aracı haline dönüşmüş olan propaganda; faşist devlette, Mussolini'nin öncülüğünde üç temel ilkeye vurgu üzerine inşa edilmiştir.

Bunlardan ilki, Roma İmparatorluğu'nun tekrar diriltileceği ve yine eskisi gibi, Batı Medeniyeti'ni yönlendireceği düşüncesidir. Bu düşünce, Roma İmparatorluğu'nun büyük askeri üstünlüğüne bir dönüşü vaat etmekteydi. Geçmişin tekrar canlandırılacağı fikrini Mussolini sık sık kullanmıştır.

İtalyan propagandasının ikinci özelliği, basın üzerindeki güçlü denetim ve Mussolini'nin halka seslenişidir. İtalya'da, özellikle gazeteler aracılığıyla, Mussolini'nin her anlamda enerjik ve zinde olduğu gösteriliyordu. Hatta basın yayın organlarında Mussolini'nin nezle olduğu, üşüttüğü veya midesinin ağrıdığını yazmak bile yasaklanmıştı (AKARCALI, 2003: 142). Bu örnekten de anlaşılacağı gibi Mussolini'nin, basın üzerinde büyük kontrolü söz konusudur. Fakat bu kontrol ve baskı 1930'ların başlarından sonra görece azalmıştır (DE GRAND, 1997: 69). Mussolini, doğası gereği hareketli ve zinde bir insandı ve kendisinin böyle görülmesi hoşuna gitmekteydi. Mussolini, bu hareketliliğini propaganda aracı olarak da kullanmaktaydı. Biçerdöver üzerinde, belden yukarısı çıplak ve vücudu terlemiş bir şekilde verdiği poz, tarihe mâl ediliyor; ülkenin bütün köylerinde, kahvehanelerin, muhtarlıkların ve evlerin duvarlarında bu resim yer alıyordu. Mussolini halka seslenirken aklına değil, duygularına yönelik konuşmanın kendi diktatörlüğü için daha verimli olduğunu biliyordu. Bu nedenle Mussolini, her konuşmasında güven, disiplin, cesaret ve güç kavramlarını kullanıyor ve kalabalığı coşturuyordu. Tamamen duygusal sınırlarla halk, Duçe'yi selamlıyordu. Halkın gönlünü kazanmış olan Mussolini, onlara seslenirken,

“Bütün İtalya bir tezgah, bir fabrika olacaktır. On yıl sonra kimse İtalya’yı tanımayacaktır!” diyor; hem kendisi bunu kesin yapacakmış gibi konuşuyor, hem de halk bunun gerçekleşeceğinden şüphe etmiyormuş gibi görünüyordu.

İtalyan faşist propagandasının son özelliği olarak, iletişim araçlarının kullanılması gösterilebilir. Bu iletişim araçları: Sinema, radyo, sergi, afiş ve broşürdür. Ancak İtalya’da sinema, Almanya’da olduğu kadar etkili kullanılamamıştır. Bunun iki temel nedeni mevcuttu:

1. İtalyan halkının devlet yapımı filmlere pek ilgi duymaması; politik ve ciddi filmlere ilgisizken, lüks hayatı konu edinen yapıtlara daha fazla ilgi göstermesi,
2. Film şirketlerinin, ağırlıklı olarak özel sektörün elinde bulunması.

Her ne kadar sinemanın etkin bir şekilde kullanılamamasına çare olarak millileştirme önerilmişse de, Mussolini bunu reddetmiştir. Aslında sinemanın önemini çok iyi bilen Mussolini, yukarıda anılan iki olumsuz nedeni bertaraf etmek amacıyla “Eğitici Sinema Birliği”ni kurmuş ve faşist hareketle ilgili hükümet yanlısı belgeler hazırlatmıştır. Buna ilaveten, kendi düşünce tarzlarına uygun olmayan filmlerin bazıları, ahlak dışı bulunarak yasaklanmıştır. Bazen ise, olumsuz olacağı düşünülen etkileri azaltmak için, film başlamadan önce faşist iktidarın onayladığı filmler izletilmiştir. Genellikle bu filmlerde de faşist doktrinin temel dayanağı olan güç, savaş, cesaret vb temalar işlenmiştir (AKARCALI, 2003: 145-146).

İtalyan faşizminde sinemaya oranla daha etkili olarak kullanılan propaganda aracı radyo idi. Hem İtalya da hem de Almanya’da “Her evde bir radyo” kampanyası başlatılmış ve radyo olmayan bir ev kalmamasına özellikle dikkat edilmiştir. İki yetkeci rejimin de radyoya büyük önem vermesi; radyonun, merkezi olarak kontrol edilebilir olmasından kaynaklanmaktaydı. Bu nedenle radyolar evlere, salonlara, köylülerin akşamları toplandıkları köy odalarına kadar yerleştirilmiş ve hükümet anonslarının dinlenmesi sağlanmıştır. Yine bu amaçla şehir meydanlarında da hoparlörler yerleştirilmiştir.

İtalyan faşizminde diğer bir propaganda aracı sergidir. Bu sergilerde, Roma Yürüyüşü'nde ölenlerin madalyaları ve kanlı üniformaları sergileniyor ve bununla, insanların zihinsel dünyalarında rejimin canlı tutulması hedefleniyordu.

İtalyan faşizminde sergiye oranla daha geniş kitlelere ulaşmayı kolaylaştırması nedeniyle afişe daha çok önem verilmiştir. Kendisi de bir gazeteci olan Mussolini, kelimelerin gücünü biliyor ve halkı etkisi altına alan sloganlar yaratıyordu: “Çeliği olanın ekmeği de olur”, “Kadın için çocuk doğurmak neyse erkek için de savaş aynı şeydir”, “Yüzyıl koyun gibi yaşamaktansa, bir gün aslan gibi yaşamak daha iyidir”, “Bir dakika cephede olmak, tüm yaşam boyunca barış içinde yaşamaya değer”, “İnan, itaat et, savaş”, “Tarihte hiçbir şey kansasız kazanılmadı”, “Mussolini her zaman haklıdır” (MACİT, 2007: 108).

Binaların dış cepheleri, bu sloganların halka ulaşması açısından etkili bir biçimde kullanılmaktaydı.

Lakin İtalyan faşizminde propaganda; faşizmin, propaganda faaliyetlerinde daha tecrübeli olmasına rağmen, Almanya'da olduğu kadar etkili kullanılamamıştır. Bunun en büyük sebebi olarak, Almanya'da Naziler'in iktidara gelmeleriyle birlikte bir propaganda bakanlığını kurmaları ve bakanlığa, partinin en önemli isimlerinden biri olan Goebbels'i getirecek kadar konuya önem vermelerine rağmen; İtalya'da Propaganda ve Basın Sekreterliği'nin kurulmasının, Goebbels'den etkilenilmesiyle birlikte ancak 1933 yılında gerçekleştirilmesi gösterilebilir (DE GRAND, 1997:69).

2.1.4. Faşist Devlette Birey ve Toplum Anlayışı

Faşist devlet, sosyal bakımdan ele alındığında, toplumun korporatif bir yapıya sahip olduğu ve devleti doğrudan doğruya bireylere değil, fakat sosyal kuruluşlara dayalı bir devlet olduğu görülür. Bu bakımdan faşist devlet “*korporatif devlet*” olarak tanımlanır.

Faşist devlette, toplumun ortaya çıkışı ve bireyin bu konuda oynadığı rol, sosyolojik ve tarihsel gerçeklere dayanılarak açıklanmak istenmektedir. Korporatist devlet, bireyin, toplumun kuruluşundan önce ve toplumun dışında değer ve varlığa sahip olduğu düşüncesini, yani sosyal sözleşme varsayımını reddeder. Faşist hareket,

İtalya'da iktidarı ele geçirip, korporatist devleti kurduktan sonra, bu düşünceyi ele alarak; toplumun, bireylerin iradelerinin eseri olmadığı, toplumun yalnızca bireylerden meydana gelmediği, amacının da bireylerin amaçlarını gerçekleştirmek olmadığını belirtmiş, bu düşüncenin tarihsel gerçeklere uygun olmadığını ileri sürmüştür.

Faşist devlete göre; bireye varlık ve değer kazandıran, onun vicdan ve düşüncelerine biçim ve yön veren, ahlaki ve bilimsel değerler konusunda bilgi sahibi olmasını sağlayan toplumdur. Bireyin hak ve ödevlerinin kaynağı da yine toplumdur.

Faşist devlette toplum, gelişmiş güzel yan yana yaşayan insanların oluşturdukları bir yığın değildir. Toplum; doğal, biyolojik, duygusal, dini, coğrafi, mesleki ve diğer yakınlıkların ve çıkarların yarattığı bağlarla birbirine bağlanmış insanların oluşturdukları çeşitli sosyal kuruluşlardan, birliklerden meydana gelmiştir. İnsan, sosyal kuruluşların ilki ve en eskisi olan aile kuruluşu içinde dünyaya gelir; daha geniş ve daha yaygın olarak çıkarlarını sağlamak, çeşitli maddi ve manevi ihtiyaç ve çıkarlarına cevap vermek üzere daha geniş ve çeşitli amaçlar izleyen sosyal kuruluşlar içinde yer alırlar. Bireyin, maddi ve manevi varlığını dilediği gibi geliştirebilmesi ve amaçlarını gerçekleştirebilmesi, ancak bu kuruluşlar içinde ve diğer bireylerin yardımı ile olur.

Fakat bireylerin oluşturdukları her topluluğa sosyal kuruluş niteliği tanıma imkânımız yoktur. Bir sosyal kuruluşun meydana gelebilmesi için; kişilerin toplum çıkarına, toplum düzenine aykırı olmayan ortak bir amacı gerçekleştirmek için bir araya gelmiş olmaları, bu amaca ulaşmak üzere örgütlenmeleri ve bu amaca hizmet edecek organlar meydana getirmeleri gereklidir.

Faşist devlette “*organik teori*”ye yer verilmiştir. Bu devlet sisteminde, toplumun temeli ve kaynağı olarak bireyler değil, fakat çeşitli ihtiyaçları karşılamak ve çeşitli çıkarları korumak üzere bireyler tarafından meydana getirilen sosyal kuruluşlar ele alınmıştır. Organik teoriye göre, toplum tıpkı insan vücuduna benzer. İnsan vücudunda organların rolü, niteliği, fonksiyonları ve aralarındaki ilişkiler ne ise, sosyal kuruluşların da toplum hayatındaki rolü, niteliği, fonksiyonları ve aralarındaki ilişkiler de odur. Bireyler ise, bu organlar içerisinde, organik birer hücre niteliğindedirler. Buna göre toplum, bir vücut; sosyal kuruluşlar, bu biyolojik bütünü çeşitli fonksiyonlarını yerine getiren organlar ve bireyler de bu organlar içinde erimiş, bu bütünü kaynaşmış organik

hücrelerdir. Böylece, faşist devlette toplum; sosyolojik, tarihsel bir gerçek, organik, biyolojik bir bütün olarak kabul edilmiştir.

2.1.5. Faşist Devlette Birey ve Devlet Anlayışı

Faşist devlette, sosyolojik ve tarihsel bir gerçek, organik bir bütün ve bireylere oranla üstün bir varlık olan toplumun; ancak bir devlet biçimine girdiği, bir devlet örgütü ve düzeni içinde yer aldığı zaman gerçek bir hukuki-siyasal değer olacağı kabul edilmiştir. Topluma, hukuki-siyasal bir bütün olarak varlık ve değer kazandıran devlet örgütüdür. Toplumun hukuki-siyasal ifadesi olan devlet, liberal devlet anlayışının tersine, birey için ve onun hizmetinde bir araç değildir. Devlet, bireyi aşan bir amacın, yani toplumun kendine özgü üstün amacının hizmetindedir (GÖZE, 2005: 93).

Faşist devlette bireyin, liberal devlet anlayışında olduğu gibi soyut bir değeri yoktur. Liberalizm, bireyin çıkarında devleti inkar ederken; faşist devlet bireyin gerçeği olmaktadır (KAKINÇ, 1968: 171). Birey, değerini, devlet içerisinde yerine getirdiği fonksiyonla belirleyecektir. Bir başka ifadeyle, faşist devlet yapısında birey, devlet içerisinde ne kadar kaybolursa, o kadar fonksiyonunu yerine getirmiş olacaktır. Zira faşist devlette birey, hakları değil, görevleri bağlamında ele alınır. Faşist devlet sisteminde birey, devleti meydana getiren asli bir unsur olarak görülmez. Çünkü faşist devlet, bireylerin istekleri dışında, kendiliğinden oluşan organik bir bütündür (MACİT, 2007: 77-78).

Devlet, bireylere değil sosyal kuruluşlara dayanır ve gerçekleştirmek zorunda olduğu, kendine özgü amaçları vardır. Bununla birlikte, devlet içinde bireyin varlığını da inkâr etmeye imkân yoktur. Birey, toplum ve devlet içinde yerine getirdiği fonksiyon ya da fonksiyonlar açısından somut bir biçimde ele alınmış ve devlet içinde yerine getirdiği fonksiyonlara oranla bir değer ve varlık kazandığı kabul edilmiştir. Gerçekten de, hiçbir iş, görev yapmayan, hiçbir toplum hizmetine katılmayan ufak bir grup bir kenara bırakılacak olursa; herkesin bir ya da birkaç sosyal faaliyete katıldığı, bir ya da daha fazla sosyal fonksiyon yerine getirdiği görülmektedir.

Başlı başına bir değer sayılmayan bireyin, yerine getirdiği bu fonksiyonlar nedeni ile devletin hizmetinde bir araç rolünü oynadığı ileri sürülmüştür. Esasen faşist devlette, devletin de, toplumun başka bir ifade ile ulusun amacının gerçekleştirilmesine

hizmet eden bir araçtan başka bir şey olmadığı kabul edilmiştir. Devletin, bireylerin amaçlarını aşan üstün bir amacın hizmetinde bir araç olduğundan, bireylere görevler yükleyebilecek manevi güce sahip olduğu kabul edilmiştir.

Faşist devlette birey ile devlet arasında gerçek organik bir özdeşlik olmadığı; kişi ile devlet arasında hiyerarşik organik bir ilişki bulunduğu ileri sürülmüştür. Bu hiyerarşinin alt basamağını bireyin ve üst basamağını da devletin işgal ettiği ve arada da devletin doğrudan doğruya dayanağı olan çeşitli sosyal kuruluşların yer aldığı kabul edilmiştir. Birey, ulusun hukuken örgütlenmiş biçimi olan devlet tarafından tanınması uygun görülen bazı olanakları kullanmaya yetkili bir kimse olarak kabul edilmiştir. Bireyin, devlete karşı ileri sürebileceği, devlet tarafından korunmasını, gerçekleştirilmesini isteyeceği doğal hakları ve özgürlükleri hiçbir şekilde söz konusu değildir.

Bireyler; ulusun, toplumun, devletin kendine özgü amaçlarını gerçekleştirecek araçlar olduklarına göre, bireylerin refah derecesinin yükselmesi ile onların, devletin amaçlarının gerçekleştirilmesine daha iyi hizmet edeceklerine inanılmıştır. Bu bakımdan, İtalyan İş Şartı'nda faşist devletin bireylerin refah ve mutluluğunu gerçekleştirmeye çalışacağı öngörülmüştür. Başka bir deyişle, toplumun amacının gerçekleştirilmesine ne derecede katkıda bulunuyor ise, devletin de aynı oranda bireyin refah ve mutluluğunu sağlamaya çalışacağı açıklanmıştır.

2.1.6. Faşist Devlette Eşitlik, Özgürlük ve Adalet Anlayışı

Faşist devlette bireyin bir varlık ve değer olarak ele alınmadığı, devlet içinde yerine getirdiği fonksiyonlara oranla varlık ve değer kazandığı bir önceki başlıkta incelenmişti. Bu düşünce, insanların eşitliğinin inkarı anlamına gelmektedir. Liberal bireyci devletin temel ilkelerinden biri olan eşitlik prensibi; faşist devlette reddedilmiş; önemli olanın, insanlar arasındaki hukuki eşitliği değil, tam, mutlak ve fiili eşitliği sağlamak olduğu belirtilmiştir.

Ancak, böyle bir eşitliğin sağlanması hem muhtemel değildir hem de kendi siyasal formunu hiyerarşi üzerine inşa eden anlayışın bunu yerine getirmesi, ideolojik alt yapısı itibarıyla mümkün değildir. Faşist devlette önemli olan, kişilerin eşit ve özgür

olması değil; sosyal kuruluşlarda örgütlenip, bu kuruluşlarda disipline ve otoriteye boyun eğmeleridir (MACİT, 2007: 88).

İnsanlar arasında eşitlik yerine, yapılan fonksiyonlar esas alınarak kurulacak bir hiyerarşinin varlığı kabul edilince, bu fonksiyonların hangi esas, hangi kritere göre bir değer sıralamasına tabi tutulacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Faşist devlette bu konuda, kamu yararı, toplum çıkarı kriter olarak kabul edilmiştir

Her birey, bağlı bulunduğu sosyal kuruluşlar içinde faaliyette bulunmakta, hizmetler görmekte, fonksiyonlar yerine getirmektedir. Fakat, bu hizmetlerin, faaliyet ve fonksiyonların kamu yararını, toplum çıkarını gerçekleştirme konusunda aynı derecede önemli olmadıkları görülür. Bu durumda, bir toplumda görülen çeşitli fonksiyonlar arasında toplum çıkarlarına yararlı olmaları bakımından bir derecelendirme yapma olanağı vardır. Aynı biçimde, kişiler arasında da yaptıkları fonksiyonlar esas alınarak bir hiyerarşi kurulabilir.

Bunun sonucu olarak, faşist devlette adalet; herkese, her sosyal kuruluşa yerine getirmekle yükümlü olduğu fonksiyonu, hizmeti yapabilmesi için gerekli yetkilerin tanınması biçiminde belirir (GÖZE, 2005: 95-96). Bu bakış açısı sonucunda, faşist devlette önemli olan, insanlar arasında eşitliği sağlamak değil, adalet adına eşitsizliği tesis etmektir (GÖZE: 327). Yani adalet, herkesin eşit haklara sahip olması şeklinde belirmeyecek, mevcut olan siyasal yapıda yerine getirdiği fonksiyona göre icra edilecektir (MACİT, 2007: 89).

Faşist devlet sisteminin özgürlük algısı ise, Mussolini'nin ifadesi ile şu şekilde belirmektedir: *“Faşizm tek bir hürriyetin taraftarıdır. Bu da devlet hürriyetidir”* (ŞENEL, 2001: 168). Faşist devlette önemli olan, bireyin özgür olması değil, fakat sosyal kuruluşlar içinde örgütlenmesidir. Bireyin devlete karşı herhangi bir özgürlüğünden bahsedilemez. Özgürlük, bireyin mensubu olduğu sosyal kuruluşların sahip oldukları otonomi, özerklik şeklinde kendini gösterir. Birey önce bu kuruluşların otorite ve disiplinine ve daha üst düzeyde de devletin kurduğu otorite ve disipline tabidir. Faşist devlette bireyin hiçbir şekilde doğal özgürlüklerinden, bu özgürlüklerin devletin yersiz ve haksız müdahalesine karşı koruyabilmesinden söz edilemez.

İtalyan faşist devletinin, toplumdaki tüm güçleri sıkı bir disiplin, baskı altında tuttuğu bir gerçektir. Faşist devletin ahlaki, dini, sosyal, siyasal görevi, sosyal adaleti gerçekleştirme görevi ve ekonomik faaliyetlere müdahale yetkisi vardır. Yani devletin, kişilerin her türlü faaliyetlerine müdahale etme hakkı ve yetkisi, her alanda kendine özgü görüşü ve gerçekleştirmek istediği programı vardır. Hukuk ve adaletin kaynağının devlet olduğu kabul edilmiş; özgürlük de, devletin kendi çıkarlarına uygun gördüğü ölçüde kişilere tanıdığı hareket serbestisi olarak değerlendirilmiştir.

2.2. Sosyal Yapı

Faşist devlet sisteminin uygulandığı ilk örnek olan İtalya'nın sosyal yapısı; kültür ve sanat, din, nüfus, kadın ve aile, ordu, eğitim ve gençlik başlıkları altında incelenecektir.

2.2.1. Kültür ve Sanat

Almanya'nın aksine, İtalya birleşmiş bir kültüre, hatta ortak bir dile bile sahip değildi. Yöresel lehçeler direnmiş ve küçük kasaba ve çevrelerin birleşimleri kolayca yeni yaratılmış İtalya'ya karşı bağlılıkla yer değiştirememişti. En açıkça görüneni, endüstrileşmiş Kuzey ile kırsal ve daha geri kalmış Güney arasında direnen bir düşmanlığın olduğuydu. Kısacası, bir İtalya vardı ama İtalyanlar diye bişey yoktu. Bir milliyetçi olarak Mussolini, milli bilinci oluşturmayı, bir İtalyan milleti yaratmayı diliyordu ve bunu yapmak için kullanacağı araç İtalyan devleti idi (HEYWOOD, 1998: 224).

Güçlü İtalya imajı, kent mimarisinde de yaratılmaya çalışıldı. Özellikle Roma, dünyanın hayran olacağı bir kent haline getirilme amacıyla; büyük, görkemli, üstten bakan bir mimari üslupla yeniden inşa edildi (ORS, 2008: 502).

Faşizm, moderniteye bir tepki değil ama yenilenme ve yeniden aydınlanma olarak karakterize edilir (HEYWOOD, 1998: 223). Bu konuda Mussolini'nin ne olursa olsun fütürizmden vazgeçmemesi de en güzel örneklerden biridir.

İtalyan kontrolündeki radyonun etkisi, ülkenin yoksulluğu ve vericilerin fiyatlarının yüksekliği yüzünden pek etkili olamamıştır. Nitekim Almanya'daki radyo

kayıt sayısı 1939 yılında 12 milyona ulaşmışken, İtalya’da bu sayı 1.2 milyon olarak kalmıştır (DE GRAND, 1997: 70).

1937 yılında kurulan Kültür Bakanlığı, film, gazete ve radyo üzerinde merkezleştirilmiş bir kontrol mekanizması oluşturabilmişken, aynıını edebiyat ve akademik yapılar üzerindeki sansür konusunda uygulayamamıştır. Dolayısıyla 1920 ve 1930’ların başları arasında, Bolşevik iktisatçıların, Amerikan yazarların ve Avrupa radikal yapıtlarının dolaşımı engellenmemiştir (DE GRAND: 70).

Kültür üzerindeki kontrol mekanizması da, İtalya’da farklı kuvvetlerin çatışmasına sebep olmuştur. Kültür Bakanlığı’nın etkisi bazı çevrelerde sınırlı kalmış, 1937’den sonra kurulan Milli Eğitim Bakanlığı’nın etkisi biraz daha hissedilmişti. Yine de, hükümet dışında, Katolik Kilisesi de kendi kültürel ağını kurmuştur. Bu kadar birbirinden bağımsız sesin kültür üzerindeki etkisi, Faşistlerin modernite – gelenek ve Amerikan-Avrupa kültürü ile İtalya arasındaki ilişkiler gibi konularda sürekli bölünmüş olarak kalmasına sebep olmuştur (DE GRAND: 70).

İtalya ve Almanya arasındaki sürgün sayılarına bakılarak Faşist ve Nazi kültürel politikaları arasındaki farklılık anlaşılabilir. Sadece birkaç aydın ve sanatçı İtalya’yı terk etmiş, Enrico Fermi ve Arturo Toscanini ancak 1930’lardan sonra sistem daha baskıcı hale geldiğinde İtalya’yı terk etmişlerdir (DE GRAND: 73). İtalya’yı terk edenler genelde Yahudilerdi. Enrico Fermi, Yahudi olmamasına rağmen, birlikte çalıştığı Yahudilerden yoksun kalınca ülkeyi terk etmiştir (MACCHIOCHI, 1977: 234).

2.2.2. Din

İktidarın ilk yıllarında kiliseyi karşısına alan Mussolini, hem Faşist Parti’ye üye olup hem de kilise cemaati üyeliğini sürdürmeyi yasaklamıştı (DURAL, 2001: 44). Ancak bu sert tutumundan kısa sürede vazgeçen Mussolini, kiliseyle yakınlaşmayı özellikle “*Roma Sorunu*”nu¹⁵ çözerek başarmıştır. 1925 yılında Papalık ile hükümet arasında başlayan çalışmalar, 1929 yılında sonuçlanmış ve 11 Şubat 1929 günü Kral adına Mussolini’nin ve Kilise adına Kardinal Gaspari’nin imzaladıkları “*Laterano Anlaşması*”, Kilise’yi eski haklarına kavuşturmuştur.

¹⁵ Papa’nın İtalya’nın birleştirilmesi ve özgürlük savaşları sırasında Avusturya’dan yana çıkışı ve birleştirmeye karşı koyuşu sonucu yetkilerinin reddedilmesi.

Kiliseyle uzlaşan faşizm, özellikle kadınların ev hayatının içine birer anne olarak hapsedilmeleri, kadınların çalıştırılmaması ve cahil köylü yığınlarının denetlenmesi noktasında kiliseyle ittifakını sürdürmüştür (MACCHIOCHI, 1977: 136).

Mussolini, hiçbir zaman Papa'nın etkisini tamamen yok edememiştir (LUBASZ, 1973: 48). Ayrıca, faşist rejim, yüksek kültürden popüler gelenek ve ahlaka kadar her şeyi etkileyen bir milli kiliseyle de karşı karşıya kalmıştır (DE GRAND, 1997: 55).

Özellikle kişisel yapısı bakımından liberal düşünceye karşı olan ve sosyalist-komünist gelişimi kaygıyla izleyen Papa XI. Pio, faşizmi gerek çıkarları, gerekse düşünce yapısı bakımından kendisine yakın görmüştür (KAKINÇ, 1968: 146).

2.2.3. Nüfus

Mussolini, azgın bir biçimde nüfustan söz etmeye başlamadan önce şu denklemi ortaya koymuştur: “*Sayı, güç demektir = Çocuk yapınız*” (MACCHIOCHI, 1977: 162). Alman Richard Korherr'in *Doğumların azalması, Halkların ölümü* adlı kitabının çevirisine Mussolini yazdığı önsözde şöyle diyordu: “*İrkçi ülkünün temeli nüfus zorunluluğunda yatmaktadır. Beyaz ırkın tamamı, bizim yabancısı olduğumuz bir tempoyla çoğalan başka renkli ırkların altında kalmış oluyor belki de. Karalar ve Sarılar kapıya geldiler mi yoksa?*” (MACCHIOCCI: 164).

Korporatist sistem uygulaması çerçevesinde başlatılan Sosyal Sigortalar Ulusal Fonu'na bağlı sigorta sistemi, korporatist sistemin olumlu yanlarından biri olarak görülür. Ancak, bu politikaların bir sosyal devlet olma anlayışı ile üretilmiş politikalar değil, rejimin güç aracı ve ulusun topraklarını genişletme aracı olarak sağlıklı insan potansiyelini artırma anlayışı ile üretilmiş olduğunu unutmamak gerekir. Nitekim, güçlü bir İtalya için, İtalyan nüfusunun artması gerektiğine inanan rejim, çok sayıda çocuk sahibi olan kadınlara prim verme, buna karşın bekârlardan özel bir vergi alma yoluna giderek, doğum oranını artırma, aynı zamanda da sağlık politikalarıyla da ölüm oranını azaltmayı hedeflemişti (ÖRS, 2008: 502).

Duçe, 1934'ten itibaren nüfus konusunda hayal kırıklıklarına uğramaktaydı. Nüfus artmamakla kalmıyor, azalıyordu da. Doğum oranı 1927'de binde 27.5 olduğu halde, 1934'te binde 23.4'e düşmüştü. Besin tüketimi göstergesine gelince, onda da düşüş vardı. Ne var ki, artık yalnızca İmparatorluğu düşünen Mussolini, doğumlardaki

azalmayı geçiştirmek için, İtalyanlara çocuk yapmaları için yalvarmaktaydı. 1934'teki devrimci söylevinde de “*Eğer sayıca azalırsak, İmparatorluğu kuramıyor, bir sömürge oluyoruz demektir*” diye halkı uyarmaktaydı (MACCHIOCCHI, 1977: 162).

2.2.4. Kadın ve Aile

Mussolini'nin nüfusta çoğalma isteği; kadına bakış açısının, sürekli, kadının doğurganlığı ve annelik görevi kısmında kalmasına sebep olmuştur (DURAL, 2001: 45).

Kadınları işgücünden uzaklaştırma politikası çiftçi, beyaz yakalı ve mavi yakalı işçiler için farklı şekillerde yaşanıyordu. Kadınların çoğunun geleneksel olarak tarımda çalıştığı İtalya'da daha çok endüstri sektöründeki kadın işgücü konusunda bazı kısıtlamalar yapılmıştır. Erkeklerin ekmeğiyle oynadıkları düşünölen kadınların istihdamını zorlaştırmak için, erkeklerin maaşlarında kesintilere gitmiş ve işverenlerin kadınlara gebelik ücreti ödemelerini zorunlu kılmıştır. Böylece kadın işgücünün daha pahalı ve daha az tercih edilir olması sağlanmıştı (DE GRAND, 1997: 60).

Yarı yarıya ücret ödenen ve son sınıra dek sömürölen kadın proleterya evine, ocağının başına dönmedi. Hitler gibi, kapitalizmin ve büyük toprak sahiplerinin sağ kolu olarak davranan, ama düşük ücretli bir el emeğinden de vazgeçemeyen Mussolini'nin koyduğu değerler, ölçüler içinde, fabrikalardaki ve tarlalardaki kadın işinden çekilmedi. Mussolini'nin görkemli ve boş söylemlerinin arkasında, kadınlar, bir kıtlık ücreti karşılığında, güçlerini çok ucuza satarak, evlerinden fabrikalara, tarlalara sürökleniyorlardı (MACCHIOCCHI, 1977: 157).

Profesyonel mesleklerdeki kadın istihdamı üzerindeki kısıtlamalar daha da keskin olmuştur. 1920'lerin faşist yasası, kadınları tarih, felsefe ve klasik dilleri öğrenmekten men ediyordu (DE GRAND, 1997: 60).

Haziran 1923'te Meclis'e sunulan hükümet yasa tasarısına göre, her çeşit proleter ve yoksul kadın oy verme hakkından yoksun bırakılıyordu. Küçük burjuva kadınlara, kişisel bir serveti, bir diploması olan, vergisini kendi ödeyen kadınlara, kadın öğretmenlere, mülk sahibi dükkan sahibi olan kadınlara, tüccar kadınlara ve elbet savaşta oğlunu, kocasını yitirmiş Madalyalı anne ve dullara oy verme hakkı tanınmıştır (MACCHIOCCHI, 1977: 133).

İtalyanlar, şiddetli yaptırımlara, bekârlara uygulanan ek vergilere, özel primlere karşın, yine de fazla evlenmiyorlardı. Doğum oranı da, Mussolini'nin nüfus tutkusuna oranla gösterişsiz bir düzeyde kalmıştı (MACCHIOCHI: 167).

Nazi Almanya'sında boşanma mümkünken, Katolik İtalya'da bu kesinlikle yasaktı. Burdan görüldüğü üzere, faşist rejim altında, Mussolini'nin ve kurduğu düzenin etkileri dışında başka güçler de sosyal yapı üzerinde son derece etkili olabiliyordu.

2.2.5. Ordu

Milliyetçilik, erkekler arası dostluk ve anti-sosyalist aktivizm, İtalyan eski askerlerinin faşist harekete katılmalarında önemli rol oynamıştır (DE GRAND, 1997: 13). Ayrıca, Nazizmdeki aktif rolünün tam tersine de olsa, İtalya'da ordu, düzeni sağlamak, asker yetiştirmek, vb gibi belli başlı görevlerini yürütebiliyordu. Bu yönüyle ordu, faşist rejim altında bağımsız bir statüyü garantilemişti (DE GRAND: 38).

İktidara gelişinden itibaren ilk on yıl için İtalyan ordusu Mussolini için önemli fakat hayati değildi (DE GRAND: 39). Ancak Etiyopya'ya açılan savaş ve 1930'ların sonlarına doğru aktif Nazi savaş politikası dahilinde Avrupa'da kızıpın dönemde orduya muhtaç olmuştur.

Mussolini, Ordu'yu politikaya sokmayı zararlı buluyordu. Mussolini'ye göre subaylar yalnız kendi görevleriyle meşgul olmalıydılar. Ordu politik akımlara sürüklenmemeliydi. Henüz Ordu'nun komuta heyeti faşistleştirilememiştir. Ancak Ordu ile Milli Emniyet Gönüllü Milisleri arasında hissedilir bir anlaşmazlık vardı (MUSSOLINI, 1998: 132).

2.2.6. Eğitim

Topluma, kültürel nüfuzu gösteren bir başka ilginç gelişme, devletin "*milli eğitim*"in içeriğini tamamen değiştiren uygulamalarda bulunmasıydı. Küçük yaştan itibaren çocuklar devletin denetimi altına alınıyor, yavrukurt kamplarına gönderiliyor, belli bir yaştan itibaren kızlar "*İtalya Kızları*" örgütüne, erkek çocuklar ise "*Balilla*" adı verilen örgütlere katılıyordu. Erkek çocuklara üniforma giydiriliyor, silah taşıtırılıyor ve daha sonra da "*Öncüler*" adı verilen örgütlere üye yapılarak gelecekte faşist milis ve

partiye üye olmaları sağlanıyordu. Okullarda öğretmenlerin “*Faşist Üniforma*” ile ders vermeleri zorunlu hale getirilmişti (ÖRS, 2008: 502).

Faşizm; gençleri, üniversite eğitiminden çok teknik eğitime yönlendirmeye çalışmaktaydı. Bunun sebebi de hem anti-entellektüelci yapısından hem de yüksek öğretim sayesinde kazanılacak statü değişikliklerine muhafazakar anlayışlarından dolayı karşı olmalarından kaynaklanıyordu (DE GRAND, 1997: 68).

2.2.7. Gençlik

Faşizm, her şeyde yeni olmak iddiasındaydı. Oysa sert reformlar, ihtiyar kafalarda ve sabitleşmiş görüşlerle yürütülemezdi. Madem ki faşist doktrin, hayatı sürekli bir aksiyondan ibaret sayıyordu. Öyle ise bu aksiyonun en etkili unsurları, genç kafaların işbaşında olması gerekirdi (MUSSOLINI, 1998:185).

Faşizm ve Nazizmin, gençlik üzerinde durmaları, dinamizm, hareket ve sağlıklı bir toplum yaratma ilkeleri, gençleri spor, judo, jimnastik, izcilik ve festivallerle meşgul ederek enerjilerine, akacak bir kanal açmaları, sebepsiz değildir. Geçit resimleri, yürüyüşler, kırlarda ve kamplarda yakılan ateşler, oyun ve koro topluluklarının ortaya koyduğu temsiller, konserler, gençliğin bu katılma ve yaratıcı faaliyette bulunma ihtiyaçlarını topyekün partilerin çok iyi anlamalarından ileri gelmektedir. Demokratik sistemin gençlikteki bu potansiyeli, faydalı ve yaratıcı hedeflere doğru yöneltmede gösterdiği başarısızlık, bu fonksiyonların daha da çarpık ve bozuk bir biçimde topyekün akımların eline geçmesine neden olmaktadır (YALÇIN, 2004: 21).

Liderleri Mussolini de o zamanın şartlarına göre başbakan olmak için çok gençti. Başbakan olduğunda henüz otuz dokuz yaşındaydı.

Hem Faşist hem de Nazi rejiminin yeni nesiller yaratmaktaki çabası iki kanal üzerinden yürütülmüştür: Kitlesele gençlik organizasyonları ile erkek ve kız çocuklarını rejimin ilkelerine yönlendirmek ve üniversite öğrencileri için daha özel seçkin bir eğitim hazırlamak (DE GRAND, 1997: 64).

Faşistlerin genç nüfusu daha sistematik bir şekilde organize etmesi *Opera Nazionale Balilla* altında gerçekleşmiştir. 8 – 14 yaşları arasındaki erkekler Balilla'ya üye oluyorlar hemen arkasından 15 – 18 yaş grubu aralığında da Avanguardisti'ye

geçiyorlardı. Kızlar ise 8 – 12 yaşları arasında Piccole Italiane'ye, 13 – 18 yaşları arasında da Giovani Italiane'ye üye oluyorlardı. Üniversite öğrencileri Üniversiteli Faşist Grubu'na, üniversite okumayanlar da Savaşçı Faşist Gençler organizasyonlarına katılmaktaydılar.

2.3. Ekonomik Yapı

Sosyalizm, üretim araçlarının direkt devlet işlemleri aracılığıyla, toplumun ekonomik süreçleri üzerinde topyekün bir kontrol peşinde koşarken; faşizm, bunu dolaylı olarak önemsiz kişisel mal sahiplerinin baskısıyla istemektedir. Sosyalizm, mülkiyeti açık bir şekilde millileştirirken, faşizm bunu kapalı olarak yapmakta, mal sahiplerinin kendi mülklerini milli çıkar – otokratik otoritenin anladığı şekilde – için kullanmalarını rica etmektedir. Sosyalizm, tüm pazar ilişkilerini kesin olarak lağvederken, faşizm tüm ekonomik aktiviteleri planlarken pazar ilişkilerinin görünümünü aynen bırakmıştır. Sosyalizm para ve fiyatları lağvederken, faşizm parasal sistemi kontrol altına almış ve tüm fiyat ve ücretleri politik olarak belirlemiştir. Tüm bunları yaparken, faşizm pazar piyasasının doğasını değiştirmiştir. Girişimcilik ortadan kaldırılmıştır. Devlet bakanları, tüketiciler adına, neyin hangi koşullar altında üretileceğine karar vermişlerdir.

Faşizmin ekonomik düzeni sözde, ülkenin gelişimini amaçlamaktaydı (LUBASZ, 1973: 103). Tüm tarımsal ve endüstriyel ekonomi, siyasi liderlik tarafından belirlenen amaçlara bağlanmıştır (DE GRAND, 1997: 40).

“Devletin sizin için ne yapacağını değil, sizin devlet için ne yapabileceğinizi sorun” ifadesi faşizmin ekonomik felsefesinin yerinde bir tasviridir (DI LORENZO, 2004: 78).

Faşizmin ekonomi politikası, 1921 yılında başlayıp üretimi arttırmak, mülk sahibi sınıflarla gündelikçi sınıflar arasındaki gelir dağılımı konusunda, savaş sonrasında bozulmuş oranını yeniden düzenlemek eğilimine önem veriyordu (KAKINÇ, 1968: 130).

Faşist rejim boyunca İtalya’da ekonomik gelişmeleri Guichonnet üç döneme ayırmaktadır: Liberal dönem, korporatist dönem ve 1929 Bunalımı sonrası dönem. Hemen savaşın ertesine gelen liberal dönemde, hem tarım hem de sanayi alanlarında kısa sürede toparlanma sağlandı. Ancak, maliye alanında ciddi sorunlar mevcuttu. Mussolini, iş çevrelerini yatıştırmak için liberal bir politika izlemeyi tercih etti ve kapitalist girişimi destekledi (ÖRS, 2008: 501).

1922 yılından 1925 yılına kadar Mussolini rejimi, liberal Maliye Bakanı Alberto De Stefani tarafından yürütülen *laissez faire* ekonomi politikasını izledi. De Stefani, vergileri, regülasyonları ve ticari kısıtlamaları azalttı ve böylece işletmelerin birbirleriyle rekabet etmesine fırsat verdi. Fakat onun korumacılığa ve işletmelere verilen sübvansiyonlara karşı duruşu, kimi sanayi liderlerini rahatsız etti ve De Stefani sonunda istifa etmeye zorlandı (RICHMAN, 2004: 33).

Ve Mussolini iktidardaki yerini sağlamlaştırdığı gibi, ekonomiyi hükümetin tam denetiminin altına sokacak bir döneme geçildi. Bu dönemi de Guichonnet’in de belirttiği gibi korporatist dönem olarak adlandırıyoruz.

1929’dan başlamak üzere, savaştan zaferle çıkma beklentileri sırasında, İtalyan hükümeti, ekonomiyi otarşiye ve iktisadi bakımdan kendi kendine yeter konuma sokan korumacı önlemleri, uygulamaları yürürlüğe koydu. Bunların arasında sadece İtalyan ürünlerinin alınmasını emretmek, ithalatta mevcut olan tarifeleri arttırmak, tarımda belirli mahsüllerin kullanılmasını emretmek, çiftlikleri ayırmak ve hakimiyetini sağlamlaştırmak için kamulaştırma yapmak gibi önlemler ve uygulamalar bulunmaktaydı (RICHMAN: 34).

2.3.1. Tarım

İtalya’da, faşist tarımsal tedbirlerden başlıca faydalanan kişiler, büyük toprak sahipleri ve dinamik Kuzeyin tarım-ticareti idi (DE GRAND, 1997: 46).

Tarım işlerinde çalışan erkek işçilerin gündelikleri, 1922 – 1923 yıllarında bir düşüş göstererek hemen hemen 1920’deki düzeye indikten sonra, 1925’de biraz düzeldi (KAKINÇ, 1968: 129).

Tarım sektörü, sanayi ve hizmet sektörlerine göre hızla itibar kaybediyordu. Zira, rejim müdahale etmeseydi belki de bu itibar kaybetme süreci daha yavaş işleyecekti (DE GRAND, 1997: 46).

2.3.2. Sanayi

Savaş sonrası İtalyası'nın liberal döneminde sanayi diğer tüm sektörler gibi kazanç sağlamıştı. Fakat bu durum, korporatif sistemin getirilmesiyle değişmiştir. İşçi sendikası gücünün ortadan kaldırılmasıyla endüstriyel özerkliğe tek tehdit, devlet bürokrasisinin içerisinde yeni kurulmuş korporatif sistemden gelmekteydi (DE GRAND, 1997: 42).

Sistem ve endüstriyel sektör arasındaki uzun süren tartışmalar sonucunda, büyük şirketler birtakım uygun yasama ve idari yönetim kazanmış ve nihayetinde endüstri sektörünü şart koşulmuş kartelleşme ile organize etme hakkını da edinmişti. Mussolini hükümeti, ölçsüz savaş kârlarının soruşturmasını sona erdirdi ve tüm stok ve bonoların kaydına şart koşan çabasını da bıraktı. Sonra, 1920'lerin sonunda rejim zorunlu maaş ve fiyat kesintileri tedbirine kalkıştı. Tüketici bazlı endüstri özellikle Liret'in 1926'daki değer kaybından ağır yara aldı, ağır sanayi ise bundan faydalandı (DE GRAND: 41).

Endüstri işçilerinin gündelikleri, 1921 yılındaki gibi belirli bir şekilde düştü; bu düşüş, 1923 yılı boyunca daha belirginleşti, kendini daha da duyurdu (KAKINÇ, 1968: 129).

2.3.3. Korporatizm

Korporasyonlar, Mussolini'nin emriyle kurulur ve ekonomik düzenin tek elden yönetilmesini gerçekleştirmeye çalışıldılar. Bütün İtalya, yirmi iki iş kolunda korporasyona ayrılmış ve her iş kolu için, işveren ve işçilerden kurulu iki sendika federasyonu mevcut bulunmaktadır. Bu iki sendika federasyonu bir korporasyon doğurur ve bu biçimde tüm İtalya'da yirmi iki korporasyon faaliyet gösterir (KAKINÇ, 1968: 153). Tüm bu korporasyonların üstünde de Ulusal Korporasyonlar Konseyi bulunmaktaydı. Bu konsey, faşist ideoloji içerisinde çok önemli bir yere sahip olsa da, ekonomiye yön vermek adına çok az şey yapmıştır. Asıl kararları daha çok, çıkar

grupları arasında aracılık eden Sanayinin Yeniden Yapılandırılması Enstitüsü gibi devlet kuruluşları almıştır (RICHMAN, 2004: 34).

Çalışma alanında, devlet ile kişi arasındaki ilişki; olağan görev – ödev ilişkisinin dışında değildir. Anamalcı krizin yarattığı dengesizlik, ekonomik bir programın ve planlamanın gerekliliğini ortaya koymuştur. Bunu gerçekleştiren de korporasyonlar düzenidir (KAKINÇ, 1968: 154).

Mussolini tarafından uygulandığı ve pek çok aydın tarafından takdis edildiği biçimiyle, “*korporatizm*” adı verilen sistemin birkaç temel unsuru vardır:

1. *Devlet, bireyden önce gelir:* Ulus ve çoğu zaman ırkı, bireyin yukarısına yükselten ve merkezileşmiş otokratik devleti savunan bir siyasal rejim (felsefe veya hareket olarak),
2. *Planlanmış endüstriyel ahenk:* Devletin, ekonomiye müdahalelerinin kendi hatırı için yapılmaması gerektiği, fakat bir çeşit merkezi planlama heyeti tarafından koordine edilmesi gerektiği,
3. *Devlet – iş alemi ortaklıkları:* Mülkiyet ve işletme sahipliğine izin verilmesi, fakat gerçekte bunların bir “*iş alemi – devlet*” ortaklıkları yoluyla devlet tarafından kontrol edilmesi ve böyle bir ortaklıkta devletin daima kıdemli ya da hükmeden ortak olması,
4. *Merkantalizm ve korumacılık:* Gerekli görüldüğünde devletin özel teşebbüsün yükünü azaltması fakat yine gerektiğinde, devletin, tüm kayıpların yükünü özel teşebbüse yıkması (DI LORENZO, 2004: 75-77).

Faşist devlet, özel girişime yapılacak müdahalelerin ekonomik hayata bir yarar getirmeyeceği görüşündedir. Bu bakımdan üretim faaliyetlerini devlet organize edemez. Bu durumu göz önüne alan faşizm, üretici kuvvetleri örgütlenirerek, kendisine bağladığı korporasyonlar aracılığıyla üretimi düzenleme ve iyileştirme biçiminde müdahaleye başvurur (MUSSOLINI, 1998: 177).

2.3.4. Sendikacılık

İtalyan iş hayatını yeni bir sisteme kavuşturan 3 Nisan 1926 yasası, işçi ve işveren topluluklarının ayrı kuruluşlarda toplanmasını öngörmektedir. Ancak bu ayırma

işlemi, milletin bütün çalışan topluluklarını, yani bütün üretim elemanlarını profesyonel kuruluşlarda kadrolandırmaya yetmez. Çünkü bazı üretim elemanları işçi ya da işveren topluluğuna dahil edilemeyecektir. Gerçekten küçük tüccarlar, dükkan sahipleri, küçük işletme ve arazi sahipleri, doktor, avukat, mühendis, ressam, müzisyen gibi serbest meslek sahipleri ve bunların yanında hizmet görenler, işçi ya da işverenlerin temsil ettikleri üretim kategorilerinin dışındadırlar. Yine korporatifler de iş anlaşmazlıklarına sahne olmayacaklarından sendikal organizasyon anlayışına girmezler.

Herhangi bir kurumda, maaş ya da ücret karşılığı çalışanlar muhakkak tek bir sendikada toplanamazlar. Yasa, fakir ve kol işçilerini birbirinden ayırır (MUSSOLINI, 1998:153).

2.4. Sınıf İlişkileri

Faşizm, milleti, sınıflardan kurulu ve sınıf çıkarlarının durmaksızın çatıştığı bir varlık biçiminde algılayan Marxizm'e cephe almaktadır (İNAC ve ERDOĞAN, 2004: 67). Mussolini'nin ifadesiyle "*İşçi ve işveren birbirine düşman iki topluluk olamaz, onların çıkarları özel çıkarlar değildir. Bunlar milletin yüksek çıkarlarını karakterize eden üretimin genel çıkarlarıdır*" (MUSSOLINI, 1998: 138).

Faşizm, tarihin akışını sınıf çatışması içine hapseden ve sınıfların, devletin ahlaki gerçekliği ve bir ekonomi içindeki birliğini görmezden gelen sosyalizme karşıdır (LUBASZ, 1973: 37). Faşizmin sınıf anlayışı, ekonomik olmaktan çok siyasal olmuştur. Bu bağlamda faşist sistemdeki hiyerarşi üç kısımdan oluşmaktaydı. Öncelikle, ulu ve ileri görüşlü ve rakipsiz yetke sahibi bir lider vardır. İkinci olarak, yalnızca erkeklerden oluşan ve kahramanlığı, vizyonu ve kendini feda etme kapasitesiyle üstün bir elit vardır. Üçüncü olarak, rehberlik ve yönetim arayan ve kaderleri gereği kayıtsız şartsız itaat eden bir kitle vardır (HEYWOOD, 1998: 220).

Tüm bu anlayışa rağmen faşizm, karşı çıktığı sınıf ayrılıklarının üstesinden gelememiş ve faşist sistem altında farklı sınıfların farklı deneyimleri olmuştur.

2.4.1. İşçi Sınıfı

İşçiler faşist aygıtlarda çok eksik temsil edilmişlerdir. 1922 yılında Ulusal Korporasyonlar Konfederasyonu 700.000 üyeye sahipti. Üyelerin çoğu zorla kaydedilen

işçilerden oluşmaktaydı (POULANTZAS, 1980: 228). Sendikalar ve partilere katılım düşük düzeydedir. Düşük düzeyde de olsa katılımı sağlayan etken, faşizmin söylemleridir. Faşizmle işçiler arasındaki ilişkilerde, üretimin emekçiler tarafından yönetimi ve denetimi, tekellerin gücü, sömürgeci sermaye gibi konuların faşizm tarafından sosyalist bir yaklaşımla işlenmesi etkili olmuştur (MACCHIOCHI, 1997: 80).

Faşist rejim, sendikalaşma olanağı tanımış olsa da, sendikaların işverenin önerdiği ücreti kabul etmemesi, sosyalist ülkelerdeki gibi devlete başkaldırı olarak kabul edilmişti (ŞAYLAN, 1981: 121). Bunun yanında işçi sınıfının elinde olabilecek en önemli kozlardan biri olan grev de yasaklanmıştı. Faşizmin sendika siyaseti, Konfederasyon'un ve bütün sınıf sendikalarının elinden anlaşmalar yapma olanağını aldığı gibi, onları çevrelerinde örgütlenmiş kitlelerle ilişki kurmaktan da alıkoymuştu (MACCHIOCHI, 1997: 44).

Farklı sınıfların güçteki faşizmden farklı deneyimleri olmuştur. İşçiler için, İtalyan faşizmi acımasız bir diktatörlüktü. 1921, 1923 ve 1924'de işçi sendikacılarına karşı dalga dalga bastırmalar yaşanmıştı. Maaşlar, firmalar tarafından belirlenir hale gelmiş ve işçiler temsil haklarını yitirmişlerdi. 1927 - 1932 yılları arasında, resmi istatistiklere göre, nominal maaşlar yüzde elli kesilmişti (RENTON, 1999: 32)

2.4.2. Küçük Burjuvazi (Orta Sınıf)

İtalyan sosyalistler orta sınıfın kendiliğinden birer birer ölmesini beklemiş ama bu ölüm mücadelesinin, varsayıdıkları gibi, eğer yersiz yere uzatıldıysa, tüm milleti etkileyecek çürümenin tohumlarını da üretebileceğini göz önünde bulundurmamışlardır (LUBASZ, 1973: 14).

Faşizm, toplumsal açıdan temelini küçük kent burjuvazisine ve bazı bölgelerdeki yeni toprağa kavuşmuş tarım burjuvazisine dayandırmıştır. Ancak, Marxistlere göre, zamanla, faşist iktidar, tüm yetkileri ele geçirdiğinde, küçük burjuvazinin çıkarları göz ardı edilmiş, iktidarı büyük burjuva sınıfı yönlendirmiştir (İNAÇ ve ERDOĞAN, 2004: 69). Gramsci'ye göre de, faşizm, kesinlikle, küçük-burjuva kitlelerinden oluşan bir temele sahiptir ve küçük burjuvazinin ulusal yaşam sahnesinde verdiği son temsildir.

Onun değerlendirmesiyle bu sınıf “İktidar hırsıyla dolu işçi düşmanı ve bozuk kişilerden oluşan bir sınıftır” (MACCHIOCHI, 1997: 14).

Faşizme büyük destek sağlayan subaylar da bu kesimden geliyordu. Zaten Gramsci’ye göre de Mussolini küçük burjuvaziyi simgelemektedir (MACCHIOCHI: 29).

2.4.3. Yönetici Sınıfı

İlk yıllarından 1926 yılına kadar Mussolini, kurumlarla pek oynamadı. 1926 yılında ise eski liberal anayasa kökünden değiştirildi. Mussolini’nin kabinesi olan “Büyük Konsey” Mussolini’ye, Faşist Parti de Büyük Konsey’e bağlanarak, faşist diktatörlüğün hukuki kılıfı da hazırlandı (YALÇIN, 1977: 62). Faşist Büyük Konsey, uzun süre, koru körüne Mussolini’ye onay veren bir makam olmaktan öteye gidemese de, 1943’te Mussolini’yi deviren de o olacaktı (GUICHONNET, 1998: 58). Ancak meclisin işlevi bir süs olmaktan ibaret kalmıştı (POULANTZAS, 1980: 367).

Tüm bunların yanında, belediyelerin özgürlükleri despotik rejimin memurları olan valiler yararına azaltıldı. Seçimle işbaşına gelmiş belediye başkanlarının yerini iktidar tarafından atanan görevliler aldı (GUICHONNET, 1998: 57).

Faşizmin yetenekli yeni bir yönetici elit sınıfı yaratmak konusundaki yetersizliği çeşitli amaçlarından bazılarını gerçekleştirmesini engellemiştir. Hatta Mussolini, tüm yadırganamaz liderlik vasıflarına ve kitleleri çekme gücüne rağmen, gerçek güçlü ve yaratıcı devlet adamı karakteri ya da zekasına sahip olamamıştır (LUBASZ, 1973: 50). Ayrıca, Mussolini’nin işçi sendikası liderlerine, teknokratlara, entellektüellere veya herhangi elit grubuna da inancı bulunmamaktaydı (LUBASZ, 1973: 45).

2.4.4. Kırsal Sınıflar

Kentsel bir olay olan faşizm zamanla kırsal bir gerçeklik haline gelmeyi başaramamış ve tarımsal faşizmden bahsedilir olmuştur (MACCHIOCHI, 1997: 15). Kırsal kesimin partisi olan Halkçı Parti uzun süre faşizme muhalefet etmiştir (POULANTZAS, 1980:120). Gerçekte, faşizmin esas destekçileri Güneyliler (kırsal kesim) değil Kuzey ve Orta İtalya’nın (Po Ovası ve Toskanya) büyük çiftçileri olmuştur (POULANTZAS: 120).

Yoksul köylüler ve tarım işçileri ise faşizme beklediği desteği sağlamamışlardır. Faşizm bunlara karşı da diğer kesimlere yaptığı gibi hoş temalarla hitap etme taktiğine başvurmuştur. Bu temalar köylü birliği, kırlarda halk sınıflarının sermaye tarafından sömürülmesini önlenmesi gibi temalardır. Aynen işçiler konusunda olduğu gibi, çiftçilerin faşizme yönelmesinde de İtalyan Solu'nun yetersizliğinin ve özel mülkiyete karşı saldırganlığının önemli rol oynadığı yadsınamaz bir gerçektir (İNAC ve ERDOĞAN, 2004: 70).

2.4.5. Büyük Sanayiciler ve Toprak Sahipleri

Geniş toprak sahipleriyle birlik oluşturmak, İtalyan faşizmi için başlangıcından bu yana temel olmuştur (DE GRAND, 1997: 46).

Sigorta sektörünün, telefon servisinin, kibrit tekelliliğinin ve belediyeye ait şirketlerin özelleştirilmesinden çok fazla kazanç sağlamış bulunmaktaydı. Sermaye vergisi, miras vergisi, savaş kârlarının üzerindeki vergi ve yöneticiler ile işletmeciler üzerindeki vergiler kaldırılmıştı. Özellikle 1929 – 1931 yılları arasında, Buhan'dan etkilenen ve batmak üzere olan şirketleri, özellikle de ticaret bankalarını, iflas etmekten devlet kurtarmıştı (DE GRAND: 33). Dolayısıyla, faşist yönetimden en çok faydalanan kesim sanayiciler olmuştur (RENTON, 1999: 33).

III. BÖLÜM

ALMANYA: PRATİKTEN TEORİYE

İtalya örneğinde Teoriden Pratiğe başlığı ile adlandırılan bölüm, Almanya örneğinde tam tersi olarak, Pratikten Teoriye olarak nitelendirilmiştir. Bunun nedeni, Almanya örneğinin, kendisinden önce gelen İtalyan örneğini temel alıp daha da geliştirmesi olarak gösterilebilir. Öyle ki, baskıcı sistemler olarak adlandırılan demokrasi karşıtı sistemlerle ilgili inceleme yapan araştırmacılar, İtalya'dan ziyade Almanya örneğini bu bağlamda daha etkileyici bulmuşlar, faşizmin değişik bir formu olan Nasyonal Sosyalizm örneğini biraz daha önplana çıkarmışlardır. Bir başka deyişle Hitler, öncülü Mussolini'yi faşist devlet anlayışı ve topyeküncülük bağlamında gölgede bırakmış ve dünya tarihine daha büyük etkilerde bulunmuştur.

3.1. Devlet, Yetke ve Siyasal Yapı

Faşist devlet sisteminin ilk örneği olmamasına rağmen, literatürde kendisine İtalya'dan daha geniş yer ayrılan Alman modelinde, “ırk” ve “führer” ilkelerinin önemi ve etkin propaganda kullanımı göze çarpmaktadır. “Devlet, Yetke ve Siyasal Yapı” başlığı altında bu ilkelerin ne denli etkin kullanıldığına dair örnekler yer almaktadır.

3.1.1. Nasyonal Sosyalist Devlette Irk Kavramı

Nasyonal Sosyalizmin temelini oluşturan yapıcı unsurlar “Volksgemeinschaft” ve “Führer” görüşleridir. Volksgemeinschaft, ırk birliğine dayanan Alman halkının oluşturduğu bütünü ifade eder. Irk birliğine dayanan Alman halkının oluşturduğu bu bütün ise, bir Führer tarafından yönetilecek ve yönlendirilecektir. Volksgemeinschaft, sistemin ağırlık merkezini oluşturmaktadır.

Nasyonal Sosyalizme göre birey, sosyal gerçek değil, gerçek olan sosyal organizmadır. İnsan toplumları ile biyolojik organizmalar arasında benzerlikler vardır. Birey, organizmadaki bir hücreden farksızdır. Birey toplum içinde bir hücre konumundadır ve bir kişiliği yoktur. Toplum da bireylerden oluşan bir bütün değil kolektif bir kişiliktir. Bireyler bu kolektif kişilik içinde erirler, kaybolurlar. Her sosyal organizma, bütün biyolojik organizmalar gibi aynı tip hücrelerden oluşmaz. Organizmalar biraz gelişince hücrelerin fonksiyonlarında ve niteliklerinde farklılıklar

olur. Sosyal organizma içinde de, değişik ırklardan gelen kişiler vardır. Üstün ırktan gelen insanlar vardır, zararlı ırktan insanlar vardır, adi ırktan insanlar vardır. Bunları organizmadan atmak gerekmektedir. Alman toplumu da bu kuralın dışında kalmaz. Bütün Almanlar üstün kuzey ırkından gelmezler, ancak ufak bir azınlık bu üstün ve Tanrının sevdiği ırktandır. İşte bu üstün kişiler toplumu yönetme işine önceden atanmışlardır. Nasyonal Sosyalizm'in ırk anlayışı, ırk birliği düşüncesine dayanır (GÖZE, 2005: 128-129).

“Mein Kampf'ta ırk kuramının temel varsayımları, düzenli olmamakla birlikte açık bir biçimde anlatılmıştır. Bunlar kısaca şöyle özetlenebilir. Birincisi, her türlü toplumsal ilerleme, en uygunun ayıklanıp seçildiği ve zayıfın yok edildiği yaşama savaşının sonunda ortaya çıkar. Bu mücadele hem bir ırkın içinde cereyan eder ve böylece doğal bir seçkinler kümesini ortaya koyar, hem de ırklar arasında ve değişik ırkların içrek doğalarını anlatan kültürler arasında cereyan eder.

İkincisi, iki ırkın karışımı sonunda çıkan melez ırk, üstün olan ırkın bozulması sonucunu doğurur. Böyle ırk karışımları, kültürel, toplumsal ve siyasal çöküşün nedenidir; ama melezler ortadan kalkmak eğiliminde olduklarından ırklar kendilerini arıtabilirler.

Üçüncüsü, her ne kadar kültür ve toplumsal kurumlar doğrudan doğruya ırkın içrek yaratıcı güçlerini anlatırlarsa da, bütün yüksek uygarlıklar ya da önemli kültürler bir ırkın, en çok birkaç ırkın ürünüdür. Özel olarak ırkları üç türe ayırabiliriz: Kültür yaratıcı, ya da Aryan ırk; başka kültürlerden bir şeyler alıp onlara uyabilen, ama yaratmayan kültür taşıyıcı ırklar; kültür yıkıcı ırk, özellikle Yahudiler. Kültür yaratıcı ırkın, daha düşük nitelikteki bağımlı ırkların yapacağı işçilik ve hizmetler gibi yardımlara gereksinimi vardır.

Dördüncüsü, kültür yaratıcı Aryan ırkta kendini koruma, bencillikten topluluğu düşünmeye dönüşmüştür. Aryan ırkının başta gelen özellikleri zekadan çok önderseverlik ve idealizm(şeref)dir” (SABINE, 2000: 383-384).

Aryan köken yukarıya doğru iki kuşağa kadar aranmış, yani büyükbabaya kadar Aryan olma koşulu öngörülmüştür. Ancak 1935 Nürnberg Yasaları'ndan sonra ırkçılık anlayışında bazı değişiklikler yapma gereği duyulmuştur. Aryan ırkın belirleyici

özelliklerini ayırt etme zorluğu karşısında, Alman ırkının da tüm diğer ırklar gibi karışmış olduğu kabul edilmiş; ama bu karışımın belli ırklarla sınırlı olduğu ve bu karışımın ırklar arasında belli bir oranı koruduğu ileri sürülmüştür. Irkların karışmasında genellikle, ırklardan biri lehine nitelik yönünden üstünlük doğar ve halka özel karakterini veren de bu hakim ırk olur. Irklar arasında eşitlik olmadığına göre de, bir halkın üstünlüğünü yapan, üstün ırkların karışımından olmasıdır. Bu durumda önemli olan da bu karışımındaki üstün hakim ırkın oranını korumak, onun diğer ırklarla karışmasını önlemektir. Aşağı ırklarla karışma, karışımın niteliğini değiştirebilir (GÖZE, 2005: 129-130).

Bu noktadan hareketle, ırk kuramının Nasyonal Sosyalist politika üzerindeki etkilerini şu şekilde sayabiliriz (SABINE, 2000: 387-388):

1. Nüfus artışını ve özellikle Aryan olan öğelerin artışını, evlenmeyi ve geniş aile kurmayı mali bakımdan destekleyerek özendirme politikasına yol açmıştır. Bunun yanında, Almanya'nın zaten çok yüksek olan nüfus yoğunluğu nedeniyle toprak genişletme gereksinimi de aynı zamanda kısırlatılmış oluyordu. Bu politika, kuraldışı cinsel ilişkiyi ve evlilik dışı kadın-erkek ilişkilerini tam anlamıyla özendirmek sonucunu doğurmuştur.
2. Bu ırk kuramı, 1933 tarihli ırk yasalarına yol açmıştır. Görünüşte bu yasalar, kalıtsal hastalıkların geçmesini önlemek için yapılmışlardı; ama uygulamada fiziksel ve zihinsel bakımdan sakat olanların kısırlatılması ya da yok edilmesi yolunda genel bir politika durumuna geldiler. Bu politikanın barbarca bir sertlikle uygulandığı görülüyordu.
3. Söz konusu ırk kuramı, 1935 ve 1938 tarihli Yahudi karşıtı yasaları getirdi. Bu yasalar da ırk arılığını geliştirmek ya da korumak amacını taşıdıklarını ileri sürüyorlardı. Almanlarla, dörtte bir ya da daha çok ölçüde Yahudi soyundan gelen kimseler arasında evlenmeleri yasaklıyor, Yahudilerin mallarını kamulaştırıyor, Yahudiler mesleki ve ticari faaliyetlerden yasaklanıyorlar ve yurttaş değil, “devletin uyruğu” gibi aşağı bir mevkiye indiriliyorlardı. Bu önlemler, Yahudilerin doğrudan doğruya yok edilmesi ve yok edilmeyenlerin de zorla çalışmaya tabi tutulmasıyla en ileri dereceye ulaşmıştı.

Nasyonal Sosyalist devlette ırkçı temel üzerinde birleşen halk bir komünite olarak şekillenir ve örgütlenir. Halkı oluşturan bireyler arasında bağlantı vardır. Toplum yan yana yaşayan bireylerden oluşmaz, aralarında bağlantılar vardır. Nasyonal Sosyalist toplumu oluşturan bireyler, aynı kandan ya da yakın kandan geldiklerinden, halk olma bilincine sahiptirler ve bir bütün oluştururlar. Kan bağının, bireyler arasında birlik, ortak çalışma ve dayanışma oluşturduğu belirtilmiştir. Irk birliğine dayanmayan bir toplumda ise, yasaların bir arada tuttukları insanlar arasında bağlantı yoktur. Toplum, yan yana yaşayan bireylerden oluşmuştur.

Bu tür bir düşüncenin sonucu olarak, kişi, bir insan olarak ele alınmaz. O, bütünün bir parçasıdır. Onun başkalarına ve gerektiğinde devlete karşı ileri sürebileceği hakları yoktur, bütünün bir parçası olarak, bütünün çıkarlarının gerçekleştirilmesi amacıyla yönelik bir hukuki durumdan yararlanabilir. Anılan türde bir komünite kurulabilmesi için, tüm ayırıcı özellikler reddedilebilir. Yerel farklılıklar, ayrılıklar, siyasi partiler, düşünce-görüş ayrılıkları ve özellikleri reddedilir.

3.1.2. Nasyonal Sosyalist Devlet ve Görevi

Hitler, Nasyonal Sosyalist devleti şu şekilde açıklamaktadır: *“Devlet amaç değil, araçtır. Üstün değerde bir medeniyetin oluşumu için devletin bulunması bir ön şarttır ama, bu medeniyetin doğrudan doğruya sebebi değildir. Medeniyet, doğrudan doğruya, ona kabiliyeti olan bir ırkın mevcudiyetine bağlıdır”* (HİTLER, 1980: 390).

Hitlerin, devleti amaç değil araç olarak görmesinin ana nedeni, ırk kavramına verdiği önemin altında yatar. Hitler, halkı, kan birliğine dayalı ırkî bir birim olarak görür ve devletin varlığı da bu saf ırkı muhafaza edebildiği ölçüde anlamlı hale gelir (MACİT, 2007: 75).

Bu devlet; liberal düzeni, parlamenter düzeni, çok partili düzeni reddeden bir devlettir. *“Yüce Şef, Yüce Önder”* ilkesine ve toplum ile şef arasında aracı olan tek partiye dayanan bir devlettir. Bu devlet, liberal demokrasiye olduğu kadar Marxizm’e de karşı olduğunu ileri sürmektedir. Liberal demokrasiyi eleştiren Goebbels’in, *“1789 yılı tarihten silinecektir. Fransız devriminin ahlak dışı ideolojisini kınamak istiyoruz”* söylemi ile ve Spengler’in, *“Bireyci liberalizm, devletin ve giderek toplumun dağılmasına neden olur. Parlamenterizm sorumsuzluk ve güçsüzlük rejimidir”*

söyleminden de, bu devletin liberal demokrasi karşıtı olduğu açıkça anlaşılmaktadır Hitler ise, “*Vaktini, ahmak parlamenterleri ikna etmekle geçiren bir bakan iş göremez*” yorumunda bulunmaktadır (GÖZE, 2005: 131).

İnsanlar arasında eşitsizliğe inanılmış ve toplumun hiyerarşik bir düzenleme olduğu belirtilmiştir. Nasyonal Sosyalist devlet, Yahudi Marxizm’in milliyetçilikten uzaklaştırdığı kitleleri millileştirme amacını güder.

Bu devlet Mussolini’nin faşist devletini andırmaktadır, ancak, benzerlikler olmakla birlikte, ikisi arasında farklılıklar da mevcuttur. İtalyan faşizmi devleti kutsallaştırır. “*Her şey devlet içinde, devlete karşı ve devletin dışında hiçbir şey*” ilkesi ile belirlenen faşist devlet, topyeküncü ve yetkeci bir devlettir ama, klasik ulusal devlet tipini aksettirir. Devlet başlı başına amaç ve son hedeftir. Oysa Nasyonal Sosyalist devlet, başlı başına bir hedef ve amaç değil, yalnızca basit bir araçtır. Devlet yalnızca bir kalıptır, ihtiva edendir. Önemli olan muhtevadır. Muhteva ise, ırk birliğine dayanan insanların oluşturdukları bütündür. İhtiva eden, ancak ihtiva ettiği şeyi himaye ve muhafazaya muktedir ise, var olma hakkına sahip olur. Devletin gayesi, fizik ve moral bakımdan aynı cinsten olan bir insan topluluğunun gelişmesine çalışmak ve bunu desteklemek; devletin görevi, ırkı geliştirmek ve muhafaza etmektir.

İrkçı amacın hizmetinde bir araç olan devletin iki görevi olacaktır: İçte ırkı korumak ve geliştirmek; dışta ise, bütün Almanları içine almak, yalnız ırkının asil unsurlarından meydana gelen ihtiyatlar hazinesini muhafaza etmekle kalmayıp, onları yavaş yavaş fakat emin adımlarla hakim duruma çıkarmaktır. Böylece devlet, üstün ırka hayat sahası sağlayacak ve doğal egemenliğini gerçekleştirecek alanları fethedecektir. Hitler, tarih boyunca Alman ırkının diğer ırklarla karışmış olmasını “*Bize bir dünya hakimiyetine mâl olmuştur. Alman milleti yeryüzünün hakimi olabilirdi*” şeklinde açıklamıştır (GÖZE, 2005: 132).

“*Bugün, birçok kör barışçının ağlamaklı yaygaralarıyla ulaşmak istedikleri sonuca varılmış ve bu yolun aranmasına gerek kalmamış olacaktı. Bir barış, ağlamaklı barışçıların salladıkları zeytin dalı ile elde edilmez, hakim bir milletin muzaffer kılıcı ile bütün dünyayı medeniyet hizmetine koşması ile elde edilebilir*” (HİTLER, 1980: 396). Bu konuda insanların kutsal haklarından söz edilemez. “*Çünkü insanın tek kutsal hakkı vardır ve bu hak aynı zamanda vazifelerin de en kutsalıdır. Bu hak ve vazife de imtiyazlı*

kişilere daha mükemmel bir gelişme imkanı vermek üzere, kanının saf kalması için çalışmaktır. Şu halde, ırkçı devletin, her şeyden önce evlenmeyi, ırk bozulmasının ittiği çukurdan çıkarması gerekmektedir” (HİTLER: 401-402). Bu amaca ulaşabilmek için de devlet propaganda araçlarından yararlanacaktır.

3.1.3. Nasyonal Sosyalist Devlette Propaganda

Nazi Almanya'sında propaganda, iktidar yıllarına kadar Hitler'in metotlarıyla işlerken Nazilerin iktidara gelmesiyle, Alman propagandasının ikinci güçlü ismi Goebbels'in adı duyulmaya başlamıştır. Nazi Almanya'sında propaganda faaliyetlerini yürütmek için bir propaganda bakanlığı kurulmuş ve bakanlık bunu, kendine özgü yasaları olan bir sanat haline getirmiştir. 1945 yılında Berlin'de, Amerikan resmi makamları tarafından ele geçirilen Nazi belgeleri arasında Propaganda Bakanı Goebbels tarafından dikte ettirilen 6800 sayfalık belge, Nazi propagandasının nasıl takip edileceğine dair ilkeleri ortaya koymuştur (AKARCALI, 2003: 59). İkili propaganda yapısında, ilk önce Hitler'in propaganda algısını gözler önüne sürmek daha faydalı olacaktır.

Hitler, kitlenin kadınsı bir yapıya sahip olduğunu, bunun için akıllardan ziyade duygulara yönelik propaganda faaliyetini gerçekleştirmenin gerekli olduğuna işaret etmiştir (HİTLER, 1980: 182). Yoğunlaşan kitlenin daha duygulu bir nitelik taşıdığını, onların duyuları üzerinde yaratılan izlenimlerin onlara yön verdiğini belirtir. Hitler'e göre, propagandanın görevi, hareketi yaymak için sempati yaratmak ve taraftar çekmektir. İyi bir propaganda, bütün insanlar üzerinde ideolojik bir etkiye sahip olmalıdır.

Propagandanın iki temel işlevi olduğunu söyleyen Hitler, bunlardan ilkinin, teşkilat için insan kazanmak, ikincisinin ise mevcut durum ve düzeni itibardan düşürmek ve yeni doktrini nüfuz ettirmek olduğunu belirtir. Bu iki temel görüşe ilaveten Hitler, propagandanın anahtar fonksiyonlarından bir diğerinin ise kitlenin kaygıları içerisinde olan düşünceleri dile getirmek olduğunu ifade eder. Bu nedenlerden dolayı, Hitler'e göre, propagandada kullanılan araçlar en düşük seviyede bir zekaya hitap edecek kadar yalın olmalıdır. Propagandanın gerçekle ilişkisinin zorunlu olmadığını söyleyen Hitler, propagandacının amacına varmak adına yalan söylemekte özgür olduğunu da belirtir (MACİT, 2007: 100).

Hitler, Propaganda Bakanı Goebbels ile birlikte hiçbir şeyi rastlantıya bırakmıyordu. Zaten Nazist propagandanın bu denli güçlü ve ilgi çekici olmasında Goebbels'in payı yadsınamaz ölçüdedir. Goebbels'e göre, başarılı bir propaganda, insanların fikirlerini ve hislerini güçlendirmelidir. Bunun için film, müzik ve hatta tarihsel kostümlere kadar her şey, propagandaya hizmet etmelidir. Goebbels'in propaganda ilkelerinin bazıları şunlardır:

1. Propagandacı, olaylar ve kamuoyu hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Propagandacının bilgiyi elde etmek için kullandığı kaynaklardan biri istihbarattır. Diğerleri ise casuslar ve telefon konuşmalarından elde edilen verilerdir. Bu bilgi kaynaklarıyla toplanan veriler, hiçbir istatistiksel analize tabi tutulmadan propaganda faaliyeti için uygulamaya konulurdu. Önemli olan, propaganda için bir malzemenin mevcut olmasıdır. Yoksa elde edilen verilerin yalan olup olmaması hiç de önemli değildir. Ancak Goebbels, resmi verilerden daha çok kendi sağduyu ve tecrübelerine güveni tercih ederdi.
2. Propaganda sadece tek bir merkezden planlanmalı ve uygulanmalıdır. Bu ilke, yetkeyi savunan Nazi ideolojisiyle tam bir uyum içerisindedir. Bu şekilde tek bir merkezin denetimine bırakılmış propaganda faaliyeti şu üç işlevi yerine getirecektir. Bu işlevlerden ilki, yetkenin bütün propaganda direktiflerini vereceğidir. İkincisi, direktiflerin önemli memurlara açıklanması ve bu vesileyle onların morallerinin iyi tutulmasının sağlanmasıdır. Üçüncüsü ise, propaganda niteliği taşıyan kuruluşlara nezaret edilmesidir.
3. Bir eylemin propaganda sonuçları bu eylemin planlanmasında hesaba katılmış olmalıdır. Psikolojik açıdan tam olarak uygulanabilmesi ve hakim olunabilmesi için propagandanın sonuçlarının, önceden hesaba katılmış olmasının gerekliliği ifade edilir.
4. Prestij sahibi liderler propagandanın işini kolaylaştırırlar. Liderliğin tartışma götürmeksizin önemli olarak görüldüğü Nazi ideolojisinde, Goebbels'e göre, iyi bir lider tarafından yapılan propagandanın işi çok daha kolaylaştıracağı savunulur.

5. Propaganda, düşmanın politikasını ve eylemini etkilemelidir. Propagandayı savaşın bir kolu olarak değerlendiren Nazi ideolojisi, düşmanın işine yarayacak olan materyallerin açığa çıkarılmamasını zorunlu kabul eder. Düşmanın kendisi hakkında bilgi vermesini sağlamak içinse propagandanın, düşmanın eylemlerini etkileyecek bir güce sahip olması gerektiğini savunur (AKARCALI, 2003: 61-75).

Hitler ve Goebbels'in yürütmüş olduğu propaganda faaliyeti, bu konu üzerinde çalışma yapmış birçok kişiyi, yürütülen bu faaliyetin bir sanat şeklinde icra edildiği kanısına götürmüştür. Zira kitlelerin önünde rahat konuşabilme kabiliyetiyle öne çıkan Hitler, hareketin başlangıcından iktidar yıllarına kadar geçen sürede propagandanın insanlar üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu görmüş ve propagandayı çok iyi kullanarak beklenen sonucu almıştır.

3.1.4. Siyasal İktidar: Führer

Nasyonal Sosyalist devlette siyasal iktidar, tek kişinin yani Führer'in iktidarudur. Führer'in bu iktidarı ise asli, özerk ve yetkeci bir iktidardır. Führer ne bir diktatör ne bir halk temsilcisi ne de bir devlet organıdır; o bir önderdir. Führer'in iktidarı tekelcidir, bütün siyasal iktidarı, bütün devlet faaliyetlerini kapsar.

Führer halkın rehberidir, halkın önderidir, ona yol gösteren kişidir. Devlet ise, Führer'in elinde ve emrinde bu rehberlik görevinde kullanacağı araçtır. Führer'in iktidarı kişisel iktidardır, kolektif bir iktidar değildir. İktidar, ancak ve ancak tek kişinin iktidarudur. Çünkü toplum içinde yalnızca tek bir kişi, Führer, toplumu amacına götürecektir ve en üst derecede komüniter bilince sahiptir. Hitler, "*Ben hepimizdeyim, hepimiz bendesiniz*" diyerek; Führer'e itaat eden kişinin aslında kendine itaat etmiş olduğundan bahsetmektedir (GÖZE, 2005: 133).

Führer, halkın ruhunun ifadesidir. Bunun sonucu olarak demokrasiden söz etmek olanaksızdır, halk kendi kendini yönetmez, halkı yöneten Führer'in ta kendisidir. Ama Führer halktan biri de değildir; o bir rehberdir, yol göstericidir. Herhangi bir konuda halkın oyuna başvurulduğu zaman, Führer'in açıkladıklarına halkın katıldığına anlaşılması gerekmektedir. Yasama meclisi de, Führer'in yaptığı bir yasayı oylamaya

çağrıldığı zaman, bunun anlamı meclisin yasa yapmaya çağırılması değildir. Ancak Führer'in, yasa koyucu olarak yaptığı yasaya katılmasının bir belirtisidir.

Führer'in iktidarı asli bir iktidardır. Şöyle ki, bu iktidarı ona halk ya da bir devlet organı vermemiştir. Führer, bu iktidara Führer olduğu için sahiptir. Bu iktidara kendiliğinden, entelektüel, moral yetenekleri nedeniyle sahiptir. Halkın bu konuda katkısı, eğer varsa, iktidarı vermek şeklinde değil, iktidarını kabul etmek ve onaylamak şeklindedir.

Führer'in iktidarı özerk bir iktidardır. Führer hiçbir yetkeye tabi değildir. İktidarın kullanılmasında, başka hiçbir yetkenin inisiyatifine, onayına, kontrolüne ya da beraberliğine ihtiyacı yoktur. Çünkü Führer toplum bilincinin ta kendisidir. Başkalarının, her ne şekilde olursa olsun, karışması olumlu sonuç vermeyecektir. Führer'in kişisel iktidarının özerk niteliği, onun iktidarını sınırlayabilecek ya da ona rakip olabilecek başka bir iktidar ya da organın varlığını reddeder.

Bunun sonucu olarak, meclisin hükümeti denetlemesi söz konusu olmayacak, hükümetin siyasal sorumluluğu olmayacak sonuç olarak da parlamenter sistem uygulamasına son verilecektir. Parlamento bir danışma organıdır. Führer'in iktidarının özerk karakteri devlet başkanı ve hükümet başkanı ayrımını reddeder. 1934 yılında, devlet başkanı Hindenburg'un ölümünden sonra devlet başkanlığı kaldırılmıştır.

Führer'in iktidarı yetkeci bir iktidardır. Führer'in kararlarına karşı kimse itiraz edemez, kararlarının kazaî denetimi söz konusu edilemez, Führer'in kararlarına karşı konamaz. Führer, kararlarını uygulayabilmek için NSDAP'den ve özellikle devlet mekanizmasından yararlanır. Devlet Führer'in emrinde ve hizmetinde bir araçtır.

3.2. Sosyal Yapı

Alman modelinin kendine has niteliği sebebiyle; İtalya'nın sosyal yapısını oluşturan öğelere ek olarak, "*Kent-Kır Ayrımı ve Çiftçilik*" ve "*Yahudi Sorunu*" Alman modelinin sosyal yapısında ayrı başlıklar olarak ele alınmıştır.

3.2.1. Kültür ve Sanat

Nazi rejimi altında, kültür alanında ilkel kıymetlere, kan ve toprak gibi, geri dönüş yaşanmıştır (MARDİN, 2004: 27). Bunu, Dimitrov şöyle belirtmektedir: *“Faşizm, dünya tarihinin çarkını geriye döndürmek istemektedir. Sistemli bir şekilde kültürel gelişimin zeminini parçalamaktadır. Emekçi kitlelerin içinde yaşadıkları sefaleti yaşatmakta ve büyümesine neden olmaktadır. Teknolojiye karşı savaşmakta ve barbarlığa dönüşü açık bir şekilde vaaz etmektedir. Aydınlar, bu rejimden, araştırmaların, sanatsal yaratıcılığın, teknolojinin temellerinin çökertilmesi ve böylece aydınların varlık koşullarının ortadan kaldırılmasından başka ne bekleyebilir!”* (DIMITROV, 1972: 163).

Faşistlerin, on yılda oluşturamadığı propaganda bakanlığı, Nazi rejimi altında, Goebbels'in Kamu Aydınlanması ve Propaganda Bakanlığı'na 1933 yılında getirilmesiyle oluşturulmuştur (DE GRAND, 1995: 72). Böylece kültür üzerinde Hitler'in kontrolü altında bir tekelcilik oluşturulmuş ve sanattan mimariye kadar her alanda bu tekelcilik hissedilmiştir.

Goebbels, kendine özgü bir kültür yaratmada film ve radyonun önemini çok iyi kavramış görünmekteydi (DE GRAND: 71). Bu sebeptendir ki, işe Nazi yönetmen Leni Riefenstahl'a tamamen Hitler rejimini öven, propaganda amaçlı filmler yaptırarak başlamıştır. Örneğin, Riefenstahl'ın *“Triumph of Will” - İradenin Zaferi* filmi belgesel niteliğindedir ve çeşitli Nazi liderlerinin konuşmalarına yer verilmiştir.

Nazi rejimi altında, tüm modern sanatlar Yahudi-Bolşevik olarak adlandırılmış ve hangi belirgin okuldan olduğuna ya da artistin ırkına bakılmaksızın, yapıtlar, her türlü sergiden ihraç edilmeye maruz bırakılmıştır. Hatta Naziler, daha da ileri giderek karşı oldukları çalışmaların yok edilmesini de desteklemişlerdir (DE GRAND: 72). Naziler, sanatsal modernizme karşıtlıklarını *“yozlaşmış sanat”* sergisinde dile getirmişlerdir (MOSSE, 1999: 26). Yozlaşmış sanat anlayışı içinde, Naziler, Greko-Roman klasik modeller ve Alman orta çağ ve kırsal tarz resme yönelmişlerdir (DE GRAND, 1997: 72).

Mimaride de uluslararası stili reddeden Nazizm, III. Reich dönemi mimari yapılarında klasik tarzı kullanmıştır. Karşıt olduğu her şeyin izlerini silmekte kararlı olan Hitler, önceki dönemden kalan mimari eserleri özellikle savaş zamanında acımasızca yok etmiştir.

Hem faşizm hem de Nazizm, kültür ve sanatta uluslararasılığa karşıydılar. Onların destekledikleri, tamamen geleneksel milliyetçiliği kültür ve sanatta da yeniden desteklemektir. (DE GRAND, 1995:68) Goebbels, Mayıs 1933 başında, tiyatro ve sinema çevrelerinin çağrılmış olduğu bir toplantıda, siyasetinin amacının, uluslararasılığı sanat yaşamından silmek, uluslararasılığın ajanları olan Yahudiler'in faaliyetlerine son vermek ve milliyetçiliği kültür yaşamına yön veren büyük bir düşünce haline getirmek olduğunu belirtiyordu (RICHARD, 1985: 95). Ama Nazizmi, Faşizmden ayıran en büyük özelliklerden birisi de; bu milliyetçiliğe geri dönüşü, daha gerici ve geçmişe dönük bir bakış açısıyla gerçekleştirmiş olmasıdır.

Nazizmin Volk ideolojisi, Aydınlanmaya karşı olmayı amaçlamıştır (MACRIDIS ve HULLIUNG, 1996: 157). Aydınlanmanın getirdiği her türlü değişikliği toplumdaki bozulma ve çürüme olarak gören Nazizmin, bu dönemde en yakın olduğu sanatsal yaklaşım romantizm olmuştur. Propagandasındaki duygulara hitap cümlelerinden, kır hayatını öven çiftçi ideolojisine kadar her şey romantik anlayışın izinden yürüdüğüün belirtiliydi. Aynı zamanda romantik gelenek milliyetçi mistiği aşılarmaktaydı, bu da popüler kültür için temel oluşturmuştur (MOSSE, 1999: 23).

3.2.2. Din

Dini gruplar Nazilere mümkün olduğunca mesafeli davranmışlardır (MACRIDIS ve HULLIUNG, 1996: 178). Buna rağmen, Naziler tüm dini grupları, yalnız Katolik ve Luteryan Kiliseleri kalmak üzere, ortadan kaldırmak ve bu iki kiliseyi de kendi denetimi altına sokmak niyetindeydi.

İşin ilginç tarafı, her şeyi millileştirme çabasında olan Nazilerin iktidara gelmesinden önce, 1920'lerin sonlarına doğru Alman Hıristiyanları hareketinin başlamasıydı. Bu hareket; İsa'nın Yahudi kökenini reddetmek ve onu ve Hıristiyanlığı anti-semitist hareketin başlangıcı olarak görmek ve göstermeye dayanmaktaydı

(BABAÖĞLU, 1998: 87). Özellikle Naziler iktidara geçtikten ve güçlendikten sonra, bu hareketin temsilcileri NSDAP'nin en büyük destekçileri olmaya başlamışlardı. Böylece bu hareket mensupları da gittikçe Nazi ideolojisini benimsemiş ve SA grubu içinde yer almışlardı. Buna rağmen Hitler bu hareketin amacının anlamsızlığını şu sözlerinde dile getirmiştir: “İsa’yı Ari yapmaya kalkışmak, bizim için çılgınlık olur” (KAKINÇ, 1967: 185). Bunun haricinde Katolik Kilisesi mensupları genel olarak politikayı din işlerinin içine sokmamayı hedeflemişlerdi.

Komunist bakış açısına göre ise aslında, Nazizm Hıristiyanlığa karşıydı. Ama bu durum, komünizmin Hıristiyanlığa “*Hıristiyanlık afyondur, ezilenleri pasiflikle uyutuyor*” diye karşı çıkmasıyla aynı şey değildir. Nasyonal Sosyalizm; Hıristiyanlıkla mücadele etmekte ve gerici amaçlarına hizmet edebilecek bir dine ihtiyaç duyması bakımından, Hıristiyanlığın yerine Yeni-Putperestliği geçirmektedir (BRECHT, 2001: 107).

Nazizm, efsanelerle güçlendirdiği, romantizmle beslediği propagandasının içinde de savaşçı ve bireyin kendisini vatani için feda etmesini destekleyen bir dine ihtiyaç duymuş ve bu sorunu da komünistlerin “*Yeni-Putperestlik*” olarak adlandırdığı daha gerici bir din anlayışı ile çözmüştür.

Hiçbir Nazi lideri herhangi bir geleneksel Hıristiyan kilisesine mensup değillerdi; Hitler gibi, birçoğu ateistti. Hess ve Rosenberg gibi diğerleri de Kuzey Pagan dinlerine inanıyorlardı (DE GRAND, 1997: 55).

Adolf Hitler’in din konusundaki söylevi dine bakış açısını çok güzel bir şekilde ortaya koymaktadır. “*Dinler mi? Hepsi birbirinin eşi. Hiçbirinin, ne onun, ne bunun hiçbir geleceği yoktur. Bu, özellikle Almanlar için böyledir. Faşizm isterse kilise ile barış yapabilir. Ben de aynı şeyi yapacağım. Niçin yapmayayım? Ama bu, Hıristiyanlığı Almanya’dan söküp atmamı engellemeyecektir. İtalyanlar bön kişilerdir; hem Hıristiyandırlar, hem de Tanrıya ortak koşucu olabilirler. Fakat Alman ayrımlıdır. Alman her şeyi ciddiye alır. O, ya Hıristiyandır, ya Tanrıya ortak koşucudur. Aynı anda ikisinden yana değildir. Bizim ulusumuz için din, temelli bir sorundur. Bütün iş Alman ulusunun Yahudi – Hıristiyan dinine ve merhametin köle ahlakına sadık kalıp kalmayacağını bilmektedir*” (KAKINÇ, 1967: 185).

Bütün bu sözlerine rağmen Hitler, Vatikan ile bir anlaşma yapmış ve Katolik Kilise'sine birtakım özerklikler verilmiştir. Bu sayede, Katoliklerin gözünde Nazi devletinin de meşrulaştırılması sağlanmıştır.

Din başlığı altında anılması gereken bir diğer konu da Nazilerin ideolojilerinin temel unsuru olan Yahudi karşıtlığıdır. Diğer bir adıyla anti-semitizm, her ne kadar daha çok ırksal nedenlere dayalı olsa da ülkedeki bir dini grubun ortadan kalkmasına ve birçok sinagogun yıkılmasına sebep olmuştur.

3.2.3. Nüfus

Nüfus, Hitler'in programında önemli bir yer kaplamaktaydı. Kent-kır arasında sürekli hareket halinde olan nüfusla ilgilendiği kadar; genişlemeci politikasını da, Almanya topraklarına sığmayan nüfus üzerinden ve onları daha geniş topraklara kavuşturmak adına biçimlendirmiştir. Her ne kadar, toprak, nüfusun kırsal ve kendi kendine yetecek bir yaşamı sağlayacak yeterlilikte bulunmasa da nüfusun artışı üzerine çalışmalar yapılmıştı. İstenilmeyen Yahudi nüfusu azaltılırken, gerek sürgünler gerek toplama kamplarındaki ölümlerle, üstün ırk Aryan nüfusunun artması, safkan Aryan geleceğinin oluşturulması Hitler rejiminde önemli bir yer oluşturmuştur.

Nüfus uzmanları bu dönemde, özellikle tüm kentsel gruplardaki düşen doğurganlık oranlarıyla ilgileniyorlardı. Buna karşı alınan önlemler arasında, “*Geniş Aile Babalarına Kamu İstihdamı Desteği*” ve “*Evlenmemişler Üzerindeki Ek Vergiler*” gibi olumlu ve olumsuz tedbirler bulunmaktaydı. Ayrıca doğum kontrolü ve kürtaj başlıca kötülükler arasında sayılmış ve çok ağır şekillerde cezalandırılmıştır (DE GRAND, 1995: 58)

3.2.4. Kadın ve Aile

Faşist görüş, her zaman sınıf farklılıklarının yapay ve yüzeysel olduğu fakat, biyolojik olarak belirlenen cinsiyetin değişmez olduğu yönündedir (DE GRAND: 35). Bu yüzden de, hiçbir zaman cinsiyet farklılıklarını ortadan kaldırma yönünde bir tedbir almamış, dahası bu farklılıkları daha da hissedilir hale getirmeye çalışmıştır.

Hitler ve NSDAP'nin ideoloji olarak ileri sürdüğü söylemler arasında kadın cinsinden olan Alman vatandaşlarına son derece önemli bir yer ayrılmıştı: “*İkinci sınıf*

Alman vatandaşı” (BABAÖĞLU, 1998: 91). En önemli görevleri ise, yine Nazi ideolojisi bağlamında “zevcelik” ve “annelik” olmuştur. Bunun nedeni, ailenin Nazizm’de, kendi ideolojisini topluma aktarmakta kullandığı en temel araçlardan birisi olmasıdır. Çünkü, aile yoluyla rejim, toplumcu anlayışına uygun olarak tüm bireyleri kontrol altına alabilmekte ve aileyi bireyden üstün tutarak bireyselliğe karşı tutumunu belirtmektedir.

Modern kadın, aile yükümlülüklerinden azat edilmiş ve evin dışında çalışmaya başlamıştır. Bu durum, Nazi anlayışının da temelini oluşturan, bireysel orta sınıf bakış açısına göre yanlış giden bir şeyin sembolü olarak görülmüştür. Bu ters giden oluşumu istedikleri yöne çevirmek adına Naziler, çalışan kadınlara karşı çok sert tedbirler almışlardı. 1934 yılında çıkardıkları bir yasayla kadınları devlet istihdamından men etmeleri de buna en güzel örnekti. Evlenmemeyi tercih eden kadınlara karşı alınan en belirgin tedbir de 1939 yılında çıkarılan “Zorunlu Hizmet Yasası” idi. Çünkü evli kadınlara çalışmanın zorunlu olmaması, “Zorunlu Hizmet Yasası”nın temel amacının genç kadınları evlenmeye teşvik etmek olduğunu açıkça belirtiyordu (DE GRAND, 1995: 60).

Fakat, kendi içinde tutarsız olan Hitler’in kadınlara ve onların iş hayatına katılmalarına bakış açısı; aynı zamanda tarımdaki işgücü azlığını, kadınların işgücüne katılmalarıyla ortadan kaldırma çabasında görülmektedir. “Zorunlu Hizmet Yasası” da başlıca, kadınları tarıma yönlendirmekle ilgiliydi. Burada da görüldüğü üzere Naziler, sadece evli kadınların eve dönmeleriyle ilgileniyordu. Evliliğe teşvik çalışmalarına rağmen bekâr kalmayı tercih eden kadınları, bir nevi, çalışmaya zorlayarak cezalandırıyordu. İstedığı, kadınları, geleneksel olan ve Nazizm tarafından sürekli övülen tarım ve çiftçilik gibi alanlarda çalıştırmaktı.

Hitler rejimi altında, eğitimde de kadınlara karşı, Nazizm tarafından desteklenen bir ayrımcılık gözlenmiştir. Üniversite kotalarının, kadınlar için yüzde on gibi rakamlarla sınırlandırılması, kadınları yüksek öğretimde daha çok ev ekonomisi ve modern diller gibi konulara yönlendirmeleri de bunlara örnek olarak gösterilebilir (DE GRAND: 60).

Bu başlık altında ele alınabilecek ve Nazizm’i, İtalyan faşizminden de bariz bir şekilde ayırdedecek diğer bir husus da ırkın, toplumun her alanına olduğu kadar Alman

aile yapısına da etki etmiş olmasıdır. Nazi rejimi ırklar arası çarpaz evliliklere şiddetle karşı çıkmış, bu tür evlilikleri engellemek adına 1935 yılında “*Evlilik Sağlık Yasası*” çıkartılmıştır. Bu yasanın asıl amacı, üstün Aryan ırkından olmayanların, bu ırktan olanlarla evlenmesini engellemektir.

Nazizmde erkek için, devlete katılma yolunun en etkileyici ve değerli biçimi askeri hizmet ise kadın için de bu anneliktir (STRASSER, 1995: 123). Anneliğin ne kadar değerli bir görev olduğu halka, NSDAP mensupları tarafından, bilhassa, çeşitli hikayeler ya da gerçek olaylar üzerinden anlatılmaktaydı. Bazı Afrika kabilelerinde, çocuklarının başında ölen annelerin, savaşta ölen askerler kadar onurlu sayıldıklarını anlatmaları, Joseph Goebbels’in eşi Magda Goebbels’in örnek anneliğinin, sürekli halkın gözünün önünde tutulması da bunlara en güzel örneklerdir.

Anne olarak kadına yüklenen görevlerden birisi de, insanlar ve milli kültür arasında bir köprü oluşturmalarıdır. Çünkü o, kendi çocuğuna içinde bulunduğu kültürü masallar, oyunlar, efsaneler ve gelenekler aracılığıyla aktaracaktır (SIBER, 1995: 137). Alman kadınlar, İtalyan kadınların tersine, yalnız ve basit bir biçimde çocuk yapma buyruğuyla evlerine gönderilmiş değillerdi. Ama Papanın da hayır duasıyla, onlar da Nazizm için seferber edilmişlerdi (MACCHIOCHI, 1977: 186). Hitler’in en ateşli destekçilerinden biri de kadın gruplarıydı. Her ne kadar ne faşizmde ne de Nazizmde partinin kadın kollarına belirgin bir şekilde önem verilmemişse de, kadınlar kendilerini ikincil plana atan bu sistem için örgütlenmişler ve liderlerinin izinde kendilerine düşen görevleri üstlenmişlerdir (DE GRAND, 1997: 60).

Hitler, “*Siyasette kadınların desteğini sağlamak gerekir ama erkekler bir başlarına yürüyeceklerdir*” sözüyle Nazi hareketinin erkek egemen bir sistemi getirmeyi amaçladığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Yine de bu sözleri, kadınlara, Mussolini’den daha çok değer verdiğini göstermektedir. Çünkü Mussolini’ye göre kadınlar, evlere kapatılması gereken, akılları tam çalışmayan varlıklar olarak adlandırılmaktadırlar (MACCHIOCHI, 1977: 165).

3.2.5. Kent – Kır Ayrımı ve Çiftçilik

Naziler kentsel yaşamı, burjuva ve Yahudiler tarafından işgal edilmiş olarak görmüşlerdir (VINCENT, 1997: 161). Bu bakış açısı, kentsel yaşamı yozlaşmanın temeli olarak görürken; kırsal yaşamı ve çiftçiliği doğal, bozulmamış, saf ve üstün Aryan ırkının temeli olarak görmelerine zemin oluşturmuştur. Ayrıca, Naziler için kırsal toplum; radikal, yabancı ideolojilere karşı bir bariyer olmuştur. Bu nedendir ki, ekonomide aldıkları tarımı destekleme tedbirlerinden; çiftçilere sunulan, statülerinde iyileştirme vaatlerine kadar her şeyi kırsal hayata gösterdikleri önem üzerinden vurgulamışlardır.

Ekim 1933'te Hitler, "*Alman köylüsünün mahvı, Alman halkının mahvı olacaktır*" şeklinde bir beyanatta bulunmuştur. Bunu belirtmesindeki amaçlardan ilki, Alman köylüsünü Aryan ırkın en saf temsilcileri olarak görmesi olabileceği gibi, ikinci bir neden olarak da kendi kendine yeterlilik politikasında önemli yere sahip tarımın, Alman köylüsüne muhtaç olması ve tarımsız bir Alman halkının mümkün olamayacağı gösterilebilir.

Fakat, Nasyonal Sosyalizm esas olarak bir kent hareketi halinde kalır (POULANTZAS, 2004: 334). Nitekim, Almanları toprağa döndürmekten çok uzak olarak, Hitler dönemi, hızlı bir endüstrileşme ve büyük kasaba ve şehirlerin sayılarının artmasına tanıklık etmiştir (HEYWOOD, 1998: 232) Zaten Vincent'ın da belirttiği üzere İtalyan faşizminin aksine, Nasyonal Sosyalistler, yapmacık bir şekilde, mistik görüşü, doğayı, kırsal görünümü ve kırsal çiftçi yaşamını övmektedirler (VINCENT, 1997: 157). Propaganda ve seçim politikası olarak kullanılan çiftçilik ideolojisi de Nazizmin, teoride sunduğu ilkeleri pratikte tam tersi yönde işlediğinin en güzel örneğidir.

Nazizmin çiftçi ideolojisi, aynı zamanda anti-modern anlayışından da gelmekteydi. Çünkü Nazizm, modern medeniyetlerin çoğunu gözden düşmüş ve yozlaşmış olarak lanetlemekteydi (HEYWOOD, 1998: 232). Endüstrileşme ve kentsel yaşamı da, bu gözden düşmüş ve yozlaşmış modern medeniyetlerin icatları olarak

görüyordu. Kentsel yaşamı ve endüstri ve teknolojinin faydalarını bu bağlamda reddetmekteydi.

3.2.6. Ordu

Nazi ideolojisinin genişlemeci ve savaşçı bir yapıya sahip olması, orduya, kaybetmiş oldukları itibarlarını geri kazandırmıştır. NSDAP mensuplarının çoğunun I. Dünya Savaşı'na katılmış ordu mensuplarından oluşması da, parti anlayışı içerisinde ordunun önemli bir yer kazanmasına neden olmuştur. Ordu, Nazi yönetimi altında yenilenme olanağı bulacağı ve eski gücüne tekrar kavuşabileceği düşüncesine sahipti. Nitekim sürekli savaşın öneminden ve gerekliliğinden bahseden bir rejim, orduya muhtaçtı ve ordu da bu zaafı kendi çıkarına en iyi şekilde kullanacaktı.

Nurnberg Davası'nda General Blomberg'in de belirttiği üzere, 1938-1939 yıllarından önce Alman generaller Hitlere karşı değillerdi. Arzuladıkları başarıyı onlara getirdiği için karşı çıkmalarında hiçbir neden yoktu (MACRIDIS ve HULLIUNG, 1996: 177). Ordunun talebi toplum içinde aktif rol oynamaktı ve Naziler bu olanağı onlara geniş bir boyutta sunmaktaydı. Çıkarları doğrultusunda Nazi rejiminden desteğini çekmeyen ordu mensupları; Almanya'nın II. Dünya Savaşı'nın galipleri arasına girememesiyle birlikte Nazilere karşı cephe almışlardır (MACRIDIS ve HULLIUNG: 177).

3.2.7. Gençlik

Almanya'da, milli gençlik organizasyonları 19. yüzyıldan beri varlık göstermekteydi. Nitekim Hitler döneminde de, gençlik organizasyonları, İtalya'daki gibi, iyi organize edilmiş bir sistem altında oluşturulmuştur. 10 yaşından itibaren erkek çocuklar "*Alman Genç İnsanlar Topluluğu*"na, 14 yaşından itibaren "*Hitler'in Gençliği*"ne dahil olmaktadır. Kızlar da 10 yaşından itibaren "*Genç Kızlar*", 14 yaşından itibaren de "*Alman Kızlar Birliği*"ne dahil olabilmekteydiler. Hitler Gençliği organizasyonu, muhafazakar ve Protestan organizasyonlardan da topladığı üyelerle, 1938 yılında on milyonluk 10-18 arası yaş grubunun yedi milyonunu kendi üyesi haline getirmeyi başarmıştır (DE GRAND, 1995: 66).

Nazilerin, gençlik organizasyonlarından bu denli destek almasının başlıca sebebi; Nazizmin kendisini yeni ve gençliği temsil eden bir ideoloji olarak görmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca, NSDAP, gençlere özel bir yer vaad etmişti. Gelecek, Nazi rejimi altında, gençlerindi. Adolf Hitler'in kendi söyleviden alınan "*Bizim için yer açın, siz yaşlı olanlar*" cümlesi de; Nazilerin, kendilerini de genç olarak atfettikleri ve bu rejimin gençlere ait olacağını en güzel şekilde ortaya koyuyordu (MACRIDIS ve HULLIUNG, 1996: 172). Nitekim Nazizm; I. Dünya Savaşı ve Büyük Buhran döneminin getirdiği olumsuzluklar içinde sıkıntı çeken Almanya'da, gençlere, geçmişin başarısızlıklarının üstesinden Nazi rejimi altında birlikte gelecekleri düşüncesini aşılamaştır. Savaştan yeni dönmüş, yenilgiyle hayalkırıklığına uğramasına rağmen bu yenilgiyi tersine çevirmek isteyen genç kesim, bu politika için biçilmez kaftan olmuştur.

Marxist bakış açısına göre, gençlerin faşist rejime verdikleri destek geçiciydi. Brecht bu durumu şöyle açıklamıştır: "*Gençlik genç olduğu sürece, Nasyonal Sosyalizm onu etkileme olanağına sahiptir. Gençlik yaşlandıkça üretim alanına girer, fabrika ve bürolarda toplanır ve ulusun yaşam eğitimine ve pratiğine katılır ve bu dev eğitim ve pratik, Nasyonal Sosyalist düşüncelere karşı, güçlü karşı düşünceler oluştururlar*" (BRECHT, 1975: 59).

3.2.8. Eğitim

Özellikle gençler üzerine yoğunlaşmada daha da belirgin olan Nazizm, bu gençlerin eğitime yüksek derecede önem vermekteydi. Rejimin geleceğini garanti altına almak ve Nazi ideolojisini gelecek nesillere aktarmak adına eğitimi de bir propaganda aracı olarak görmekteydiler. Kültür Bakanı olan Bernhard Rust da, eğitim sisteminin bütün fonksiyonunun Nazi yaratmak olduğunu söylüyordu (MACİT, 2007: 129).

Nazi rejimi altındaki Alman eğitim sistemine "*ırk*" unsuru damgasını vurmuştur. Alman öğrenciler, biyoloji derslerini bilimsel bir dilin aksine, Almanları üstün olarak gösterecek ırksal bir dille görmekteydiler.

Nazi eğitimi, entellektüel içerikten ziyade fiziksel olarak sağlam bir gelecek oluşturmaktan yanaydı. Çünkü saf ve sağlıklı bir ırk oluşturmak, entellektüel bir genç nüfus oluşturmaktan daha önemli olarak algılanmaktaydı.

Nazi eğitim sistemi, ayrıca, öğrencileri bireysellik anlayışından uzak tutmaya çalışıyordu. Amaç; vatanını kendinden üstün görecektir, milli çıkarları bireysel çıkarlarının üstünde tutacak ve yeri geldiğinde savaştacak ve ölecek bir Nazi gençliği yaratmaktır.

3.2.9. Yahudi Sorunu

Savaş sonrasında kargaşası karşısında kafası iyice karışmış olan normal vatandaşa, öfkesini boşaltacağı “yem” olarak Yahudiler sunulmuştu (BABAÖĞLU, 1998: 95). Nazizm iktidara gelir gelmez, Alman Yahudilerini “hiç kimse” statüsüne indirmeye başlamıştı. Yahudiler ticaretlerini sürdürememekte, hiçbir sosyal çıkar elde edememekteydiler. Özel mahallelere (Ghetto) gönderilmişler, sürekli olarak NSDAP ve SA mensupları tarafından sözle taciz edilmişler, keyfi bir şekilde tutuklanmışlar, herhangi bir kazancı olan mesleğe dahil olamamışlar, tüm mal varlıkları ellerinden alınmış ve NSDAP mensuplarının ceplerine inen vergiler vermişler ve Ari ırkla çarpaz evlilikleri yasaklanmıştır. Nazi politikası uzun sürecek bir Yahudi soykırımı planı hazırlamış ve bunu işgal ettiği her ülke toprakları üzerinde uygulamaya koymuştur (MACRIDIS ve HULLIUNG, 1996: 173-174).

1933 Mayıs'ının ikinci haftasında Marx, Freud ya da Einstein gibi Yahudi yazarların kitapları sokaklarda yakılmaya başlanmıştı. Yahudiler, giderek orkestralardan, tiyatrolardan, korolardan uzaklaştırılmaya başlandı. Müşteriler “Ari” hizmet bekledikleri için mağazalar, çalışanları arasındaki Yahudileri işten atmaya başlamıştı. 22 Nisan'da Yahudi hekim ve diş hekimlerinin artık sağlık sigortaları için çalışmayacakları ilan edildi. 12 Mayıs'ta kabul edilen “*Küçük Esnafın Korunmasına İlişkin Yasa*” Yahudilerin dükkanlarından çıkartılmasına yol açtı. Yahudi yargıçlar görevlerinden atıldılar. Yahudi avukatlar artık Arileri savunamayacaklardı. Yahudilerle evli olanlara boşanmaları, aksi takdirde Yahudilerle aynı muameleyi göreceklere ihtar edildi. Bütün bu baskılar iyiden iyiye artmaya başladığı sırada bile Yahudi toplumu uyanmadı. Tam tersine, bu önlemleri, Yahudilerin Ari karışımlardan korunması için faydalı bulanlar bile çoğunlukta idi.

Nihayetinde, 1935 Eylül'ünün 15'inde Rassenetz Yasası kabul edildi. Bu yasaya göre;

1. Ailede bir büyükbaba ya da büyükannenin Yahudi olması Yahudi sayılmak için yeterli sayılıyordu.
2. Ülkeye herhangi bir Yahudinin gelmesi yasaklanıyordu.
3. Yahudi kanı taşıyanlara evlilik kesinlikle yasaktı.
4. Yahudiler artık Alman vatandaşı değil, sadece Alman Devleti mensubuydular.

Yahudilerin büyük bir bölümü yurtdışına kaçmayı hiç düşünmediler. Çünkü onlar için Almanya vatanlarıydı ve vatanlarını seviyorlardı. Konunun en acıklı yanı ise, 12 Kasım 1933'teki seçimlerde Yahudilerin büyük bir bölümünün, Yahudi cemaati önderlerinin tavsiyesiyle NSDAP'a oy vermiş olmasıydı. Yani Adolf Hitler, Yahudilerin oylarıyla iktidara gelebilmişti (BABAOĞLU, 1998: 97).

1 Ekim 1941'e kadar Yahudilerin öldürülmesi bir istisna ve resmi politika Yahudilerin techiri olarak kalmışken, bu tarihte Yahudilerin göçü yasaklandı. 20 Ocak 1942'de alınan karar dahilinde, işgal altındaki müttefik yönetimdeki bütün bölgelerden bütün Yahudilerin toplama kamplarında SS emrinde kullanılması ve işe yaramayanların da derhal yok edilmesi kararlaştırıldı.

Ağustos 1944'te bu toplama kamplarındaki tutukluların toplam sayısı 520.000 olarak belirlenmişti. Yaklaşık bir o kadarı da tutuklanıp daha sonra serbest bırakılanlar, bu toplam sayının olasılıkla iki katı kadar da aradaki sürede ölen ve işe yaramaz sayıldıkları için itlaf edilenlerdi. Orada burada öldürülenler ve topluca kurşuna dizilenlerle birlikte yaklaşık 5.5 milyon insanın katledilmiş olduğu tahmin edilmektedir. Bu olay dünya tarihine "*Holocaust*" olarak geçmiştir.

3.3. Ekonomik Yapı

Hitler, bütün faaliyetini sadece politik alanda göstermiş ve görüşünü "*Devletin herhangi bir ekonomik kavram veya gelişme ile hiçbir ilişkisi yoktur. Devlet, ekonomik bir teşkilat değil, ırka dayanan bir teşkilattir*" diye açıklamıştır. Ancak Hitler'in ekonomik konularda bıraktığı bu boşluğu, onu bir alet olarak kullanan finans-kapitalistler, ağır sanayiciler ve toprak ağaları doldurmuşlardır. Bu doğrultuda, kendisine finans – kapitalin çıkarlarını korumak için her türlü tedbiri kabul ettirmişlerdir (ÖZGÜDEN, 1966: 54).

Nazi rejimi altında ekonomi, sadece politik ve ideolojik ihtiyaçlara değil aynı zamanda savaşın planlanmasına ve savaşa devam edilmesine de bağlanmıştır (MACRIDIS ve HULLIUNG, 1996: 179). Bu yüzdendir ki Nazi rejimi orijinal ekonomik programını asla hayata geçirememiş, vaatlerde bulunulan ekonomik grupların bu rejimden beklentilerini karşılayamamıştır.

Nazilerin ekonomik planının temelini “*Kişisel çıkardan önce ortak çıkar*” anlayışı oluşturmuştur.

Nazilerin ekonomik teorisyonu Feder’in otarşi anlayışı: faizlerin bastırılması, büyük şirketlerin millileştirilmesi, küçük şirketlerin kontrol altına alınması, devlet tarafından finanse edilen kamu çalışmaları, herkesin çalışmayı hak ve görev olarak görmesi, özel sermayeden bağımsızlaştırılmış sosyalist ekonomiden yanaydı (WEBER, 1964: 83) Bu ilkelerin genel olarak seçmenin hoşuna gitmesi, fakat büyük endüstri ve ticaretin çıkarlarına ters düşmesi kısa zamanda Hitler’in bu programı terk etmesine sebep olmuştur.

1934 yılından başlayarak savaş ekonomisinin uygulanması; işletmelerin ve işçinin ikincil konuma sokulduğu ve sadece savaş zamanında değil, savaş başlamadan önceki dönemde de uygulanması için tasarlanan bir model haline geldi (YOUNG, 2004: 82).

1936 yılında Göring’in Dört Yıllık Planı uygulamaya konuldu. Bu plan, Hitler kadar iktisattan habersiz olan Göring’i Almanya’nın iktisadi alanındaki diktatörü yaptı. Topyekün savaş ekonomisine giden yolda, arzu edilen sözde “*Üretim Mücadelesini/Savaşını*” gerçekteşirmek için korumacılığın ve otarşının uygulanması emri verildi. Tüketim mallarının ithalatı neredeyse tamamen yasaklandı, fiyat ve ücret denetimlerinin tatbiki yönünde yasa çıkartıldı ve hammaddelerin üretimi için büyük devlet projeleri oluşturuldu (YOUNG: 83).

Kısa dönem ve nihai amaçlar arasındaki çatışma, Nazizmin ekonomik programındaki karışıklığın asıl sebebidir (LUBASZ, 1973, 118). Aslında bu çatışma; içinde bulunulan dönemde alınması gerekli acil tedbirlerle çakışan, Nazilerin vazgeçemedikleri birtakım politik gayelerin – ırk konusu, kendi kendine yeterlilik,

genişlemeci politika – yarattığı kaos olarak da adlandırılabilir. Teori ve pratik arasındaki tutarsız ilişki, ekonomi konusunda da geçerliydi.

Ayrıca, Nazizmin parti programından hareket edildiği takdirde onun teori bazında anti-anamalcı bir yapıya sahip olduğunu görmek mümkündür. Bununla birlikte pratiği göz önüne alındığında bazı noktalarda anamalcı bir eğilim taşıdığını görmek de imkan dahilindedir (MACIT, 2007: 110).

3.3.1. Tarım

Tarımın, kendi kendine yeten bir ülke olmaya çalışan Almanya için önemini sürekli vurgulayan Nazi rejimi, bu sektörde bir dizi teşvik ve tedbir planı uygulamıştır. 1933 yılı başında Tarım Bakanlığı'na getirilen Alfred Hugenberg, tarım ürünleri fiyatlarını yukarı çekerek küçük çiftçiler üzerindeki borç yükünü azaltmaya çalışmıştır. Bunu takiben ilk yıl içinde tarımda iyileşmeler olsa da Walter Darre'nin aynı yıl içerisinde Hugenberg'in yerine gelmesiyle durum değişmişti. Çünkü yeni bakanın yönetimi altında, Eylül 1933'ten geçerli olmak üzere tüm tarımsal ürünler fiyat kontrollerine maruz bırakılmıştır. Ve bu durum da gıda fiyatlarını, normal pazar koşulları altında olabileceğinden daha da ucuza indirmeye sebep olmuştur (DE GRAND, 1995: 47).

Tarım için çıkartılan bir diğer teşvik yasası yine Eylül 1933 tarihli "*Irsi Tarım Yasası*"dır. Köylü çiftçilerin özgürlüğü pahasına tarım alanları üzerindeki haklarının azalmamasının veya bu alanların satışının engellenmemesini amaçlayan bu yasa da, özellikle küçük çiftçi ve topraksız köylülerin şehirlere göç etmesini durdurmaya çalışmıştır. Ancak köylülerin ekonomik durumunu iyileştirme konusunda yetersiz kalan bu yasa da şehirlerin, köylülerin gözündeki çekiciliğini yok edememiştir.

Nasyonal Sosyalizmin, iktidarda iken izlediği tarım politikası, büyük toprak sahiplerine ve zengin köylülere sağlanan radikal bir destek ile belirlenir. Bu destek, sırf hububat fiyatlarının korunmasından, dolaysız devlet yardımına, toprak kirası bedelinin artırılmasına, tarım işçilerinin ücretlerinin korkunç bir şekilde indirilmesine kadar varmaktadır. Kır küçük burjuvazisi ile tarım proletaryası, bu tedbirlerin başlıca kurbanları olurlar (POULANTZAS, 2004: 336).

Kendilerine verilen birçok vaatle Nazi rejimini destekleyen köylü ve küçük çiftçiler, Nazilerin, iktidara geçtikten sonra tüm vaatlerini unutmaları ya da uyguladıkları programların yetersizliklerinden dolayı beklentilerinin karşılığını alamamışlardır. Bu durum da, Nazilerin nüfusu kırsal kesimde tutma ve küçük çiftçiyi etkinleştirme çabalarını geçersiz kılmıştır.

3.3.2. Sanayi

Nazizmin işçi sendikaları karşıtlığı, sanayicilerin işine gelmiştir. Komünist ve solcu hareketleri hedef alan bu ideolojinin iktidara gelişi, sanayi sektörü içinde işçilerin etkisini azaltmış ve kontrolü büyük bir ölçüde yeniden sanayicilerin eline vermiştir.

Yine de, Alman sanayi yöneticileri, Faşist İtalya'da da olduğu gibi, güçlü bir Nazi işçi organizasyonu kurulmasından korkuyorlardı. 1933 yılında sanayi ile yeni ilişkiler başlatılmıştı. Her türlü korporatif organizasyon terk edilmiş ve özel firmalar üretici kartelleri içinde organize olmaya teşvik edilmişlerdi (DE GRAND, 1995: 44).

Alman Savaş Ekonomisi'nin genel müdürlüğüne atanan Dr. Schacht, her anlamda Alman ekonomisini savaş sürecine hazırlamak amacıyla, Alman fabrikalarını da savaşta işlerliği olacak maddeleri üretmeye yöneltmişti (MACİT, 2007: 118). Özellikle bu konuda ağır sanayi mühim bir yere sahipti. Kolonileşmenin amaçlarından biri olarak da belirtilen Doğu'nun hammadde zenginliğini sömürmek, sanayi sektörüne yeni açılımlar yaratmakla birlikte; neyin üretilip neyin üretilmeyeceğine tüketiciden çok Nazi politikasının karar vermesi, sınırlandırmaları ortaya koyuyordu.

3.3.3. Sömürgeler

Hitler'in kendi kendine yeterlilik takıntısı, Nazizmin yayılmacı politikasının temeli olarak görülebilir (WEBER, 1964: 86). Bunu haklı çıkarabilecek Hitler'in diğer bir takıntısı olarak da Alman halkının "*Yaşam Alanı*"nı (Lebensraum) genişletme çabaları gösterilebilir. Adolf Hitler'in şu sözlerinden de anlaşılacağı üzere kolonileşme, Nazi ekonomik programının temel taşlarından biridir: "*Ekonomi! Çiftçi kurtarılmalıdır! Kolonileşme! İhracatta gelecekteki büyüme manasız. Dünya pazarı sınırlı ve her yerde fazla üretim var. Kolonileşme tek çare, işsizler ordusunun bir kısmı hasada geri dönmeli. Ama zaman alacak ve radikal bir değişim beklenmemeli çünkü toprak Alman*

halkı için çok az. Yeni yabancı pazarlar için savaşılmalı belki de. Barizdir ki politik güç ve çatışma ekonomik durumun üstesinden gelebilir ancak” (LUBASZ, 1973: 101).

Bu bağlamda Doğu tarımını sömürmek ve Rusya’daki sanayiye ket vurmak atılacak başlıca adımlar arasındaydı. Çünkü ancak bu şekilde Doğu, Almanya’ya hammadde temin edecek, Almanya da bunun karşılığında Doğu’ya imal edilmiş ürün gönderecekti (LUBASZ: 115). *“Emperyalizm lehine ileri sürülen ekonomik görüş, görüldüğüne göre en etkili olan görüştü: fetih yoluyla yabancı pazarlar elde edilebilir ve gönenç sağlanmış olur” (SABINE, 2000: 394).*

3.3.4. İşgücü

Saukel’e göre işgücü eksikliği problemi, üretim tekniklerinin rasyonalize edilmesi ve Alman kadınlarının endüstri işine kayıt edilmesiyle çözülebilir. Köle işgücü, politik ve teknik olarak güvenilmez, verimsizdir ve Alman halkı için bir ırksal tehlike teşkil etmektedir (LUBASZ, 1973:106).

Yahudilerin her türlü iş hayatından atılmasıyla birlikte yaşanan işgücü azlığı problemi Nazi rejimi için ekonominin, politik ve ideolojik amaçlardan sonra geldiğini göstermektedir. Ayrıca bunu Nazi rejiminin sayısız mantıkdışı hareketlerinden biri olarak görenler de vardır. Genel olarak kadınların çalışmasına karşı olan, kadının yerini ev olarak gören Hitler rejimi, işgücü açığını kapatmanın çaresi olarak yine kadınların işgücüne katılmasını öngörmüştür.

Özellikle daha fazla Alman erkeğinin, istilacı politika dahilinde savaşlarda aktif rol oynaması, 1938 yılından itibaren kadın işgücünde belirgin bir artışın sebebi olmuştur.

3.4. Sınıf İlişkileri

Sınıf bölünmeleri ve adlandırmaları birçok ülke ve birçok rejimin etkileri ya da farklı akademisyenlerin farklı bakış açıları sebebiyle değişik şekillerde yapılandırılmış olabilmektedir. Bu gerçek gözardı edilmeden aşağıdaki sınıflandırmalar İtalyan faşizminde sınıf ilişkileri konusuyla karşılaştırma yapılabilmesi açısından bu şekilde belirlenmiştir.

Sınıf farklılıklarını yapay olarak gören ve milli bütünleşmeyi engellemek amacıyla olduğunu düşündüğü sınıf çatışmasına karşı çıkan Nazizm de, sınıf farklılıklarının üstesinden gelememiştir. Devlet bürokrasisi dışında, var olan sınıf yapısı bozulmamıştı fakat genişletilmişti (RENTON, 1999: 39).

Eugene Weber'e göre ise, Nazi organizasyonları, sosyal sınıfları o zamana kadar kimsenin başaramadığı kadar “*karıştırmayı*” başarmıştı (WEBER, 1964: 38).

3.4.1. İşçi Sınıfı

Aslında, propagandalarının temelini komünizmle savaşmak olarak belirleyen bir partiden işçilerin çıkarına bir hareket beklenemezdi. İşçi sendikalarını ortadan kaldırmak gibi amaçlar da bu yöndeki inancı destekliyordu. Fakat Nazi propagandası, her türlü grubun gözünü boyayacak bir vaade sahipti. Nitekim sınıf farklılıklarının, milli bütünleşme ile ortadan kalkacağı ve pekala işçi sınıfı mensuplarının da diğer sınıflar kadar her şeyi temin edebilecekleri söylevi, işçilerin Nazi partisine çekilmesi için kullanılan bir araçtı. Gramsci'nin de üzerinde çok durduğu faşizmin işçi sınıfının sınıf bilincini ortadan kaldırma çalışmaları Almanya'da da iş başındaydı.

Zaten bir yandan da NSDAP içerisindeki solcu kanadın anti-anamalıcı konuşmaları, işçi sınıfına Marxistlerin üretim araçlarının toplumsal mülkiyetini istemekte haklı olduklarını, fakat üretim araçlarının yalnızca işçi sınıfının değil, tüm toplumun olması gerektiği yönündeydi (POULANTZAS, 2004: 225). Bu yüzden, Nazi hareketinin en büyük destekçileri genç, işsiz işçi sınıfı mensupları olmuştur (RENTON, 1999: 35).

Eugene Weber'in verdiği bir örnekte de açık olarak belirtilen, Alman işçi sınıfının, Marxizm'deki uluslararasılığı ve ırkın ve milletin reddedilişinin sebebini anlayamamış olmasının onu hem sosyalizm hem de milliyetçiliği birleştiren Nazizm'e kendini daha yakın hissetmesine sebep olduğudur (WEBER, 1964: 55).

Hitler, işçi sınıfına iş vaadetmişti. 1929 – 1932 yılları arasında işsizlik 1 milyondan 6 milyona sıçramıştı. İşi olsun ya da olmasın birçok işçi, partiye katılmaya ve ona oy vermeye başladılar. Buhran, işçi sendikalarını güçsüzleştirmişti. Sol görüşlü

işçiler de sosyalizm ve komünizm arasında umutsuzca bölünmüşlerdi (MACRIDIS ve HULLIUNG, 1996: 172).

Yine de Almanya'da, İtalya'da da olduğu gibi, Nazi partisi, işçilerden çok orta sınıf tarafından oluşturulmuştu. 1933 yılında, nüfusun %46.3'ünü işçilerin oluşturmasına rağmen, Nazi Partisi üyelerinin yalnızca %29.7'si işçilerden oluşmaktaydı (RENTON, 1999: 35).

Kamp kurbanlarının yanında milyonlarca sıradan işçi de, Nazi rejimi altında acı çekmişlerdir. 1932 ile 1938 yılları arasında, Alman işçi maaşları %3 oranında düştü. Buna rağmen yaşam pahalılığı %5 artış göstermişti. Çalışma saatleri arttırılmış, ellerinden temel özgürlükleri alınmıştı. (RENTON: 38). 1938'de kurulan Dört Yıllık Plan Bürosu, işçilerin işe devamsızlığını para veya hapis cezasıyla cezalandırıyordu ve bütün bunlar iş güvencesi altında uygulanıyordu (YOUNG, 2004: 83).

3.4.2. Küçük Burjuvazi (Orta Sınıf)

1907'de nüfusun %12.6'sını temsil etmekte olan küçük burjuvazi, 1925'te %17'sini temsil eder duruma gelmiştir. Bu oran 1925 – 1933 yılları arasında %1.4 daha artar (POULANTZAS, 2004: 302).

Nazi propagandası sürekli olarak statüden bahsetmekteydi. Dolayısıyla, en çok da, serbest çalışan üreticilere, zanaatkarlara ve küçük mal sahiplerine hitap etmekteydi (RENTON, 1999: 35).

En azından görülebilir ki NSDAP daha çok, Büyük Buhran zamanında ekonomik ve finansal olarak olumsuz etkilenen ve hiçbir politik inançları olmayan alt-orta sınıfa hitap etmekteydi. Aslında Adolf Hitler'in kendisi de, NSDAP mensupları da bu sınıftan gelmekteydi. Bu sınıf kendini hem anamalcılık hem de komünizm tarafından tehdit edilmiş olarak hissediyor ve kendini, en alt tabakaya itilmeye karşı korumak istiyordu (DE GRAND, 1995: 86). Nasyonal Sosyalist Parti'yi açık bir şekilde ve bir bütün olarak destekleyen en başta küçük burjuvazidir (POULANTZAS, 2004: 304).

Orta sınıfa, gelirlerindeki düşüşe sebep olan şeyi durdurmak adına özel tedbirler alacaklarını ve onlara güvence vereceklerini vaad etmiş, hepsinin üstünde, komünizmi safdışı bırakarak soldan gelen tehlikeleri de savuşturma sözü vermişlerdi. Bu vaatler

özellikle alt-orta sınıflara (esnaflar, zanaatkarlar, tüccarlar, dini personeller ve servis personelleri) hitap etmekteydi (MACRIDIS ve HULLIUNG, 1996: 172).

Nazi vaatlerine rağmen, orta sınıf da Nazi rejimi altında zorluklar yaşamışlardır. Özellikle küçük üretici ve bağımsız zanaat işçileri, hammadde eksikliğinden yakınmaktaydılar.

Nasyonal Sosyalizmin iktidara gelmesi ile kısa bir süre için yönetici sınıf durumuna geçen küçük burjuvazi, daha sonra devleti elinde tutan sınıf olarak kalmıştır. NSDAP ile küçük burjuvazinin gerçek çıkarları arasındaki temsil bağlarında açık ve giderek artan bir kopuş görülse de, siyasal ideolojik bağları, faşizm iktidarda kaldığı sürece devam eder (POULANTZAS, 2004: 306).

3.4.3. Yönetici Sınıfı (Seçkinler Sınıfı)

Hitler kendisi için, kitleleri yönlendirecek yeni bir seçkin sınıfı oluşturmuştu (MACRIDIS ve HULLIUNG, 1996: 165). Bu seçkin sınıfı yaratmasının en büyük nedenlerinden biri de Hitler'in, her ne kadar kendisini de başa getiren sistem bu olsa da, demokrasiden korkuyor olmasıydı. Bu yönüyle yaratmak istediği sınıf oligarşik bir yapıya benziyordu.

Seçkinler kümesinin ortaya çıkması doğal bir süreç gibi gösterilmiştir. Bu sınıf, halkı, onun içten gelen erk isteğini daha açık ve belirli bir biçimde temsil etmektedir. Bu sayısal azınlıklar, istenç ve azim çoğunluğuyla birleştikleri her durumda dünya tarihini yaratırlar (SABINE, 2000: 380).

3.4.4. Kırsal Sınıflar

Almanya'da, 1925 nüfus sayımına göre, toplam nüfusun %23'ü tarımla uğraşmaktadır.

Alman Komünist Partisi, 1930'a kadar köylü sorununu ihmal eder. Bu durum karşısında, yoksul köylülük, faşistleşme süreci sırasında derin bir siyasal – ideolojik bunalım geçirir. 1928'den sonra "*köylü darbeciliği*" biçimleri ortaya çıkar ve bütün kuzeye ve doğuya yayılır. Bunun yanı sıra, bu dönem, "*köylülüğün*" bütünüünün "*toprağa bağlılığı*" temasının, büyük toprak sahipleri ve zengin köylülerce ön plana çıkarıldığı dönem olmuştur. Büyük toprak sahipleri ve zengin köylüler, kırsal alandaki

halk sınıflarını, kendi vesayetleri altında, ortak bir “köylü savunması” kuruluşu olan “Grüne Front” içinde toplarlar. Burada egemen olan slogan, kentlerin “yaldızlı demokrasisine” karşı kırların “yeşil demokrasisi”dir.

Kırdaki halk sınıflarına verilen demagojik sözlerin ötesinde, Nasyonal Sosyalizm, bu bunalım durumunda ortaya çıkan siyasal – ideolojik eğilimleri sonuna kadar sömürür. Fakat daha açık olan bir konu, “toprağı işleyenlerin”, “kan, toprak ve kişisel bağlarına sadakati” biçiminde formüle edilen feodal ideolojinin egemenliği altında, sanayiye ve ticarete karşı “köylünün birliği” mitosunun sömürülmesinden, Nasyonal Sosyalizmin sağladığı yarardır.

Bununla birlikte, kırların Hitler’e sağlamış olduğu destek kesindir. Özellikle Schleswig-Holstein’den başlayarak, kuzey – doğu bölgelerinde ve Doğu Prusya’da Nasyonal Sosyalizm, 1930’dan itibaren büyük bir seçim başarısı gösterir. Büyük toprak sahiplerinin egemen olduğu bu bölgede, Nasyonal Sosyalizmi, yalnızca büyük toprak sahipleri değil, aynı şekilde, büyük malikane toprakları üzerindeki, hala feodal ideoloji etkisinde olan küçük girişim sahipleri de doğrudan doğruya desteklemektedirler.

Son olarak, Batı’nın, geniş ölçüde ve geleneksel olarak sendikalaşmış, tipik anamalcı sömürü biçimlerine tabî tarım işçileri, kitle halinde Nazizme düşman olarak kalırlar. Bu durum, özellikle Bavyera’da belirgindir (POULANTZAS, 2004: 331-336).

Mardin’e göre, Nazilerin desteğini kazandıkları çiftçiler, zirai işletmecilik bakımından ortadan kalkmaya mahkum olduklarını anlayan orta halli çiftçilerdi (MARDİN, 2004: 27).

3.4.5. Büyük Sanayiciler ve Toprak Sahipleri

İtalya’da olduğu gibi, Nazi yönetiminden de en çok faydalananlar büyük sanayiciler ve toprak sahipleri olmuştur (RENTON, 1999: 39).

Nazi Almanya’ında bütün büyük iş adamları, başlangıçta Nazi rejimini tam da kendilerinin ihtiyaç duyduğu bir rejim sanmışlardı. Her ne kadar Hitler’in yirmibeş maddelik parti programında, toptancı ticaret kârının paylaşılacağı, büyük genel işletmelerin komünleştirileceği gibi ilkelerden bahsedilmişse de anamal sahipleri, mevcut durum içerisinde Hitler’in bunu siyasi bir araç olarak kullandığını

düşünüyorlardı. Zira bu dönemde komünizmin iktidarı demek, anamalcılar için hayat hakkının var olmadığı anlamına geliyordu. Bunun farkında olan Hitler ise sık sık komünist düşmanlığını propaganda aracı olarak kullanıyordu. Bu söylev, doğal olarak anamal sahiplerini Hitler'e yaklaşıtıyordu (MACİT, 2007: 120).

3.4.6. Hitler'in “Yeni Sınıfı” ve Kitleler

Hitler, “*Artık yeni bir sınıf yaratılması üzerinde tartışılmıyor. Bu, yaratılıyor, yaratılması için de tek bir araç vardır; o da kavgadır. Yeni önderler sınıfının yaratılması benim iktidar için savaşımdan çıkacaktır. Yalnız Alman ulusunun değil, bütün yeryüzünün kaderini yönetmeye çağrılı yeni önderler sınıfının gerekliliği, yönetimi ele geçirmek için yaptığımız uzun ve çekişmeli kavganın en büyük devrimci anlamıdır*” söylemiyle, yaratmak istediği yeni sınıfı açıkça ortaya koymuştur. (KAKINÇ, 1967: 183).

Nasyonal Sosyalizm'in özelliklerinden biri de kuvvetini kitlelerden almasıydı. Kitle şekline girenler yalnız çalışanlar tabakası değil, aynı zamanda orta sınıfın alt kademeleriydi. Bundan dolayıdır ki, Nazizm, geniş manada halkın tümüne hitap edebilmiştir (MARDİN, 2004: 26).

SONUÇ: SİSTEM DEĞERLENDİRMESİ

Çalışma boyunca, faşist devlet sisteminin temel unsurları ve İtalya ve Almanya olmak üzere, iki modeldeki uygulamalarının farklılık ve benzerliklerinden bahsedilmiştir. Bu bilgiler ışığında, sistemin bir değerlendirmesi yapılacak olursa başlanacak temel unsur, faşizmin, tüm aksi iddialara rağmen sistematik bir ideoloji olarak algılanması gerektiğidir. Uygulamalarındaki farklılıklara rağmen, faşist sistemin her iki modelde de aşağı yukarı temel benzerlikler üzerinden yola çıkması da bu gerekliliği haklı çıkarmaktadır.

Faşist sistemde devlet baskıcı, topyeküncü ve merkezidir. Bu merkezîyetçilik, lider kavramı altında oluşturulur. Lider her iki modelde de en üstün mercidir. Liderin bu denli ayrıcalıklı olmasıyla birlikte, Almanya örneğinde Führer, İtalya örneğindeki Duçe'den biraz daha önde gözüktür. Almanya'da liderin daha ön planda tutulmasının nedeni, Nasyonal Sosyalizm'in "ırk" unsuruna verdiği önemden kaynaklanmaktadır. Çünkü Nasyonal Sosyalist öğretiyeye göre, Alman ırkını yönlendirecek bir liderin varlığı zorunludur.

Faşist sistem, tek parti düzenine dayalıdır. Parti liderden sonra gelir ve diğer her şeyin üzerinde tutulur. İtalya ve Almanya örneğinde de bu konuda aksi bir uygulama görülmemektedir. Parlamenter rejime olan düşmanlıkları ortak olmakla birlikte, İtalyan örneğinde, tam anlamıyla parlamenter özellikler göstermese de, Büyük Faşist Meclisi ve Korporasyonlar Ulusal Meclisi adında yeni meclisler oluşturulmuştur. Büyük Faşist Meclisi, Ulusal Faşist Partisi üyelerinden oluştuğu için nitelik bakımından bir parti örgütü gibidir. Ayrıca Korporasyonlar Ulusal Meclisi'ni oluşturan üyelerin hepsinin, zorunluluk sonucu Ulusal Faşist Parti mensubu olması da İtalya örneğinde parti-devlet bütünleşmesini açıkça ortaya koymaktadır.

Faşist devlet sistemi uygulamalarının siyasal yapısı, yani Almanya ve İtalya örnekleri, hemen hemen birbirine yakındır. Aradaki temel farklılık devletin yorumlanış biçimidir. İtalyan örneğinde devlet amaçken; Almanya örneğinde devlet, üstün Aryen ırkı muhafaza etmek adına bir araç konumundadır. Bu muhafaza amaçlı siyaset Almanya'da her alanda etkisini göstermiştir. Dikkatlice incelendiğinde de, zaten İtalya ve Almanya örnekleri arasındaki en büyük farklılığın bu noktada oluştuğu gözden kaçmayacaktır. Hitler, adeta bütün politikasını ırk kavramı üzerine şekillendirmiş, uygulamada da bu düşüncesini gerçekleştirmekten hiç kaçınmamıştır.

Anılan iki sistemde de siyasi temsili kuruluşlar yer almış olsa da; iki ülkede de tek partili bir siyasal yapının hüküm sürmesi bu siyasi kuruluşların anlamını ortadan kaldırmaktadır. Yukarıda İtalya örneğinde de değinildiği üzere, bu kuruluşlar danışma nitelikli yapılar olmaktan öteye geçememiş, devlet yapısı üzerinde liderin etkisi hiç değişmeden, aynı oranda devam etmiştir. Hem Mussolini hem Hitler parlamenter sisteme güvenmediklerini açıkça dile getirmişler ve parlamenter yapıyı niteliksizleştirmek adına girişimlerde bulunmuşlardır. İki lider de bu parlamenter rejimi köhne bir rejim olarak nitelendirmekten kaçınmamışlardır. Hitler, parlamenter rejime olan güvensizliğini şu açıklamasıyla açıkça ortaya koymaktadır: “*Parlamenterleri ikna etmekle vakit harcayan bir bakan, kendi bakanlığıyla ilgili çalışma yapmak adına vakit bulamaz*”.

Baskıcı ve topyeküncü olarak adlandırdığımız her iki sistemde de bireyin devlete karşı savunacağı hakları söz konusu değildir. Birey bu devlet modelleri içinde eritilmiştir. Bireyin devlete karşı ne savunacağı bir hakkı, ne de devletten korumasını isteyebileceği özgürlükleri mevcuttur. Birey sadece kendisine verilen ödevleri yerine getirmekle yükümlüdür ve yerine getirdiği ödevler bağlamında bir anlam kazanır.

Sosyal Yapı Farklılığı

Faşist sistem milliyetçilik üzerine kurulu bir sistem özelliği gösterir. İki model arasındaki tek fark, İtalya’da bu milliyetçiliğin kültürü temel alması; Almanya’da ise ırkı temel almasıdır. Toplumsal yapıdan ekonomik yapıya kadar etkisini gösterecek ırk konusu, Almanya’yı İtalya’dan başlıca olarak ayıracaktır. Hitler, ırk kavramı bağlamında kendine hedef olarak Yahudileri almış görünse de; bu etnik ayrımcılık sadece Yahudilere karşı gerçekleştirilmemiş, buna ilaveten Çingener ve Slav Irkı da Hitler’in gazabından kurtulamamıştır. Hitlerin Yahudilere karşı öfkesinin neden bu denli büyük olduğu kesin olarak bilinemeyecek olsa da, Nazi rejimi boyunca bütün Yahudilerin her alandaki etkinliklerine son verilmiş ve hatta bu son verme işlemi sadece Almanya toprakları dahilinde kalmamış, Hitler’in işgal ettiği bütün ülkelerdeki Yahudilere karşı aynı soykırım uygulanmıştır.

Politik bir araç olarak kullanılan propaganda, kültürel ve toplumsal yaşam üzerinde etkinliğini iki ülke modelinde farklı şekilde göstermiştir. Almanya, propagandayı etkin bir şekilde kullanmayı başarırken, İtalya bu bağlamda Almanya kadar başarılı olamamıştır.

Çünkü Hitler iktidarı ele geçirmesiyle birlikte Goebbels'i Propaganda Bakanlığı'na getirerek kültür üzerinde tekeli bir kontrol mekanizması oluşturmuştur.

Faşist toplum yapısında, her iki model için de geçerli olmak üzere, gençlik ve gençlik organizasyonları önemli bir yer tutmaktadır. Sistemin geleceği bu grubun elindedir. Faşist ideoloji nitelik itibariyle kendisini de “genç” olarak nitelendirmiş ve bu söylem sayesinde gençleri etkilemek ve sisteme dâhil etmek yolunda uğraşlar vermiştir. Öyle ki hem İtalya hem de Almanya örneğinde 7-8 yaşlarından itibaren gençler, faşist organizasyonlara dahil edilmiş, ergenlik çağını geçen gençler, törenlerle Faşist ve Nazi Partileri'ne üyeliklerini gerçekleştirmişlerdir.

Kadınları, her iki modelde de, faşizm için gelecek nesil üreten anneler olarak yüceltilmişler ve her iki model de bu annelik görevinden uzaklaşmamaları adına kadınları, işgücünden uzaklaştırmaya çalışmıştır. İşgücünden uzaklaştırılan kadınlar bağlamında Almanya örneğinde bir çelişki ortaya çıkmaktadır. Hitler, kadın nüfusunu hem işgücünden uzaklaştırmaya çalışmış hem de yapılan soykırımlardan sonra azalan işgücü nedeniyle kadınları geleneksel üretim modeli olan tarım alanında çalışmaya sevk etmiştir. Her iki lider de, nüfuslarının artmasını istediklerinden dolayı kadına, ağırlıklı olarak, “annelik” ve “zevcelik” görevini yüklemiş olsalar da, Mussolini ve Hitler'in kadına atfettikleri değer tam anlamıyla örtüşmez. Mussolini, kadınlar için “*ikinci sınıf İtalyan vatandaşı*” yakıştırmasını yaparken, Hitler'in, hiçbir kaynakta böyle bir açıklamasına rastlanmaz.

Ordu her iki model için de bağımsız ve önemli bir yere sahipken sadece önem derecesi iki model için farklıdır. Mussolini, orduya II. Dünya Savaşı yıllarına kadar pek fazla önem vermemiştir. Fakat Almanya'da Nazilerin iktidara gelişi ve yayılmacı politika anlayışıyla beraber Mussolini de orduya verdiği değeri arttırmıştır. Mussolini'nin bu konudaki tavrının değişmesinin sebebi, Almanya ile birlikte hareket etme eğilimidir.

Faşizmde eğitim, propaganda amaçlı kullanılmış, modeller arasında sadece Almanya'da ırkın, eğitimde önemli bir etkisinin olması farklılık göstermiştir. Bu farklılığa rağmen her iki sistem de anti-entelektüel ve bireysellikten uzak yapılarını eğitime yansıtmışlardır. Öyle ki, önemli olan entelektüel bir gelecek yetiştirmekten çok İtalya'da faşist düzeni, Almanya'da ırkçı anlayışı sürdürecektir nesiller yaratmaktır. Almanya'nın müfredatını ırkçı temel üzerine oturtması, İtalya'da ise erkek öğrencilerin okullarda silah

taşıması ve öğretmenlerin faşist üniforma giyerek ders verme zorunluluğu her iki sistem için de geçerli olan bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Muhafazakâr yapının sürdürülmesi, faşist ve Nasyonal Sosyalist grupların burjuva değerleriyle örtüşmekteydi. Aile de, İtalya ve Almanya örneklerinin her ikisinde de geçerli olmak üzere, mevcut muhafazakâr yapının korunması ve sürdürülmesi bağlamında önemli bir role sahipti. Bu anlamda, modernizmin aile yükümlülüklerinden azad ettiği kadını, faşizm, yeniden ailenin temeli haline getirmiş ve aile kurmayı tercih etmeyen bekârlara çeşitli yaptırımlarda bulunmuştur. Aile, aynı zamanda, nüfusun çoğalmasının tek yolu olarak görülmüştür. İki ülke modeli arasında, aileyle ilgili olarak göze çarpan farklılık İtalya'da aile yapısı üzerinde dinin, Almanya'da ise ırk kavramının etkili olduğudur. İtalya'da Katolik anlayışın boşanmaya karşı olması, Almanya'da ise ırklar arasında gerçekleşen çapraz evliliklerin kabul görmemesi anılan farklılıklara ilişkin örnekler olarak sunulabilir.

Bu sistemde, din aslında sistem içinde etkisiz hale getirilmek istenilen bir unsurdur. İtalya bunu hiçbir şekilde başaramazken, Almanya az da olsa bu etkeni sistemden uzak tutmayı başaramıştır. Yine de her iki model de, yani faşist sistem, dini, kendi çıkarları için kullanmıştır.

Sınıfsal Analiz ve Faşist Sistemler

İtalya'da, Mussolini öncesi dönemde etkinliğini yitirmiş olan Papalık, Mussolini'nin iktidara gelmesiyle birlikte çeşitli anlaşmalarla eski itibarını kazanmıştır. Mussolini'nin buradaki amacı dinin, halk üzerindeki bütünleştirici etkisini kullanmaktan başka bir şey değildir. Almanya'da din aynı amaçla kullanılmış olsa da, Hitler ve bütün bakanlarının ateist ya da putperest olduğu bilinen bir gerçektir.

Nüfus faşist sistem için artması, çoğalması gereken bir unsurdur. Bunun sebebi de faşist sistemin sömürgeci yapısı içinde çoğunluğun üstünlük anlamına gelmesidir. Her iki model de nüfusu arttırmak adına çeşitli tedbirler almıştır. Almanya nüfusunu ırk kavramı altında arttırmaya çalışırken, İtalya, milliyetçiliği Almanya'dan farklı olarak algılaması sebebiyle nüfus artışı bağlamında ırkçı bir politika gütmemiştir. Hitler, ülkesindeki Yahudi ırkını ve diğer çeşitli etnik ırkları temizledikten sonra genişlemesini saf Aryan ırkı üzerinden gerçekleştirmeyi arzulamıştır. Topraklarının azlığı negatif bir etken olarak görülse de; Hitler, nüfusu arttırmak tutkusundan asla vazgeçmemiş, artan nüfus için gerekli olan coğrafyayı yayılmacı politika anlayışıyla edinmek yolunu tercih etmiştir.

İşçi sınıfı bu sistem içinde hiçbir zaman öncül konuma gelememiş, sistem altında daha çok acı çekmiştir. Faşist sistem, küçük burjuvaziyi temsil ediyor gözükse de, pratik kısmında uygulandığı her konuda burjuvaya yarar sağlamıştır. Aslında faşist ideoloji, iki ülke örneği için de geçerli olmak üzere, iktidara gelmeden önce ikili oynayarak işçi kesiminden de büyük destek almışlardır. Fakat iktidara geldikten sonra işçiler lehine gerçekleştirilen hiçbir şey olmamış hatta işçiler daha da ezilir hale gelmiştir. Zaten faşizmin iktidara gelişinde ya da getirilişinde anamalcı sistemin ve büyük sanayicilerin finansal desteğinin ne kadar etkili olduğu aşikârdır.

Faşist Ütopya: Devrim mi Modern Gericilik mi?

Ekonomide merkezileşmeye önem veren faşist sistem İtalya'da korporasyonların oluşumuna sebep olurken, Almanya'da bu kadar belirgin bir ekonomik düzen yaratamamıştır. Her iki model de, faşist ekonomi modelini sabit bir düzene oturtamamış, dolayısıyla ekonomik düzen amaçlanan sonuçları verememiştir. Özellikle Alman örneği için belli bir ekonomi sistemine sahip olmadığı örneği verilir. Hitler, ağırlıklı olarak savaşçı ve ırkçı bir politika benimsemiş olduğu için, sistemin ekonomi yönü eksik kalmıştır.

Faşizm anti-rasyonel, anti-modern, anti-burjuvazi, anti-sosyalist, anti-kapitalist, anti-komünist, anti-liberal, anti-filozifik, anti-entellektüel bir düşünce biçimi olarak da görülebilir. Her iki modelde de bu belirtilen unsurlara uyan ya da ters düşen uygulamalara rastlanabilir. Bu sistemi gerici bulanlar olduğu kadar, dönemi için devrimci görenler de olmuştur.

Bir dönem dünya tarihine oldukça etkili bir şekilde yön veren ve genel olarak I. Dünya Savaşı'nın sonunda gelişen politik, ekonomik ve kültürel ortama tepki olarak doğan faşizmin, bu çalışmanın da ışığında sistematik bir şekilde incelenebilir olduğu kanıtlanabilir ve iki uygulama arasındaki tüm farklılıklara rağmen benzerliklerin bu incelemeye kolaylık sağladığı söylenebilir.

Bundan sonraki çalışmaların bu bilgiler ışığında daha da ileriye götürülerek faşist sistemin, II. Dünya Savaşı sonrası dönemdeki etkilerinin incelenmesi bağlamında gerçekleştirilmesi önerilebilir. Böyle bir önerinin nedeni olarak ise, sistematik bir ideoloji olduğu bu çalışmayla ortaya konulan faşizmin, sadece 1922-1945 yılları arası dönemle sınırlı kalmayacağı gösterilebilir. Bu öneri ışığında, hem neo-faşizm akımı hem de 1945 sonrası topyeküncü rejimler üzerindeki faşizm etkisi incelemeye tabi tutulabilir.

Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken unsur, kavramların iç içe geçtiği günümüz dünyasında, bazı baskıcı rejimlerin de zaman zaman faşist ya da neo-faşist olarak nitelendirilmesidir. Her baskıcı rejimin faşist olarak nitelendirilmesi, kendine has bir sistematiğe sahip olan faşizm ve faşist devlet sistemini farklı bir boyuta taşır. Bu durum, çalışmada varılan bulgulara ters düşülmesine sebep olmakla birlikte; bundan sonraki çalışmaların, bu noktalar da göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmesi büyük bir önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, Mehmet Ali (2002): *Kent Devletinden İmparatorluğa*, Ankara: İmge Kitabevi
- Akarcalı, Sezer (2003): *2. Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda*, Ankara: İmaj Yayıncılık
- Armaoğlu, Fahir (2004): *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul: Alkım Yayınevi
- Bababoğlu, Ali (1999): *Faşizm*, İstanbul: BDS Yayınları
- Babaoğlu, Ali (1998): *Nazizm*, İstanbul: BDS Yayınları
- Bauer, Otto (1999): “Faşizm”, August Thalheimer, Otto Bauer, Angelo Tasca (eds.), *Faşizm ve Kapitalizm*, (çev.) Rona Serozan, İstanbul: Sarmal Yayınları
- Berger, Peter Ludwig. (1999): “Günümüz Dünyasında Demokrasi”, (çev.) Bican Şahin, (ed.) Atilla Yayla, *Sosyal ve Siyasal Teori*, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Brecht, Bertolt (1975): *Faşizm Üzerine Yazılar*, İstanbul: Maya Yayınları
- Brecht, Bertolt (2001): “Komünistler ve Din Kavgaaları”, Bertolt Brecht, Umberto Eco ve İlia Ehrenburg (eds.), *Faşizm Yazıları*, İstanbul: Ütopya Yayınevi
- Carocci, Giampiero (1993): *Faşizmin Tarihi*, (çev.) Muhittin Yılmaz, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Çelik, B., (2005): *İdeolojinin Soykütüğü I: Marx ve İdeoloji*, Ankara: Bilim ve Sanat
- Degrad, Alexander (1917): *Fascist Italy and Nazi Germany*, London: Routledge
- Di Lorenzo, Thomas (2004): “Ekonomik Faşizm”, *Liberal Düşünce*, Sayı 35, s. 73-79
- Dimitrov, Georgi (1972): *Faşizmin Yargılanması: Leipzig 1933*, İstanbul: Evrensel Basım Yayın
- Dural, Baran (2001): “Faşist Devlet Sistemi”, T.C. Ankara Üniversitesi, SBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD, Siyaset Bilimi BD, Yayımlanmamış Devlet Kuramları Dersi Doktora Ödevi, Ankara: T.C. AÜ SBE

Dural, Baran (2005): *Başkaldırı ve Uyum Türk Muhafazakârlığı ve Nurettin Topçu*, İstanbul: Birharf Yayınları

Duverger, Maurice (1965): *Diktatörlük Üstüne*, (çev.) Bülent Tanör, İstanbul: Dönem Yayınevi

Göze, Ayferi (2000): *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Yayınları

Göze, Ayferi (2005): *Liberal, Marxist, Faşist, Nasyonal Sosyalist ve Sosyal Devlet*, İstanbul: Beta Yayınları

Guichonnet, Paul (1998): *Mussolini ve Faşizm*, (çev.) Tanju Gökçol, Ankara: İletişim

Heywood, Andrew (1998): *Political Ideologies: An Introduction*, Hampshire: Palgrave

Hitler, Adolf (1980): *Kavgam*, (çev.) Refik Özdek, İstanbul: Yağmur Yayınevi

İnaç, Hüsamettin ve Erdoğan, Selami (2004): “Toplumsal Bir İdeoloji Olarak Faşizm: Sosyo-Politik Bir Analiz”, *Liberal Düşünce*, Sayı 35, s. 62-71

Kakıncı, Tarık Dursun (1967): *Hitler ve Nazizm*, İstanbul: Yaylacık Matbaası

Kakıncı, Tarık Dursun (1968): *Mussolini Kimdir Faşizm Nedir?*, İstanbul: Kitapçılık Tic. Ltd. Şti. Yayınları

Kışlalı, Ahmet T.aner (2003): *Siyasal Sistemler, Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, Ankara: İmge Kitabevi

Kolakowski, L., (1999): “Totalitarizm ve Yalan”, (çev.) Aydın Yalçın, Atilla Yayla (ed.), *Sosyal ve Siyasal Teori*, Ankara: Siyasal Kitabevi

Laclau, Ernesto (1998): *İdeoloji ve Politika*, İstanbul: Belge Yayınları

Laqueur, Walter (1976): *Fascism A Reader's Guide*, England: House Limited

Lubasz, Heinz (1973): *Fascism: Three Major Regimes*, New York: John Wiley and Sons Inc.

Macciocchi, Maria (1977): “Gramsci ve Faşizm Sorunu”, (çev.) Cemal Süreya, Maria Macchiocci (ed.), *Faşizmin Analizi*, İstanbul: Payel Yayınevi

Macciocchi, Maria (1977): “Kadınlar ve Faşizmin Geçişi”, (çev.) Cemal Süreya, Maria Macchiocci (ed.), *Faşizmin Analizi*, İstanbul: Payel Yayınevi

Macit, Hanifi (2007): *Faşizm ve Nazizm*, Ankara: Savaş Yayınevi

Macridis, Roy ve Hulliung, Mark (1996): *Contemporary Political Ideologies: Movements and Regimes*, New York: HarperCollins Publishers Inc.

Mardin, Şerif (2004): “Faşizm”, *Liberal Düşünce*, Sayı 35, s. 25-28

McLellan, David (2005): *İdeoloji*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Mosse, George (1999): *The Fascist Revolution: Toward a General Theory of Fascism*, New York: Howard Fertig Inc.

Mussolini, Benitto (1998): *Faşizm-Faşist Devlet*, İstanbul: Toker Yayınları

Örs, Hatice Birsen (2008): *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Özbek, Sinan (2000): *İdeoloji Kuramları*, İstanbul: Bulut Yayınları

Özgüden, Doğan (1966): *Faşizm*, İstanbul: Kitapçılık Ticaret Ltd. Şirketi Yayınları

Parkinson, Cyril Northcote (1993): *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, (çev.) Mehmet Harmancı, İstanbul: Remzi Kitabevi

Poulantzas, Nicos (2004): *Faşizm ve Diktatörlük*, (çev.) Ahmet İnel, İstanbul: İletişim Yayıncılık

Rand, Ayn (1999): “Savaşın Kökleri”, (çev.) Atilla Yayla, *Sosyal ve Siyasal Teori*, Atilla Yayla (ed.), Ankara: Siyasal Kitabevi

Rejai, Mostafa (1984): *Comparative Political Ideologies*, New York: St. Martin’s Pres

Renton, Dave (1999): *Fascism: Theory and Practice*, Londra: Pluto Pres

Richard, Lionel (1985): *Nazizm ve Kültür*, Ankara: Kalem Yayıncılık

Richman, Sheldon (2004): “Faşizm”, *Liberal Düşünce*, Sayı 35, s. 33-35

Ryder, Andrew (2004): "Anti-Globalizm: Yeni Şişelerdeki Kötü Şarap mı?", *Liberal Düşünce*, Sayı 35, s. 41-48

Sabine, George (2003): *Yakınçağ Siyasal Düşünceler Tarihi*, (çev.) Özer Ozankaya, İstanbul: Cem Yayınevi

Sarıca, Murat. ve Aybay, Rona (1965): *Faşizm*, İstanbul: İzlem Yayınevi

Sartori, Giovanni (1996): *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (çev.) Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan, Ankara: Yetkin Yayınları

Shirer, William (2002): *Nazi İmparatorluğu I Doğuşu, Yükselişi, Çöküşü*, İstanbul: İnkılap

Siber, Paula (1995): "The New German Woman", Roger Griffin (ed.), *Fascism*, New York: Oxford University Press

Strasser, Gregor (1995): "Motherhood and Warriorhood as the Key to a National Socialism", Roger Griffin (ed.), *Fascism*, New York: Oxford University Press

Şaylan, Gencay (1981): *Çağdaş Siyasal Sistemler*, Ankara: TODAİE

Şenel, Alaeddin (2001): *Çağdaş Siyasal Akımlar*, Ankara: İmaj Yayıncılık

Togliatti, Palmiro (2000): *Faşizm Üzerine Dersler*, Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları

Türküne, Mümtaz'er (2003): *Siyaset*, Ankara: Lotus Yayınları

Türk, Bahadır (2003): "İdeoloji" (ed.) Mümtaz'er Türküne (ed.), *Siyaset*, Ankara: Lotus Yayınevi

Vincent, Andrew (1997): *Modern Political Ideologies*, Massachusetts: Blackwell

Weber, Eugene (1964): *Varieties of Fascism: Doctrines of Revolution in the Twentieth Century*, New York: D. Van Nostrand Company

Yalçın, Aydın (2004): "Faşizmin Doğuşu", *Liberal Düşünce*, Sayı 35, s. 5-24

Young, Adam (2004): "Nazizm Sosyalizmdir", *Liberal Düşünce*, Sayı 35, s. 81-84